

İSTANBUL ESENYURT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK SOSYAL
POLİTİKALARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ:
TÜRKİYE VE AVRUPA ÖRNEĞİ

Oğuzhan Aydemir

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Duygu SAV

Yüksek Lisans Tezi

İstanbul, 2019

İSTANBUL ESENYURT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK SOSYAL
POLİTİKALARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ:
TÜRKİYE VE AVRUPA ÖRNEĞİ

Oğuzhan Aydemir

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Duygu SAV

Yüksek Lisans Tezi

İstanbul, 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

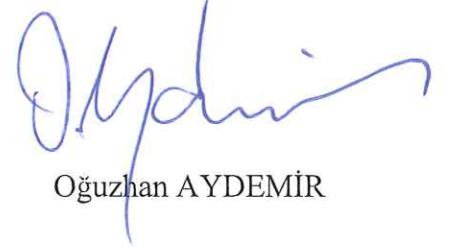
Oğuzhan AYDEMİR
İmza

KILAVUZA UYGUNLUK

“Engelli Bireylere Yönelik Sosyal Politikaların Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye ve Avrupa Örneği” adlı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Duygu SAV

Oğuzhan AYDEMİR

İşletme ABD Başkanı
Prof. Dr. Özlem Arzu AZER

KABUL VE ONAY

Dr. Öğr. Üyesi Duygu SAV danışmanlığında Oğuzhan AYDEMİR tarafından hazırlanan “Engelli Bireylere Yönelik Sosyal Politikaların Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye ve Avrupa Örneği” adlı bu çalışma jürimiz tarafından İstanbul Esenyurt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde İşletme Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

(22/05/2019..)

JÜRİ:

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Duygu SAV

Üye : Prof. Dr. Reşit Şadi Can SARUHAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Seray TOKSÖZ

ONAY:

Bu projenin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 21.06.2019 tarih ve 2019-21 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

Dr. Öğr. Üyesi Engin YÖRÜK

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Engelli Bireylere Yönelik Sosyal Politikaların Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye ve Avrupa Örneği” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

22.05.2019

Oğuzhan AYDEMİR

İmza:

ÖNSÖZ

Engellilerin eğitim ve istihdamı konusunda ülkemizde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Engelli bireylerin insani koşullarda yaşamlarını sürdürebilmeleri genel eğitim, mesleki eğitim, rehabilitasyon ve istihdam hizmetlerinin sağlanması ile büyük ölçüde gerçekleşecektir. Sosyal bir hukuk devletinin en temel görevi bireyler engelli olsun ya da olmasın onların yaşamlarını güvence altına almaktır.

Engellilere ilişkin geliştirilen politikaların uygulanamaması bu çalışmanın yapılmasındaki en önemli etkidir. Avrupa Birliği'nin (AB) ilerleme raporlarında belirtildiği gibi engelli politikalarının uygulama boyutunun eksikliği politikaların toplumsal sorunlara bütüncül çözümler getirememesinden kaynaklanmaktadır. Engellileri topluma kazandırmanın yolu engelli politikalarının içinde yaşadığımız toplumun argümanlarına göre oluşturulması ile mümkün olacaktır.

Bu araştırmada, AB'ye giriş sürecinde, Türkiye'de engellilerin eğitimi ve istihdamı konusundaki politikalar ile AB politikaları tespit edilerek bu politikalar araştırılmıştır. Bu bağlamda AB Sosyal Politikaları kapsamında engellilerin eğitimi ve istihdamına yönelik yasal düzenlemeler ve Türkiye'deki yasal düzenlemeler incelenmiş böylelikle Türkiye'deki engellilerin eğitim ve istihdamına yönelik sosyal politikaların karşılaştırmalı bir analizinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda Türkiye'nin AB'ye giriş sürecinde engellilerin eğitimi ve istihdamına ilişkin sağladığı olanaklar ve sınırlılıklar belirlenmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

There are serious problems in the education and employment of disabled people in our country. The survival of people with disabilities in humanitarian conditions will be realized to a great extent by providing general education, vocational training, rehabilitation and employment services. The basic duty of a social state of law is to guarantee the lives of individuals, whether disabled or not.

The failure to implement the policies developed for the disabled is the most important factor in my work. As stated in the progress reports of the European Union (EU), the lack of implementation dimension of disability policies stems from the fact that policies cannot provide holistic solutions to social problems. The way to bring people with disabilities to society will be possible by the creation of disability policies according to the arguments of the society we live in.

In this research, EU accession process, with policies on education and employment of people with disabilities in Turkey were investigated by determining EU policies on this policy. In this context, the EU examined the regulations and legal regulations in Turkey for the training and employment of persons with disabilities under the Social Policy thus aimed to reveal the comparative analysis of social policies for the training and employment of people with disabilities in Turkey. The opportunities provided for the training and employment of persons with disabilities in the EU accession process of Turkey and limitations of the study was aimed to determine.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. BM tarafından Gerçekleştirilen Bazı Etkinlikler ve Belgeler.....	24
Tablo 2. Engelli Hakları ile İlgili Bazı AB Belgeleri.....	29
Tablo 3. Türkiye Tarafından Gerçekleştirilen Bazı Önemli Yasal Düzenlemeler.....	33

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	2
KILAVUZA UYGUNLUK.....	3
YEMİN METNİ	5
ÖNSÖZ	6
ABSTRACT.....	7
TABLolar LİSTESİ.....	8

BÖLÜM I

PROBLEM AMAÇ ÖNEM VE SINIRLILIKLAR

1.1. GİRİŞ	12
1.2. PROBLEM	15
1.3. AMAÇ	16
1.4. ÖNEMİ	21
1.5. SINIRLILIKLAR.....	21

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. KURAMSAL ÇERÇEVE	23
2.1.1. Nitel Araştırma Yöntemi	25
2.2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	25

BÖLÜM III

İLGİLİ MEVZUATLARIN İNCELENMESİ

3.1. İLGİLİ KANUNLARIN İNCELENMESİ.....	27
3.2. DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ (WHO) BAĞLAMINDA ENGELLİLİK.....	27
3.3. ENGELLİLİĞİN TOPLUMSAL YOLCULUĞU	28
3.4. ULUSLARASI DÜZENLEMELERDE ENGELLİLERLE İLGİLİ BELGELER VE GELİŞMELER.....	33
3.4.1. Birleşmiş Milletler Sisteminde Engelli Haklarıyla İlgili Belgeler ve Etkinlikler.....	34
3.5. AVRUPA BİRLİĞİ SİSTEMİNDE ENGELLİ HAKLARIYLA İLGİLİ DÜZENLEMELER VE BELGELER	40

3.6. TÜRKİYE’DE ENGELLİ HAKLARININ ANAYASAL TEMELLENDİRMESİ	43
3.7. TÜRKİYE’DE KANUNLAR AÇISINDAN ENGELLİ HAKLARI	47
3.8. UYGULAMALARDA ENGELLİLERİN KAZANIMLARI.....	49
3.8.1.Engelli Sağlık Kurulu Raporu	49
3.8.2.Engelli Kimlik Kartı	49
3.8.3.Vergi Avantajları	50
3.8.4.Ulaşılabilirlik	50
3.8.5.Bilgiye Erişebilirlik	50
3.8.6.Sağlık ve Koruyucu Hizmetler	50
3.8.7.Sosyal Yardım	51
3.8.8.Eğitim	51
3.8.9. Mesleki Rehabilitasyon İstihdam ve Sosyal Güvenlik	51
3.8.10. Spor.....	51
3.9. ENGELLİ ÇALIŞANLARA YÖNELİK UYGULAMALAR.....	51
3.9.1. Ekonomik Nedenler	52
3.9.2. Sosyal Nedenler	53
3.9.3. Devlet, Toplum ve Birey Düşüncelerindeki Değişimler	54
3.10. ENGELLİLERİN İSTİHDAMINA YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER.....	55
3.10.1. Uluslararası Yasal Düzenlemeler	55
3.10.1.1. ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü).....	55
3.10.1.2. UN/BM (Birleşmiş Milletler).....	57
3.10.1.3 Avrupa Konseyi	58
3.10.1.4 AB (Avrupa Birliği)	60
3.10.2. Ulusal Alandaki Yasal Düzenlemeler.....	61
3.11. TÜRKİYE’DE ENGELLİ İSTİHDAM YÖNTEMLERİ.....	63
3.11.1. Kota Yöntemi	64
3.11.2. Korumalı İşyeri.....	65
3.11.3. Evde Çalışma.....	66
3.11.4. Kooperatif Çalışma.....	67
3.11.5. Kişisel Çalışma	68

BÖLÜM IV

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULAR

4.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	70
4.2 BULGULAR.....	71
4.2.1. AB Sosyal Politikaları Kapsamında Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemelerin Kapsamı	72
4.2.1.1. AB'nin Engellilere İlişkin Politikaları	72
4.2.1.2. AB Düzenlemelerinde Engellilerin Eğitimi Politikası.....	77
4.2.1.3. AB Düzenlemelerinde Engellilerin İstihdamı Politikası.....	78
4.2.2. AB Sosyal Politikaları Doğrultusunda Türkiye’de Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemelerin Kapsamı	81
4.2.2.1. Ulusal Düzeyde Engellilerin Eğitim Politikası	82
4.2.2.2. Ulusal Düzeyde Engellilere Yönelik İstihdam ve Sosyal Korunma Politikaları.....	95
4.2.2.3. Türkiye’de Engellilerin Eğitim ve İstihdamı İle İlgili Yasal Düzenlemeler	102
4.2.2.4. Engellilerin İstihdamı ve Sosyal Korunma ile İlgili Yasal Düzenlemeler	107

BÖLÜM V

TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

5. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER	117
KAYNAKÇA.....	127

BÖLÜM I

PROBLEM AMAÇ ÖNEM VE SINIRLILIKLAR

1.1. GİRİŞ

İnsan hayatı tıpkı teknolojik gelişmeler gibi sürekli bir değişim ve gelişim sürecindedir. Mevcut mesleklerin zamanla evrilerek ya da tamamen ortadan kalkarak yerini bilişim ve teknolojiyle doğrudan bağlantılı ve adını bile henüz duymadığımız yeni mesleklerin alacağı varsayılmaktadır. Bu süreçte insanların biyoteknolojik varlıklar haline gelmesi, zamanla sağlıklı olan uzuvlarda muhtemel kayıpların tedavi edilebilmesi ve biyolojik tüm engellerin ortadan kaldırılmasını mümkün kılan teknolojilerin ortaya çıkması ve zaman içinde daha da geliştirilmesi beklenmektedir. Sanayi devrimleri ve makineleşmenin hızı ile doğru orantılı olarak beşeri sorunların artarak devasa boyuta ulaşması, günümüzde klasik yöntem ve organizasyon kuramı olarak bilinen ve örgütsel etkinliğin artırılması hedefine katkı sunan yönetsel davranışların gelişmesine sebebiyet vermiştir. Bu yeni çağın başlangıcında kendiliğinden meydana gelen tüm gelişmeler ve yenilikler aynı zamanda güçlü ve kreatif insanın ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bilimin de yardımıyla hızla gelişen teknolojiye adapte olmaya çalışan insan geleceği öngören, kendini tanıyan, doğada var olan sınırlı kaynakları ve teknolojiyi kullanabilen özelliklerle yetiştirilmesi ülkemizin kalkınması için de oldukça önemlidir. Yönetim anlayışının da değişeceği, karar destek sistemleri ile desteklenmiş interaktif asistanların belirli hedefleri gerçekleştirmede sorumluluklar üstleneceği aşikardır. Tüm yenilikçi beklentilere rağmen istihdamın en temel yapı taşı yine insan olacaktır. Yönetim sürecinin içerisinde örgütsel davranış ve örgüt psikolojisi verimliliği etkileyen unsurlar

olarak önemlerini koruyacaklardır. Bu sebeplerle istihdam ve üretim tüm çağlarda olduğu gibi işletmeler için hayati olmaya devam edecektir. Engellerin dahi ortadan kalkacağı öngörülen gelecekte sınıfsız ve ayırım yapılmaksızın istihdamın desteklenmesi gerekmektedir. Ancak günümüzde birçok iyileştirmeye, pozitif ayrımcılığa rağmen engelliler halen nitelikli eğitimden uzak ve işsizlik seviyesinin en yüksek olduğu dezavantajlı gruplar arasında gösterilmektedir. Eğitimde fırsat eşitliği sunarak engelsiz bir toplumu inşa eden ülkeler bu dönüşümün öncülüğünü ve liderliğini göğüsleyecektir.

Gittikçe daha fazla dijitalleşen bu yeni dünyada, insanoğlunun daha etkili olabilmesinin en önemli unsuru kreatif tarzda üretkenliği destekleyecek yeni ve etkili bir eğitim sisteminin varlığıdır. Diğer yandan Türkiye'nin de imzasının bulunduğu Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk haklarına dair sözleşmede temel ilke olarak, her çocuk bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat hakkına sahiptir. Buradan da anlaşılacağı üzere çocuğun her şeyden önce bir birey olarak kişiliği başta olmak üzere bunun yanında zihinsel ve bedensel yetisinin de mümkün olduğunca geliştirilmesi çocuk eğitiminin ana amaçlarından birisidir. Ancak kabul edilen bu beyana ve hükme rağmen engelli çocuklarımız tüm yeteneklerini tanıyabilecekleri donanımlara sahip değildir. Çocukluk çağında başlayan dışlama ve ayrıştırma eğitim eşitsizliği ile derinleşmekte ve dolaylı olarak da olsa gelir elde edilmesine yapılan olumsuz etkiler ile yaşama hakkının kısıtlanması ile sonuçlanmaktadır.

Günümüzde gelişmiş medeniyetler, sürdürülebilir ama rekabetçi ekonomik büyümeyi sağlayarak istihdamı da aynı doğrultuda geliştirebilecek eşitlikçi politikalar oluşturma çabasına girmişlerdir. Tüm yönetim erkleri, bilimin katkısıyla güçlenen teknolojinin, ekonomik büyümenin en önemli dinamiği olduğunu bilir. Bu sebeple teknolojinin, herkese eşit fırsatlar sunma açısından değer ifade ettiğini ve rekabetçi ortamda güçlü bir lider olabilmek için teknolojinin yaygınlaştırılarak daha etkin kullanmanın kaçınılmaz olduğunun farkındalığı ortaya çıkmıştır.

Her evin ofisleştigi, her kapının online pazarlara açıldığı çağımızda işsizliğin çözümü için girişimciliğin desteklenmesi temel model olarak benimsenmeye başlanmıştır. Günümüzdeki yadsınmaz değişimin farkına vararak bilim ve teknoloji politikalarını etkin olarak belirleyen ülkeler, küresel köye dönüşen bu yeni dünyada daima büyüyen ekonomiler sınıfında yerlerini almaya başlamışlardır. Böylesi bir ortamda engelli bireylerin istihdamını desteklemek, en uygun eğitim modelini belirlemek, Ar-ge konusunda yatırımları teşvik etmek, engelli bireyleri girişimcilik ve interaktif ticarete yönlendirerek, yenilikçi fikirler konusunda cesaretlendirmek gelecekte tüm siyasi erklerin benimsediği politika alanı halini alacaktır.

Bilim ve teknolojinin gelişiminin yanı sıra engelliler üzerine kanun, içtihat ve mevzuatlarda yer alan sosyal politikaların nitel araştırma yöntemleri ile değerlendirilmeye çalışılması, engelli bireylerin davranışlarını etkileyen yönetim politikalarının dünya hukuk normları dahilinde ya da ulusal düzeydeki içtihat ve sair mevzuatların birbirleri ile karşılaştırılmasına imkan sunmaktadır. Bu karşılaştırmalar neticesinde gerektiğinde var olan eksikliklerin, teorik ve pratik bilgiler sayesinde en üst düzeydeki işbirliği çalışmaları ile azaltılması ve engel sınıfı ne olursa olsun tüm engelli bireylerin davranışlarına uygun, istihdamının desteklendiği politikaların üretilmesi mümkün olacaktır.

AB'ye giriş sürecinde engellilerin eğitimi ve istihdamı konusunda Türkiye'deki politikaların ve uygulamaların tespit edilmeye çalışıldığı bu araştırmada; ulusal ve AB yasal düzenlemeleri irdelenmiş ve bu bağlamda Türkiye'nin bu politikalara uyumu tartışılmıştır. Bu sebeple araştırmanın bu ilk bölümünde; problem, amaç, önem ve sınırlılıklara yer verilmiştir.

1.2. PROBLEM

Bu kısımda AB'ye giriş sürecinde, Türkiye'de engelli bireylerin eğitimi ve istihdamına yönelik yasal düzenleme ve uygulamalar neticesinde eğitim ve istihdam alanında engellilerin durumunu ortaya koymaya çalışmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda aşağıda bahse konu sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır.

1. AB sosyal politikaları kapsamında engellilere yönelik yasal düzenlemeler nelerdir?

a. Genel ve mesleki eğitim kapsamında aşağıdaki yasal düzenlemeler neleri öngörmektedir?

- Birleşmiş Milletler Sakat Hakları Bildirgesi
- Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Nice Antlaşması
- AB Ayrımcılığa Karşı Topluluk Eylem Programı
- AB Engellilik Stratejisi
- Avrupa Topluluğu Amsterdam Antlaşması,
- Maastriht Antlaşması,
- Kopenhag Bildirgesi,
- Lizbon Stratejisi
- AB Engellilerin Eğitimi Politikası

b. İstihdam ve Sosyal Korunma alanında aşağıdaki yasal düzenlemeler neleri öngörmektedir?

- Birleşmiş Milletler Sakat Hakları Bildirgesi
- Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Nice Antlaşması
- AB Ayrımcılığa Karşı Topluluk Eylem Programı
- AB Engellilik Stratejisi
- Avrupa Topluluğu Amsterdam Antlaşması
- Maastriht Antlaşması
- Kopenhag Bildirgesi
- Lizbon Stratejisi

- c. AB Engellilerin İstihdamı politikası neleri öngörmektedir?
2. AB Giriş Sürecinde, AB sosyal politikaları kapsamında Türkiye’de engellilere yönelik yasal düzenlemeler nelerdir?
- a. Genel ve mesleki eğitim kapsamında aşağıdaki yasal düzenlemeler neleri öngörmektedir?
- Anayasa,
 - Türkiye Beş Yıllık Kalkınma Planları,
 - MEB Şuraları,
 - AB Giriş Süreci Ulusal Programları,
 - Avrupa Birliği Giriş Süreci Türkiye İlerleme Raporları,
 - Engellilerin eğitimini öngören yasal düzenlemelerin kapsamı nedir?
- b. İstihdam ve sosyal korunma alanında yasal düzenlemeler neleri öngörmektedir?
- Anayasa,
 - Türkiye Beş Yıllık Kalkınma Planları,
 - MEB Şuraları,
 - AB Giriş Süreci Ulusal Programları,
 - Avrupa Birliği Giriş Süreci Türkiye İlerleme Raporları,
 - Engellilerin istihdamını öngören yasal düzenlemelerin kapsamı nedir?
3. Türkiye’de engellilerin eğitim ve istihdamına ilişkin veriler nelerdir?

1.3. AMAÇ

Ülkemiz, kamunun yönetim anlayışının değiştiği tarihi bir dönemden geçmektedir. Öyle ki yeni hükümet sistemi ile doğrudan Cumhurbaşkanlığı’na bağlı kurullar aracılığı ile politikalar üretilmektedir. Politika yapımında etkin olarak çalışarak bakanlıklara doğrudan geribildirim sağlayacak söz konusu dokuz kurul, iş dünyası ile yakın ilişkiler kuracaktır. Merkezi otoritede başlayan yönetim anlayışındaki bu değişikliklerin zaman içerisinde işletme ve kuruluşların idari yeteneklerini etkileyeceği öngörülmektedir. En nihayetinde bireye dokunan yenilikçi politikalar, örgütlerin davranışlarına da doğrudan etki edecektir.

İnsan yaşamının değeriğine ilişkin vurgular her dönem sosyal politika söylemi yanında aynı zamanda bir siyasal söylemin de sosyal politikaya yansıyan yönünü vurgulamaktadır. Siyaset felsefesinin temelini oluşturan ideal düzen arayışı söyleminin, toplumsal alandaki bir yansıması olarak insan yaşamı merkezli sosyal politikalar, tarihsel süreç açısından modernizmle beraber sermaye büyümesi ve bunun bir doğurgusu olan insan yaşamının değeriği ekonomik göstergeler üzerinden temellendirilmesi dünyada insanlar arası dayanışmanın yaşam koşulları ve temel hayati niteliklerin iyileştirilmesi odaklı sosyal yaşam göstergelerine bir sosyal düzen kurgusu gereksinimini zorunlu kılmıştır.

Sahip olunan yoksun koşulların iyileştirilmesi sorunun ulusal ve uluslararası alana taşınması, global bir gereksinim olarak sosyal politika kavramını ve bunun kurumlaşması olarak da sosyal devlet modelini oluşturmuştur. Sosyal devlet modelinin, global bir sorun olarak yaşanan yoksun koşulların geliştirilmesi bireylerin hiçbir koşula bakılmaksızın sadece insan olduğu için değere layık görülmesi gerekliliği kısa sürede hemen hemen tüm ülkelerin kendi içindeki sosyal eşitsizlik koşullarının geliştirilmesi adına sosyal devlet modelini bir temel gereksinim olarak algılamış olmalı ki tüm dünyada bir devletin kaçınılmaz niteliği olarak görülmektedir.

Sosyal devlet anlayışının bir sonucu olarak sosyal politikaların toplumun eğitilmesi, üretimi, kalkınması ve bilinçli yurttaşlık vb. alanları kapsayan geniş ve aynı zamanda işlevsel bir önemi bulunmaktadır.

Sosyal politikaların toplumun tüm kesimlerine yayılması ve bu yayılmanın aynı zamanda önemli gereksinimleri karşılaması hem toplum kalkınması hem de gelişmiş bir toplumun önemli niteliklerinden biridir.

Bunun içindir ki sosyal politikalar engellilerin eğitimi, istihdamı ve korunması boyutunda çeşitli politikalar geliştirilmesini ve bununla yetinmeyip bunun kurumsallaşmasını sağlayan süreci öngörmektedir. Avrupa Birliğine aday ülke

konumundaki Türkiye’de, sosyal politikaların geliştirilmesi ve kurumsallaşması hem kapsam hem de içerik olarak AB’nin öngördüğü uluslararası ve evrensel niteliklere ilişkin kriterlerle uyumu engellilerin eğitimi, istihdamı ve sosyal korunması için önem arz etmektedir. Çünkü sosyal politikaların temel niteliği, toplum bireyleri arasındaki sosyal, ekonomik, kültürel vb. alanlardaki eşitsizliklerin iyileştirilmesi sürecini öngörmektedir. Bu yönüyle engellilerin Türkiye’de yoksun olduğu koşulların geliştirilmesinde AB sosyal politikaları kapsamında Türkiye’deki sosyal politikaların işlevselliği ve evrensel nitelikleri önem arz etmektedir. Bu bağlamda şunu vurgulamaktan kaçınamayız, Türkiye’deki engellilere ilişkin koşulların yaratılmasında evrensel normlara uygunluk ve evrensel normların kurumsallaşması adına AB ve Türkiye arasında engellilerin eğitim ve istihdamına ilişkin uyum hayati bir önem taşımaktadır.

Engellilerin işe yaramaz, zaman ve para kaybı yarattığı yönündeki sosyal algı ve devletin engellilere yönelik pozitif ayrımcılık boyutunda kararlı politikalarının olmaması, bu düşüncelerin toplum ve işveren tarafından olumsuz bir şekilde beslenmesine yol açmaktadır. Uygulamada da bunun sonuçları görülmektedir. Çalışma hayatına ilişkin alınan caydırıcı yasal düzenlemelerde bu sorunu ortadan kaldırmak için yeterli olmamaktadır. Bu durum da gösteriyor ki engellilik sorunu öncelikle toplumsal anlamda bilinçliliği ve sağduyuyu gerektirmektedir.

Engelliler tüm dünyada sosyal ve siyasal politikalara ne yazık ki oldukça geç konu olmuştur. Engelliler, tüm dünyada sosyal ve siyasal politikalarda ne yazık ki 19.yy’ın son çeyreği gibi geç bir tarihte ele alınmaya ve irdelenmeye başlamıştır. Bu konuda yapılmış olan çalışmaları üç evrede ele almak mümkündür. Birinci Dünya Savaşının başladığı zamana kadarki dönemde, engellilerin daha çok özel ve temel eğitim hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmaktaydı. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki dönemde engellilere yönelik daha çok tıbbi ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması çalışmaları ön planda tutulmuştur.

İkinci Dünya Savaşından sonraki döneme bakıldığında engellilerin istihdamı ve sonrasında korunmalarına yönelik politika uygulamaları önem arz etmeye başlamıştır.

Bazı Avrupa ülkelerinin Birinci Dünya Savaşından sonra özel ve kamusal yerlerde engelli kişileri istihdam etmeye başlamışlardır. Kota yöntemiyle engelli bireylerin istihdamı uygulamaları, özellikle savaşa katılıp uzuvlarını yitiren askerlerin istihdamını ve sosyal yaşama adapte olmalarını kolaylaştırmak amacıyla ilk kez 1919 yılında Almanya’da, daha sonra sırasıyla 1920’de Avusturya, 1921’de İtalya ve Polonya ve 1923’te de Fransa’da ([www.sosyalsiyaset.com /documents/ozurlu_kota_sistemi.htm](http://www.sosyalsiyaset.com/documents/ozurlu_kota_sistemi.htm)) uygulanmaya başlamıştır.

Özel eğitim önceleri sadece zengin ve soylu ailelerin engelli çocuklarına verilen bir eğitim olarak başlamıştır. Sonraları isteyenlere yani gönüllülük esasına dayanılarak eğitim imkanları sunulmuş ve günümüzde ise eğitim sistemi içinde engellilerinde zorunlu eğitim uygulamasına dahil edilmesi ile her engelli bireyin eğitim imkanlarından faydalanması yoluna gidilmiştir (Özsoy, Özyürek, Eripek,1998, s.12).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi her bireyin eğitim ve çalışma hayatına ayırım gözetilmeksizin katılması gerekliliğini açıkça belirtmiştir. Buna göre bildirgenin 23. maddesi ile “herkesin işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı; herhangi bir ayırım gözetmeksizin, eşit iş için eşit ücret ve kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gerekirse her türlü sosyal koruma önlemleriyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrete hakkı” olduğu garanti altına alınmıştır. Yine aynı bildirgenin 26. maddesinde “herkesin eğitim hakkına sahip olduğu. Eğitimin, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasız olması gerektiği bununla birlikte ilköğretimin zorunlu olduğu belirtilirken istihdama yönelik eğitim açınsındaysa teknik ve mesleki eğitimin herkese açık olduğu, yükseköğretimin, bireylerin yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olması gerektiği şiddetle vurgulanmıştır.

Günümüzde engellilerin eğitim ve istihdamında kabul edilebilir koşullar olarak AB standartlarındaki yaşam koşullarına sahip olması Türkiye için kaçınılmazdır. Bunun için AB standartlarının ne oranda ulusal politikalara yansıtıldığı ve kurumsallaştırıldığı bu araştırma açısından önemlidir.

Türkiye’de engelli konusunun sosyal politikalara girişi çok geç olmamıştır. Bu verileri Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, MEB şuralarında, işçi ve memurlara yönelik yasal düzenlemelerinde görmektediriz; ancak bu düzenlemelerin dönemin gereksinimlerine göre biçimlendirilmesinde ve uygulanmasında önemli sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Bu bağlamda AB süreci ile birlikte engelli eğitim ve istihdam konusu, AB ve Türkiye sosyal politikaları kapsamında incelenen mevzuat ve ilerleme raporları doğrultusunda araştırmanın konusu olmuştur. Aynı zamanda önemli olan diğer bir konu ise AB’ye uyum sürecinde ulusal düzeydeki politikaların AB politikaları ile tutarlılığıdır. AB’nin çözüm olarak sunduğu eylem planları engelli sosyal politikaları konusunda önemlidir.

Çalışmada, günümüzün ve geleceğin görünümüne katkı sağlayacak bilim, teknoloji ve yönetim anlayışındaki değişikliklerin istatistik verilerinin değerlendirilmesi, söz konusu değişimlerin kanunlara ve yönetim politikalarına etkilerinin anlaşılabilmesi için bilimsel methodlar ile değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu değerlendirmelerin ana amacı; engellilerin eğitim ve iş hayatına adaptasyonlarını sağlayabilecek yönetim politikalarının geliştirilebilmesi ve üretilmesi muhtemel politikaların tüm engel sınıflarında iyileştirmeler sunabilecek yeterlilikte matematiksel değer içermesidir.

Bu hedefler doğrultusunda 1923’den günümüze engelliler üzerine kanun, içtihat ve mevzuatlarda yer alan sosyal politikaların mevcut profili çıkarıldıktan sonra engelli bireylerin sorun ve beklentilerinin tanımlanması sonrasında örgütlerin,

engelli bireylerin davranışlarını belirleyen sosyal politikalar üzerine araştırma gerçekleştirilmiştir.

1.4. ÖNEMİ

Avrupa Birliği sosyal politikaları kapsamında engellilerin eğitim ve istihdamı siyasal ve sosyal politikalar içerisinde önemli bir yere sahip olmasına rağmen politika olarak benimsenmesi, öngörülenlerin yasal ve uygulama koşullarında hayata geçirilmesinde önemli aksaklıklar görülmektedir. Bu araştırmada elde edilecek verilerle;

- Avrupa Birliği'nin engellilere ilişkin politikaları ile Türkiye'de engellilerin eğitim ve istihdamına yönelik politika ve yasal düzenlemelerin uyumu ve ilişkisi,
- Türkiye'de engellilerin, eğitim ve istihdamına ilişkin veriler, Avrupa Birliği'nin sosyal politikalarının değerlendirilmesine yönelik bir alt yapı oluşturacaktır.

Elde edilecek veriler araştırmayı yukarıda açıklanan iki unsur açısından önemli kılmaktadır.

1.5. SINIRLILIKLAR

AB Sosyal politikaları kapsamında, Türkiye'de engellilerin eğitim ve istihdam koşullarında geliştirilmesi gereken hususları olduğu ayrıca engellilerin eğitim ve istihdamında, AB ve ulusal düzeydeki yasal düzenlemelerin önemli bir kaynak olduğu düşünülmektedir. Bu amaçla araştırma verilerinin toplanmasında engellilerin eğitimi ve istihdamına yönelik politika ve yasal düzenlemelerin incelenmesinin araştırmanın amaçlarına uygun olduğu değerlendirilmektedir.

“Engelli Bireylere Yönelik Sosyal Politikaların Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye ve Avrupa Örneği” konulu bu çalışma, engellilere ilişkin eğitim ve istihdam alanındaki ulusal ve AB yasal düzenlemeleri ile sınırlıdır. Bu sınırlılık nedeniyle

verilerin toplanmasında daha çok AB ve Türkiye’deki bu konuya dair mevzuat araştırması yapılmıştır. Bu nedenle engelliler üzerine kanun, içtihat ve sair mevzuatlarda yer alan sosyal politikaların mevcut profili çıkarıldıktan sonra engelli bireylerin eğitim ve istihdamına yönelik politika ve yasal düzenlemelerin incelenmesi araştırmanın amaçlarına uygun olduğu düşünülmüştür.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) Dünya Bankası ile beraber hazırlamış olduğu Dünya Engellilik Raporu'nda 15 yaş ve üstü bireyler arasında engellilik ile yaşamak durumunda olan birey sayısı 785 milyondur (Dünya Sağlık Örgütü, 2011, s.2). Küresel Hastalık Yüğü (Global Burden of Disease) isimli çalışma ise bu sayıyı ortalama 975 milyon civarında tahmin etmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2011, s.2). BM Çocuk Fonu tarafından 2005 yılında yapılan bir araştırmaya göre ise dünyada 18 yaş altı engelli sayısının 150 milyon civarında olduğu (United Nations Children's Fund, 2006) tahmin edilmektedir.

Avrupa Birliği'nin (AB) geniş kapsamlı olmasa da sosyal bir politikaya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu politika ilk başlarda ekonomik birlikteliği hayata geçirmek amacıyla sınırlı iken 1990'lı yılların sonlarına doğru, AB'nin liberal politikalarının oluşturduğu işsizlik ve beraberinde getirdiği yoksulluk ile sosyal dışlanmaya karşı bağlayıcı olmayan önlemlerin alınmasına yönelik bir politikaya doğru yönelmeye başlamıştır. Bu bağlamda engellilere yönelik politikalar “haklar” temelinde biçimlenmiştir.

AB'nin liberal ekonomik bütünleşme çabalarının birçok olumsuz sonucu olmuştur. Bu bağlamda çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Engellilik konusundaki bu düzenlemeler kapsamında 1981 yılı “Uluslararası Özürlüler Yılı” olarak ilan edilmiştir.

Bunun devamında tam 1 yıl sonra ise “Özörlöler İçin Dönya Eylem Programı” ilan edilmiştir. Bu program Avrupa Topluluğu’nun bu konuya yönelerek 1980 ve 90’lar da Avrupa Konseyi tarafından çeşitli bildirgeler ve kararlar yayımlamasına neden olmuştur.

21 Aralık 1981 tarihinde engelli bireylerin sosyal entegrasyonuna ilişkin karar alan AB, 1986 tarihinde “Avrupa Topluluğu Düzeyinde Özörlölerin İstihdamına İlişkin Konsey Tavsiye Kararı” almıştır. Buna göre AB’ye üye ölkelerin engelli bireylere yönelik mesleki rehabilitasyon ve istihdam alanlarında fırsat eşitliği sağlamak için gerekli tüm önlemleri almaları yönünde karşılaşılabilecek tüm engellerin ortadan kaldırılması tavsiye edilmiştir. Ayrıca 31 Mayıs 1990 tarihinde engelli tüm bireylerin eğitim sistemi içerisinde kaynaştırılmalarına ilişkin Avrupa Konseyi ve üye ölkeler Eğitim Bakanlarınınca ayrıca bir karar alınmıştır.

Avrupa Birliğinin eğitime yönelik politikalarının yasal temeli ise 7 Şubat 1992’de imzalanan Maastricht Antlaşması’dır. AB vatandaşlığı kavramının da ilk kez belirtildiği bu antlaşmada, istihdam neticesinde çalışma şartlarının iyileştirilmesi, daha iyi bir sosyal koruma ve nitelikli ve kalifiye insan kaynaklarının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Antlaşmaya göre eğitim alanlarında AB’nin üstlendiği rol, tüm üye ölkelerin faaliyetlerinin desteklenerek eğitimin kalitesinin artırılmasına katkıda bulunmak ve buna uygun “faaliyetlerinin destekleneceği mesleki eğitim politikalarını uygulamaktır” (Bayrakçı, 2005).

1997 Amsterdam Antlaşması, AB sosyal politikası açısından önemli anlamlar içeren diğer bir antlaşmadır. Bu antlaşmada sosyal dışlanma ve ayrımcılığa karşı hükümlere yer verilmiştir. Antlaşma sosyal koruma ve sosyal içirme açısından önemli bir antlaşmadır.

Engelli bireyler tüm medeni toplumlarda olduğu gibi Türkiye’de de toplumun önemli unsurlarındandır (Arıkan, 2008, s.67-75). Türkiye genel nüfusunun %12.29’unu engellilerin oluşturduğu belirtilmektedir (www.bianet.org). 2011 yılı Nüfus ve Konut Araştırması verilerine göre; görme, duyma, konuşma, yürüme, taşıma/ tutma ve yaşlılarına göre öğrenme, basit dört işlem yapma, hatırlama veya dikkatini toplama fonksiyonlarından en az birinde çok zorlandığını veya hiç yapamadığını belirten kişi sayısı dört milyon 882 bin 841’dir (TÜİK, 2015).

2.1.1. Nitel Araştırma Yöntemi

Bir araştırma içerisinde veri toplama tekniği olarak gözlem, görüşme ve doküman analizi kullanılırsa ve olayların ve algıların tabii bir düzlemde gerçekçi ve birbirine bağlı bir biçimde ortaya çıkarılmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalara, nitel araştırma denmektedir. Bu bağlamda araştırmayı oluşturan veriler, AB ve ulusal kanun, içtihat ve sair mevzuatları oluşturan dokümanlardan sağlanmıştır. Bu yönü ile bir doküman analizidir. Bu araştırmada kullanılan araştırma yöntemidir.

2.2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Türkiye’de engellilerin psikolojik ve sosyal gelişmesi ve topluma sağladığı uyumu konusunda yeterli veri yoktur. Engelliler ile ilgi en geniş araştırma Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (günümüzde Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü) ve Devlet İstatistik Enstitüsü (günümüzde Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından 2002 yılında gerçekleştirilmiştir (Türkiye Özürlüler Araştırması – TÖA - <http://www.odyoloji.gazi.edu.tr>).

Türkiye’deki engellilerin eğitimi konusunda bir nebze de olsa veri bulmak mümkünken ne yazık ki özellikle istihdamları ve iş arama oranları hakkında yeteri bilgi mevcut değildir. TÖA’na göre (kutuphane.tuik.gov.tr) bütün engellilerin işgücüne katılma oranı %21,71’dir. İş Kurumu’nun verileri dikkate alınarak bir analiz

yapıldığında, işitme kayıplıların sadece yaklaşık 10'da birinin bir iş sahibi olduğu ve sadece 20'de birinin de hala bir iş aradığını söyleyebiliriz. Hâlbuki Türkiye’de çalışan nüfus oranı %46,6’dır (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27688>). İşsizlik oranı ise %10,9 civarındadır (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27688>). Bu sayılar ve tahminler bize, engelli bireylerin büyük kısmının bir işi olmadığı gibi, daha büyük bir kısmının da bir işe girmeyi dahi düşünecek durumda olmadığını göstermektedir.

BÖLÜM III

İLGİLİ MEVZUATLARIN İNCELENMESİ

3.1. İLGİLİ KANUNLARIN İNCELENMESİ

Bu bölümde, engelliliğin Dünya Sağlık Örgütü (WHO) açısından ne ifade ettiği açıklanmaya çalışılacak ve engelliliğe ait sosyolojik gelişmelerden yola çıkılarak engelliliğe bakış açılarını ortaya koyan engellilik modelleri irdelenmeye çalışılacaktır. Ayrıca Türkiye’deki engellilerin, başta anayasa olmak üzere diğer tüm mevzuatlardaki haklarının neler olduğuna dair sosyo-ekonomik ve kültürel çevrede bu mevzuatların engellilere ne derece sağlandığı açıklanmaya çalışılacaktır.

3.2. DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ (WHO) BAĞLAMINDA ENGELLİLİK

Engellilik üzerine yapılan sosyolojik literatüre bakıldığında engelli tanımının zorluğu, biyolojik ve ruhsal yapısıyla değişkenlik arz eden insanoğlunun yapısından kaynaklanmaktadır. İnsanoğlunun yapısındaki bu değişkenlik kültürden kaynaklandığı içindir ki bu konuda herhangi bir tanım yapmak güçleşmektedir. Disiplinler arası yaklaşımların insana yaklaşımı da farklı olduğu için engelliliğin genel bir tanımının yapılması da imkansız hale gelmektedir. Akademik literatürde anlam kazanan birçok tanım WHO’nun literatüre kazandırdığı tanımlardan ibarettir. Engellilik kavramının tanımlanmasındaki engellilik modellerini medikal (tıbbi) model ve sosyal (insan hakları) model olarak ikiye ayırmak mümkündür. (Kara, 2016, s.250)

Esasında engellilik hakkındaki çalışmalar oldukça eskiye dayanmaktadır. Türkiye’deki politikalar açısından engelli bireylere tanınan hakların özellikle

Cumhuriyet sonrasında sistematik bir düzeye oturtulduğu görülmektedir. Engelli bireylere özgün olarak Cumhuriyet sonrası yapılan tüm çalışmalar engellilerin kendi ihtiyaçlarını rahatlıkla giderebilecek sosyo-ekonomik düzeydeki çalışmalar olmuştur. Devamında ise “sosyal devlet anlayışı çerçevesinde yasalarla diğer bireylerden farklı olmaksızın, eşitlik ve genellilik prensibi doğrultusunda engelli bireylerin korunması amaçlanmıştır” (Burcu, 2007, s.69).

Avrupa’nın neredeyse tüm silüetini baştan aşağı değiştiren İkinci Dünya Savaşının meydana getirdiği yıkım ve bu savaşta her açıdan zarar gören insanların çokluğu, Batılıların engelli politikalarına ilişkin çalışmalarını da doğrudan etkilemiştir. Özellikle de 1970’ten itibaren engellilere yönelik politikalar üzerinde düşünmeye başlayan Avrupa, bu tarihten itibaren politikalarını yeniden gözden geçirerek sistematik bir temele oturtmaya başlamışlardır.

Engelli bireylerin toplumlardaki inkar edilemez gerçekliği neticesinde Türkiye’de de engelliliğe siyasal erkler eliyle politikaların üretilmesine sebep olmuştur. Bu sayede batıya nazaran geç olsa da engelli bireylere yönelik 90’lı yıllardan itibaren başta Anayasada olmak üzere hemen hemen tüm mevzuatımızda haklar tanımlanmaya başlamıştır.

3.3. ENGELLİLİĞİN TOPLUMSAL YOLCULUĞU

Akademik literatüre bakıldığında gerek tıbbi, gerekse sosyal model yaklaşımının da etkisiyle engelliliğe ilişkin birçok tanım yer almaktadır. İnsanın yapısı gereği etkileşim halinde bulunduğu kültürel farklılıkların da ortak bir dilin oluşumunu etkilediği bilinmektedir. Tanımlamalar hangi düzeyde olursa olsun global anlamda dikkate alınması gereken tüm tanımlamalar Dünya Sağlık Örgütü (WHO) yapılmış ve geçerliliğini halen de yitirmeden sürdürmektedir.

WHO engellilik tanımını sakatlık kavramını esas alarak açıklamaktadır. Engelliliğin sosyo-ekonomik hayattaki sonuçlarından yola çıkarak açıklayan WHO, engellilik kavramını üç boyutlu olarak ele almaktadır (Güngör ve Güneş, 2012, s.27):

Sakatlık: Psikolojik veya fiziksel yapı ve fonksiyonlardaki noksanlık veya dengesizlik durumunu ifade eder.

Özürlülük: Herhangi bir noksanlık sonucu oluşan ve normal bir insana oranla basit sayılabilecek bir işi yapabilme yetisinin kaybedilmesi ve kısıtlanması durumunu ifade eder.

Engellilik: Psikolojik ya da fiziksel bir noksanlık veya sakatlık sonucunda, bireyde meydana gelen ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunma yeteneğini önleyen ve sınırlayan dezavantajlı bir durumu ifade eder.

Tüm bu üç tanımda da görüleceği üzere engelliye bakış açısında fiziksel boyuttan, psikolojik boyuta doğru yapısal bir kaymanın varlığı anlaşılabacaktır. Sosyal model yaklaşımının söyleminin bu minvalde daha dikkate değer olduğu düşünülebilir. Bunu sağlayan da toplumların gelişmişlik düzeyiyle de ilişkili olarak devletlerin sahip olduğu sosyo-politik ve insancıl düşünce tarzıdır.

Türkiye’de engellilere tanınan hakların yolculuğuna bakıldığında 1997’de Başbakanlığa bağlı Özürlüler İdaresi Başkanlığı’nın kurulması engelliler açısından dönüm noktası olmuştur. Bu sayede engellilerin özel ihtiyaçları noktasında engelsiz bireyler gibi yaşamın olağan süreci içerisinde yer alması gerektiği farkındalığı gelişmeye başlamıştır. Bu süreçte yasal mevzuat engellilerin sosyal hayata uyumunu ve katılımını sağlamak açısından yetersizdi. Bu sebeple 2005’te Özürlüler Kanunu’nun yasallaşmasıyla sosyal hayata uyum ve katılım sürecinin hızlanmaya başladığı görülmektedir.

Zaman içinde sivil toplum kuruluşlarının sivil erkler üzerindeki etkisinin fark edilmesiyle birlikte ortaya çıkan engelli örgütlerinin yoğun gayretleri sonucu engelli sorunlarının özel alandan çıkarak kamusal alana taşınmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda “2009 yılında Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’ne taraf olan Türkiye, yasal ve idari anlamda engellilere yönelik çalışmaları hızlandırmak durumunda kalmıştır” (Çağlar, 2012, s.558-559). Eskiden beri engelliler toplumdan soyutlanmış, yardıma ve hatta bakıma muhtaç, birisine bağımlı ve korunmaya ihtiyacı olan bireyler olarak görülmekteydi. Ortaçağın karanlık dönemlerinde engelliler, kötülüklerle ilişkilendirilmiş bir biçimde ya şeytan ya da cadı olarak nitelendirilmiş ve kiliselerde toplumdan soyutlanarak herhangi bir sosyal haktan uzak şekilde yaşamaya mahkum olmuşlardır. Bu türden insanlık dışı “uygulamalar zaman içinde yardım kurumlarının kurulması ve daha sonra bunların ilk engelli örgütlerine dönüşmesiyle son bulmuştur” (Gökmen, 2007, s.38).

Sanayi devriminin yaşanmasıyla, engellilerin işgücü piyasasındaki varlığı da neredeyse tükenme noktasına gelmiştir. Bu duruma sebep olarak fiziksel anlamda üretime maksimum katkı sağlayamamaları gösterilmiştir. Üretim bandında hız ve zamanın önemi fark edildiğinden özellikle beden gücünün etkisi nedeniyle engelliler bu alandan dışlanmak durumunda kalmıştır (Çetin, 2017, s.99).

Birinci ve İkinci Dünya Savaşının da birçok kişiyi engelli sınıfına soktuğu yadsınamaz bir gerçektir. Maddi ve manevi anlamda oldukça büyük yıkım bırakan bu savaşın sonrasında 1940’lı yılların ortasından itibaren engellilik kavramı yeniden tartışılmaya açılmak durumunda kalmıştır. Savaşlarda, genç işgücünü yitiren toplumlar, üretimin devamı için çocukları, kadınları, yaşlıları ve hatta engellileri fabrikalarda çalıştırmak zorunda kalmışlardır. Bunun sonucunda ise doğuştan ya da sonradan sakat olan bireylerin piyasada hangi işleri yapabileceğini tecrübe etmeleri imkanı edinmişlerdir. Bu durum engellilere yönelik mesleki teknik eğitimlerinin gelişmesine ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve böylece engellilik sorununun toplumsal bir sorun olduğu kabul edilmiştir. İkinci Dünya Savaşının ardından engellilerin sosyal birer varlık olduğu bilinciyle var olan kısıtlı

hakları eskiye nazaran daha da dikkate alınmaya ve artmaya başladı. Engellilerin toplumdaki her insan gibi her türden hakka sahip olduğu anlaşılmış ve birçok ülkede anayasayla güvence altına alınarak yasal mevzuatlarla desteklenmeye başlamıştır. Fakat buna rağmen “engelli hakları çoğu kez pratikte uygulamaya koyulmadan kâğıt üzerinde kalmış, günlük yaşamda tam olarak işlerlik kazanmaktan” uzak kalmıştır (Gökmen, 2007, s.49).

Engellilik olgusunun sosyo-ekonomik bir problem olması bu olgunun popülaritesini daha da artıran bir unsur oldu. Güçlü ekonomisiyle söz sahibi ülkelerin de etkisiyle engelli bireylerin yükünün azaltılması konusunda BM daha ciddi çalışmalar yapmak durumunda bırakılmış ve böylelikle uluslararası politikalarda bu konudaki bilinç artırmaya başlamıştır. Ancak engelli bireylerin sistematik düzeyde belirli haklara sahip olması için 1980’li yılların başına kadar beklemek gerekiyordu.

Türkiye’de engellilere yönelik politikalar ancak Cumhuriyet Dönemi’nde ivme kazanabilmiştir. Cenevre Sözleşmesi’nde çocuk engelli çocuklardan bahsedilmiş olması bu ivmenin temelini oluşturmuştur. Sözleşmede engelli çocukların yeteneklerinin geliştirilmesi vurgusu ve her türden sömürüye karşı korunmaları dikkat çekilir şekilde belirtilmiştir. Buradaki amaç sağlıklı ve bilinçli nesiller sayesinde kimseye bağımlı kalınmadan sosyo-ekonomik gelişmelerinin sağlanmasıdır (Burcu, 2006).

1950’lilerde özel öğrenime ehemmiyet verilmeye başlanması, bu hususun Milli Eğitim Bakanlığı müfredatına konulmuş olması ayrıca engelli bireylerin örgütlenerek Altı Nokta Körler Derneği’nin kurulması önemli gelişmelerden biridir. 1961 Anayasası ile engellilerin üretkenliğinin artırılması sıklıkla gündeme gelmeye başlamış ve ilk kez özel eğitimin önemine binaen bu husus yönetmelikle düzenlenmiştir. 1970’li yıllarda ise engellilerin mesleki hayata entegrelerine ve donanımlarının artırılmasına yönelik politikalar üretilmeye başlanmıştır.

1980’li yıllarla birlikte engellilere ilişkin sosyo-ekonomik politikalar önemini artırmış ve nihayet 1982 Anayasasında kendine yer bulabilmiştir. 1990’lı yıllarda ise

engellilerin sorunlarına yönelik sistematik biçimde araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Böylelikle 1997 yılında kurumsal düzeyde temsil edilmeleri amacıyla Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı devlet yönetimine girmiştir. “Önceleri sakat, özürlü gibi kavramlarla ifade edilen kişinin yetilerindeki az olma durumu son zamanlarda genel kabul gören ve kulağa daha hoş gelen engelli kavramı ile ifade edilmeye başlanmıştır” (Açıkel, 2010, s.16). Genellikle engelli kavramı kullanılmasına karşın bu kavram üzerinde de henüz tam görüş birliğine kavuşulmuş değildir (Murat, 2009, s.23). 5378 sayılı kanunda ifade edilen, özürlü ve benzeri kavramlar, 6462 sayılı Kanunla engelli şeklinde değiştirilerek kullanılmaya başlanmıştır.

“Engelli ya da engellilik kavramları, doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyler, engelli olarak tanımlanmıştır” (Küçükali, 2014, s.68).

571 sayılı “Özürlüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK” ile kurulan Özürlüler İdaresi Başkanlığının (ÖZİDA) amacı birinci maddede “*özürlülere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini temin etmek için; ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, özürlüler ile ilgili ulusal politikaların oluşmasına yardımcı olmak, özürlülerin problemlerini tespit etmek ve bunların çözüm yollarını araştırmaktır*” olarak belirtilmiştir.

Aynı KHK ile oluşturulan Özürlüler Yüksek Kurulu ve Özürlüler Şûrası, Standart Kurallar’ın belirlediği, engellilerin ve engellilere yönelik hizmet veren sivil toplum örgütlerinin en geniş katılımı ile temsilini öngörmektedir. Benzer şekilde, 4216 sayılı Yetki Kanunu’na dayanılarak 572 sayılı “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin KHK” 06.05.1997 tarihinde Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu KHK ile bazı kanunlarda yer alan ilgili maddelerde engellilere

yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bunun yanında, özel eğitim hizmetlerinin arzu edilen nitelik ve nicelikte yaygınlaştırılamaması nedeniyle, 573 sayılı “Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” 06.05.1997 tarihinde yürürlüğe konulmuştur (Gökmen, 2007, s.1096).

Türkiye’de, engelli haklarının gelişimi amacıyla düzenlenmiş olan şûralar büyük önem taşımıştır. 1999 yılında Birinci Özürlüler Şurası, 2005 yılında da İkinci Özürlüler Şurası gerçekleştirilmiştir. Bu şuralarla engellilere yönelik yeni yasal mevzuatların yayınlanması ve uygulamaya sokulması amaçlanmış daha reel politikalar oluşturulmaya çalışılmıştır. “2007 yılında yapılan Üçüncü Özürlüler Şurası ise sosyal modelden ziyade tıbbi modelin gölgesinde yapılmış olsa da oldukça etkili olmuş ve 2009 yılında istihdam temalı Dördüncü Şuranın düzenlenmesinde etkili olmuştur” (Özgökçeler ve Alper, 2010, s.42).

2000’li yıllarda itibaren Türkiye’de engellilere yönelik geliştirilen politikalar ile engellilerin sosyal- kültürel hayattaki farkındalıkları konusunda mevcut fiziksel çevrenin engelliler için yetersizliği ve bu konuda yapılması zorunlu altyapının tamamlanması boyutlarını içermekteydi. Bu kapsamda engellilerin haklarının korunmasını sağlayarak sürdürülebilirliğini tesis edecek olan kurumsallaşmayı tamamlamak amacıyla da sivil öncelikli engelli dostu sosyal politika ve hizmetleri de dikkate alan yapılar oluşturulmaya başlandı. “Engellilerin sorunları, artık engelliliği salt fiziksel bir sorun olarak gören tıbbi modelde değil, engelliliği toplumsal ve insani açıdan değerlendiren sosyal modelde görme” (Burcu, 2007, s.48) yönünde evrilmeye başlanmıştır.

3.4 ULUSLARASI DÜZENLEMELERDE ENGELLİLERLE İLGİLİ BELGELER VE GELİŞMELER

Türkiye, dünya barışının korunması konusundaki gayretleri ile 18 Temmuz 1932’de Milletler Cemiyeti’ne üye olmuştur (Ulus, 2008, s.246). Bu Cemiyet fazla

bir varlık gösterememiş ve II. Dünya Savaşı'nın ardından dağılmıştır. Yine bu dönemde İkinci Dünya Savaşının galibi olan devletlerin öncülüğünde Birleşmiş Milletler (BM) tesis edilmiştir. Yüzyıllarca yaşanagelen savaşların ve barışı engelleyecek herhangi bir tehdidi bertaraf ederek önlemek amacıyla kurulan bu örgüte Türkiye, 24 Ekim 1945 tarihinde kurucu üye olarak katılmıştır. Böylece Türkiye, Birleşmiş Milletlerin engelli bireyler ile ilgili oluşturduğu sözleşmelerde etkin bir taraf olmuştur. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Sisteminde engelliler ile ilgili gelişmeler Türkiye'yi doğrudan etkilemiştir.

3.4.1. Birleşmiş Milletler Sisteminde Engelli Haklarıyla İlgili Belgeler ve Etkinlikler

Engelli bireyler içerisinde bulundukları toplumun çeşitli sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik açılardan pek çok fiziksel ve yasal engellerle mücadele etmek durumunda bırakılmışlardır. Yirminci yüzyılla birlikte engellilerin, temel insan haklarının korunduğu ve sosyal yaşama tam katılımlarının sağlandığı bir toplum temelleri, hem uluslararası hem de ulusal yapıda oluşmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler örgütü kurulduğu andan itibaren engellilerle ilgili yoğun ve önemli çalışmalar başlatmıştır.

İnsan haklarına saygı, tüm insanların eşitliği ve temel özgürlüklerin korunması ilkeleri ile kurulan BM, engelli bireyler için de bu ilkelerin geçerliliğini sağlama konusunda çaba göstermiştir. Bu kapsamda BM'ye bağlı birçok organda engelli bireyler için çalışmalar yürütülmektedir. Örneğin BM'nin Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO) özel eğitime yönelik düzenlenen ve düzenlenecek olan faaliyetleri konu almakta; BM Çocuk Fonu (UNICEF) engeli bulunan çocuklara yönelik programlara destek ve katkı sağlamakta; Dünya Sağlık Örgütü (WHO) engelliliğin önlenmesi hususunda teknik destek sağlamakta; Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) iş piyasasında engellilerin istihdamını sağlamakta ve BM Engelliler Programı ise engellilere yönelik hazırlanan temel programlardan biri niteliğinde etkin çalışmalarda bulunmaktadır (Çitil ve Üçüncü, 2018, s.242).

Aşağıda sunulan Tablo 1’de BM’nin engelliler konusunda gerçekleştirdiği bazı etkinlikler ve kabul ettiği belgeler yer almaktadır.

Tablo 1

Tablo 1. BM tarafından Gerçekleştirilen Bazı Etkinlikler ve Belgeler

YASAL DÜZENLEME	TARİH	KONU
Cenova Konferansı	1950	Engellilerin sosyal rehabilitasyonu
BM UNDP, ILO, WHO, UNESCO, UNICEF Toplantısı	1952	Yeni ve özgün eğitim ve rehabilitasyon programlarının geliştirilmesi.
Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu Hakkında 99 Sayılı ILO Tavsiye Kararı	1955	Engellilerin mesleki rehabilitasyonu
Eğitimdeki Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme UNESCO Genel Konferansı	1960	Engellilere yönelik ayrımcılığın önlenmesi
Çocuk Hakları Bildirisi	1959	Engelli çocukların durumlarına uygun özel muamelede bulunulması
Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları Hakkında Bildirge	1971	Zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin temel hakları
Birleşmiş Milletler (Sakat) Engelli Hakları Bildirisi	1975	-Sakatlara hiçbir ayrıcalık gözetilmeden hakların tanınması -Düzenli yaşam koşullarına yönelik gerekli düzenlemelerin yapılarak önlemlerin alınması -Medeni hakları konusunda ve ekonomik, sosyal ve siyasi haklar konusunda gerekli düzenlemelerin yapılması - Uygun koşullarda tedavi hakkına sahip olmaları -Kendi kendilerine yeterli olmalarının sağlanması -İstihdamlarının ve ulaşım imkânlarının geliştirilmesi
Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 159 ILO Sözleşmesi	1983	Engellilerin mesleki rehabilitasyonu
Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 168 Sayılı ILO Tavsiye Kararı	1988	Engellilerin istihdamı ve mesleki eğitimleri
Çocuk Haklarına Dair BM	1989	1959 BM Çocuk Hakları Bildirgesindeki önceki

Sözleşmesi		hükümler korunmuştur.
UNESCO Herkes İçin Eşit Eğitim Bildirgesi	1990	Engellilerin eğitim hakkı
Engellilere yönelik İnsan Kaynakları Geliştirme Eylem Planı için Talim Çerçevesi	1990	İstihdam
Sakatlar İçin Fırsat Eşitliği Standart Kuralları	1994	Engellilerin rehabilitasyonuna yönelik hizmetler bütünü ele alınmaktadır.
Kopenhag Sosyal Kalkınma Bildirgesi ve Sosyal Kalkınma Eylem Planı BM Sosyal Kalkınma Dünya Konferansı Raporu	1995	Engelli bireylerin kendi kendilerine yeterli hale gelebilmeleri için eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin kaliteli sunumu
Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi	2006	Engelli bireylerle ilgili en kapsamlı ve temel uluslararası düzenleme

Kaynak: Çitil, M. ve Üçüncü, M.K., Türkiye’de Engelli Hakları ve Engelliler Hukukunun Durumu, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 2018.

Görüldüğü üzere uluslararası alanda da birçok düzenleme gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemelerden bazılarında değinmekte fayda bulunmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi uluslararası düzenlemeler konusunda ilk akla gelen bildirgedir. BM Genel Kurulu’nca 10 Aralık 1948’de kabul edilen bildirge BM’nin engellilerle ilgili ilk en önemli düzenlemelerinden biridir. “Bildirgenin 2, 3, 16, 22, özellikle 25 ve 26. maddeleri engelli bireyler konusunda taraf devletlere sorumluluklar getirmiştir” (ÖZİ, 1999, s.171-172).

Engellilerle ilgili ilk doğrudan uluslararası düzenlemelerin ise 1970’liardan itibaren yapıldığı görülmektedir. Örneğin BM Sakat Hakları Bildirisi, 9 Aralık 1975’te BM Genel Kurulunca kabul edilmiştir. Toplamda on üç maddeden oluşan bildiride, sakatlara yönelik hiçbir ayrıcalık gözetilmeden bildirideki tüm hakların tanınacağı belirtilmiştir. “*Saygı çerçevesinde düzgün yaşam koşullarına, medeni, ekonomik, sosyal ve siyasi haklara, tedavi hakkına sahip olmaları, kendi kendilerine yeterli olmalarını*

sağlayan önlemler alınması, istihdamlarının sağlanması, ulaşım imkânlarının geliştirilmesi gereği belirtilmiş ayrıca bildirideki yazılı hakların mümkün olan her türlü vasıta ile sakat kişilere ve ailelerine tam olarak duyurulması gerektiği gibi konulara değinilmiştir” (Çitil ve Üçüncü, 2018, s.245).

Görüldüğü üzere BM yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren engellilerle ilgili birçok önemli düzenleme yapmıştır. 1980’li yıllarda da engellilere yönelik uluslararası gelişmeler artmaya devam etmiştir. BM Genel Kurulu 3 Aralık 1981 tarihindeki oturumunda 1982 yılının Engelliler Yılı olduğunu ilan etmiştir. Böylelikle 10-16 Mayıs tarihleri “Engelliler Haftası” ilan edilmiş, 1983 yılındaki Engelliler On Yılı Programının sona ermesiyle 3 Aralık Dünya Engelliler Günü olarak hatırlanmaya başlanmıştır (Azarkan ve Benzer, 2018, s.4).

1990’lı yıllar da engelliler alanında birçok uluslararası gelişimin yaşandığı yıllar olmuştur. “Herkes İçin Eğitim Dünya Bildirgesi UNESCO tarafından 9 Mart 1990 yılında kabul edilirken Özürlüler Alanında İnsan Kaynakları Geliştirme Eylem Planı için Talim Çerçevesi ise BM Genel Kurul 44/70 ilke kararı ile 15 Mart 1990’da kabul edilmiş ve daha sonra Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar BM Genel Kurulu’nca 20.10.1993 tarihinde 48/96 sayılı kararla kabul edilmiştir” (Çitil ve Üçüncü, 2018, s.242). Kabul edilen tüm bu kurallar özünde hizmetlere eşit katılıma ve rehabilitasyon konularına vurgu yapmaktadır. Burada devletlerin engellilerle ilgili mevcut programları ve hizmetleri hakkındaki bilgilerin herkesçe elde edilebilir olmasına ve devletlerin engellileri, ailelerini ve toplumu bilinçlendirmesine, engelliliğin önlenmesi ve engellilerin tıbbi bakımlarının sağlanmasına, devletlerin engellilerin kendi servisleri sunmalarına ilişkin kurallar belirlenmiş ve “devletlerin engelliler ile ilgili hizmet ve düzenlemeleri tam katılım ve eşitlik prensibi çerçevesinde yapması gerektiği ifade edilmiştir” (Çitil ve Üçüncü, 2018, s.242).

BM tarafından gerçekleştirilen en önemli düzenlemelerden biri de UNESCO tarafından Özel Eğitim Dünya Konferansında 7–10 Haziran 1994 tarihinde ele alınan

Salamanca Bildirisi'dir. Bu bildiri, çocukların merkeze oturtulduğu eşitlikçi eğitim anlayışına sahip özel öğretim alanına en fazla katkıda bulunan düzenlemedir. Bu bildiri hem hükümetlere hem de uluslararası organizasyonlara özel öğretim alanlarında birçok sorumluluk yüklemiştir. Bildiride, özel öğretim alanında yetkin ve liyakat sahibi öğretmenlerin yetiştirilme, bu alandaki akademik araştırmaların çoğaltılması, işbirliği ve planlama konularının artırılması kararlaştırılmıştır. Bu bildiri “başta Avrupa olmak üzere dünyayı önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye’de ise bu bildiriden üç yıl sonra (573 Sayılı KHK) özel eğitim yasası değişmiş ve bu bildirideki temel ilkeler yeni düzenlemeye yansıtılmıştır” (Çitil ve Üçüncü, 2018, s.242).

Birleşmiş Milletler yaklaşık yarım asır boyunca engellilerin toplumsal konumlarını ve haklarını iyileştirmek için başta 1975'teki Sakat Hakları Bildirisi olmak üzere önemli düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Ancak 21. Yüzyıla gelinmesine rağmen engelli bireylerin temel hak ve özgürlüklerden yeterince yararlanamadığı gerçeği maalesef değişmemiştir. Bu sebeple BM konuyu tekrar ele alma gereği hissetmiş ve yeni bir sözleşme hazırlamıştır. Bunun ardından “BM Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi” 13 Aralık 2006 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti anılan sözleşmeyi 27 Mayıs 2009 tarihinde kabul etmiştir¹. BM Engelli Hakları Sözleşmesi, 2009 yılının Ekim ayından itibaren de Türkiye tarafından da kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 1. maddesinde “*Bu sözleşmenin amacı, engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik etmek, korumak, sağlamak ve varlıklarına ilişkin onura saygıyı güçlendirmektir*” denilmiştir. Engellilerle ilgili olarak Sözleşmede “*Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması ve Eşitlik, Engelli Kadınlar, Engelli Çocuklar, Farkındalığın Artırılması, Erişebilirlik / Ulaşılabilirlik; Yaşam Hakkı; Risk Durumları ve İnsani Bakımdan Acil Durumlar; Yasalar Önünde Eşit Tanınma; Adalet Erişim; Kişisel Özgürlük ve Güvenlik; İşkence, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Maruz Kalmama; Sömürü, Şiddet*

¹ Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 5825 kanun numaralı “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme”yi 3/12/2008 tarihinde imza altına almış ve 18/12/2008 tarih ve 27084 sayılı RG’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı 2009/15137 sayı ve 27/5/2009 tarih ile 14/07/2009 tarih ve 27288 sayılı RG yayımlanmıştır.

veya İstismara Maruz Kalmama; Kişisel Bütünlüğün Korunması, Seyahat Özgürlüğü ve Tabiiyet; Bağımsız Yaşayabilme ve Topluma Dâhil Olma; Kişisel Hareketlilik, Düşünce ve İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim; Özel Yaşama Saygı, Konut ve Aile Dokunulmazlığı; Eğitim, Sağlık, Rehabilitasyon ve Rehabilitasyon; Çalışma ve İstihdam; Uygun Yaşam Standardı ve Sosyal Korunma; Siyasal ve Toplumsal Yaşama Katılım; Kültürel Yaşama, Dinlenme, Boş Zaman Aktiviteleri ve Spor Faaliyetlerine Katılım ve İstatistikler ve Veri Toplama, Uluslararası İşbirliği, Ulusal Uygulama ve Denetim” (Çiğil ve Üçüncü, 2018, s.242) hususları madde madde belirtilmiştir.

Sözleşmenin otuz dördüncü maddesinde verilen görevleri yerine getirilmesi amacıyla Engelli Hakları Komitesi’nin oluşturulacağından bahsedilmiştir. Bu başlıklar hem sözleşmenin içeriğini ortaya koymakta hem de dünyaya engellilerin hangi alanlarda sorun yaşadığını bildirmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere 21. Yüzyıla gelinmesine rağmen engelli bireylerin birçok sorunu bulunmaktadır. Engelli hakları komitesi çalışmalarını sürdürürken, sözleşmeye taraf olan ülkeler kendi içinde alt kurullar oluşturmuşlardır. Türkiye’de de Engelli Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu ilk kez 2013 yılında oluşturulmuştur. Kurul ilk toplantısını 13 Mayıs 2014 tarihinde gerçekleştirmiştir². Bu kurul; “engelli bireylerin yasal mevzuatta belirtilen haklarının korunması, konularında idari ve yasal düzenlemelerde ve önerilerde bulunmak, kaydedilen gelişmeler hakkında kamuoyunun aydınlatılması amacıyla yapılacak çalışmaları değerlendirmek, engelli hakları konusunda alınabilecek önlemlere ilişkin tavsiyelerde bulunmak, bu konuya ilişkin strateji belgesi ve eylem planları hazırlamak ve onaylamak, engelli hakları konusunda kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonu sağlamak amacıyla oluşturulmuştur” (2013/8 Başbakanlık Genelgesi).

² Engelli Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulunca yapılan bu ilk toplantısının ardından bir daha toplanıp toplanmadığı tüm araştırmalara rağmen belirlenememiştir. Buradan anlaşılacağı üzere kurul etkin bir şekilde çalışmamaktadır.

3.5. AVRUPA BİRLİĞİ SİSTEMİNDE ENGELLİ HAKLARIYLA İLGİLİ DÜZENLEMELER VE BELGELER

Avrupa Birliğine (AB) üye olan devletlerin tamamına yakını BM'nin de üyesidir. Bu kapsamda BM'nin engellilerle ilgili oluşturduğu birçok düzenleme AB ülkelerince de benimsenmiştir. AB, “engelli insanları yardıma muhtaç bireyler olarak görmemekte diğer normal bireyler gibi eşit kabul etmektedir” (Yürük ve Avcı, 2008, s.109). Bu bağlamda AB, toplumsal ve ekonomik süreçlerin tamamını engelli bireyleri içine dahil edecek şekilde planlara dahil etmektedir. Aşağıda bulunan tablo 2’de AB’nin engelliler ile ilgili gerçekleştirdiği bazı yasal düzenlemeler sunulmuştur (Çitil ve Üçüncü, 2018, s.242).

Tablo 2

Engelli Hakları ile İlgili Bazı AB Belgeleri

YASAL DÜZENLEME	TARİH	KONU
Avrupa Konseyi’nin 818 nolu Tavsiye Kararı	1977	Engelli bireylerin haklarını iyileştirme
Engelli İstihdamına Yönelik Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı	1986	Engellilerin mesleki rehabilitasyon ve istihdamı konularında gerekli önlemleri almak ve engellilerin çalışma alanında karşılaştıkları sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik politikalar
Avrupa Sosyal Şartı	1989	Özel gereksinimleri bulunan bireylerin rehabilitasyon ve mesleki eğitimlerine ilişkin düzenlemeler
Engelli Çocuk ve Gençlerin Genel Öğretim Sistemine Katılımı Kararı- Avrupa Konseyi ve Eğitim Bakanları Toplantısı	1990	Engelli çocuk ve gençlerin genel öğretim sistemi içinde kaynaştırılmaları
Engellilere yönelik bütüncül politika konusunda Konsey Tavsiye Kararı	1992	Engelliliğin ortadan kaldırılması, önlenmesi ve sonuçlarının hafifletilmesi, engellilerin toplumsal yaşama tam ve aktif katılımlarının sağlanması, engellilerin kendi istekleri ile bağımsız bir hayat kurmalarının desteklenmesi için fırsat eşitliği sağlanmasına ve alınacak önlemlere dair kararlar.
Engelli Rehabilitasyonu Politikaları Konsey Tavsiye Kararı	1992	Engelli insanların dışlanmadığı bir Avrupa sosyal alanı yaratmak için, insanların hareketlerinin düzenlenmesi, engellilerin pasif ve yardıma muhtaç bireyler olarak

		görmeyenin aksine toplumun diğer bireyleri ile eşit bireyler olarak kabul edilmesine dair politikalar.
Engelliler İçin Fırsat Eşitliği-Topluluğun Yeni Engellilik Stratejisi Tebliği	1996	Bu strateji, engellilerin toplumsal yaşamın tüm alanlarında karşılaştıkları engellerin tanımlanması gerekliliğini ve engellilerin fırsat eşitliğinden yararlanması önündeki engellerin ortadan kaldırılmasını vurgulamaktadır.
Avrupa Topluluğu Amsterdam Antlaşması- İstihdamda ve İşte Eşit Muamele Direktifi	1999 - 2000	Engellilerin haklarını kullanırken karşı karşıya kaldıkları engellerin ortadan kaldırılması
Engelliler İçin Engelsiz Avrupa Tebliği	2000	Engelli bireyler için engelsiz Avrupa ve meslek edinme, eğitim, mesleki eğitim, ulaşım, iç piyasa, bilgi toplumu ve yeni teknolojilerle ilgili olarak Avrupa düzeyinde bir sinerji yaratılmaya çalışılmıştır.
Engelli Bireyler İçin Engelsiz bir Avrupa'ya Doğru- Avrupa Komisyonu Tebliği	2000	Engellilerin sosyal ve ekonomik imkanlara ulaşmalarını kısıtlayan sosyal, mimari ve tasarım engellerinin ortadan kaldırılması stratejisi vurgusu yapılmıştır.
Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı	2000	Ayrımcılıkla ilgili AB'ye yönelik düzenlemeleri içermektedir.
Avrupa Konseyi 2003 Yılı'nın Avrupa Engelliler Yılı Olarak Saptanması konusunda	2001	Bilinç düzeyinin güçlendirilmesi amacıyla üye ülkeler düzeyinde gerçekleştirilecek faaliyetlerin desteklenmesi
Engellilerin Toplumla tam bütünleşmesi amacıyla Konseyi Tavsiye Kararı	2003	AB'nin önceki kararlarına uyulmasına dair yeniden çağrı yapması ve engellilerin toplumla tam entegrasyonu ve katılımını teşvik eden kararlar.
Engellilere Yönelik Fırsat Eşitliği: Avrupa Eylem Planı	2003	AB politikalarında engellilik boyutunun eklenmesi, istihdamda eşit muamele ve ulaşılabilirliğin iyileştirilmesi

Kaynak: Çitil, M. ve Üçüncü, M.K., Türkiye’de Engelli Hakları ve Engelliler Hukukunun Durumu, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 2018.

Tablodan da anlaşılabacağı üzere AB’de de engelli bireyler hakkında birçok mevzuat çalışması gerçekleştirilmiştir.

Avrupa Konseyi 3 Aralık 2001 tarihinde, 2003 senesini, Avrupa Engelliler Yılı ilan etmiştir. Bu sayede engelliler ile ilgili bilinç düzeyi artırılmış olacaktı. Avrupa Engelliler Yılı'nın hedef ve amaçları aşağıdaki gibi saptanmıştır (Çitil ve Üçüncü, 2018, s.242):

- a) Engellilere yönelik haklar konusunda bilinç düzeyinin artırılmasının sağlanması,
- b) Avrupa'daki engelli bireylere fırsat eşitliğinin oluşturulması için gerekli önlemlerin alınmasının sağlanması,
- c) Gerçekleştirilmiş olan tüm olumlu uygulamaların ve tecrübelerin paylaşılmasının sağlanması,
- d) İlgili tüm taraflar arasında, işbirliğinin güçlendirilmesi,
- e) Engellilik ile ilgili iletişimin geliştirilmesi,
- f) Engellilerin farklı özellikleri hakkındaki bilinç düzeyinin artırılması,
- g) Engellilerin karşı karşıya kaldıkları çok yönlü ayrımcılık hakkında bilinçlendirmeyi sağlamak;
- h) Engelli bireylerin eşit eğitim haklarının benimsenmesi, teşvik edilmesi ve desteklenmesi amacıyla gerekli işbirliklerinin oluşturulması,

Avrupa Engelliler Yılı'nın başarılı sonuçlar vermesi ve "İstihdamda ve İşyerinde Eşit Muamele Direktifi"nin üye ülkelere etkin olarak uygulanıp uygulanmadığının değerlendirilebilmesi amacıyla "Avrupa Engellilik Eylem Planı" 2010 yılına kadar plan altına alınmıştır. Bu plan ile AB politikalarında engellilik boyutunun eklenmesi, istihdamda eşit muamele ve ulaşılabilirliğin iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Tüm bu gelişmelerin ışığında Avrupa Konseyi içerisinde engellilerle ilgili çalışmaları sürdürmek üzere **Üye Ülke Temsilcilerinden Oluşan Üst Düzey Grup, Hizmetlerarası Engellilik Grubu** ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan *Avrupa Engelliler Forumu* gibi etkin gruplar da oluşturulmuştur. Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde bahse konu gelişmelere uygun hareket etmesi gerekmiş ve bu konuda birçok düzenleme gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. "Son AB Müktesebatına Uyum

Programlarında sosyal Politika ve İstihdam başlığı altında korumalı işyerleri ile ilgili yapılacak kanuni düzenlemelere değinilmiş ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sorumluluğunda olan ve engelli bireyleri ilgilendiren bazı yasalarda düzenlemelere gidileceği belirtilmiştir” (Şemşit vd., 2016, s.215).

Görüldüğü üzere uluslararası alanda da birçok düzenleme gerçekleştirilmiştir³. Yukarıda da bahsedildiği üzere Birleşmiş Milletlerin 2006 yılında kabul ettiği Engelli Hakları Sözleşmesini Avrupa ülkelerinin büyük kısmı imzalamış ve ilgili hükümleri gerçekleştirme yoluna gitmişlerdir. Avrupa Birliği ülkeleri Salamanca Bildirgesini de onaylayarak bu konuda önemli adım atmış ve gerekli eğitim çerçevesini belirlemişlerdir. Hem BM hem de AB düzeyinde alınan kararlar ve uygulanmakta olan düzenlemelerin, dünya genelinde engellilerin eğitim ve istihdam imkanlarını olumlu anlamda arttırdığı söylenebilir. “Uluslararası nitelikteki bu düzenlemelerle Türkiye’deki kanuni düzenlemeler de paralellik göstermektedir” (Hesapçıoğlu ve Topsakal, 2018, s.76).

3.6. TÜRKİYE’DE ENGELLİ HAKLARININ ANAYASAL TEMELLENDİRMESİ

Cumhuriyet’in ilanından 1950’li yıllara kadar engellilerle ilgili sınırlı düzeyde bir gelişme olduğu ve devletin engellilerle ilgili bir politikasının olmadığı söylenebilir (Çitil ve Üçüncü, 2018, s.242). 1950’li yıllara kadar engelli bireylere yönelik ilişkin tüm faaliyetler, Sağlık Bakanlığı bünyesinde tıbbi bakım faaliyetleri olarak uygulanmaktaydı. Çıkarılan bir kanuni düzenlemeyle Sağlık Bakanlığına bağlı olan özel eğitim faaliyetleri Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilmiştir. “Bu değişikliğin asıl nedeni, konunun sadece bir sağlık konusu olmadığının farkına varılması ve eğitim boyutuna daha fazla ağırlık verilmesi gerektiği doğrultusundaki temel politika değişiklikleridir” (Özgökçeler ve Alper, 2010, s.41).

³ Yukarıda değinilen uluslararası yasal düzenlemelerin dışında; Cenevre Sözleşmesi, BM Genel Konseyi Sosyal Kalkınma Bildirgesi, ILO Sözleşmesi, AGİT - Moskova İnsani Boyut Toplantısı, Sosyal Haklara Erişim Konferansı - Malta Deklarasyonu vb. düzenlemeler de olduğu görülmektedir.

1960'lı yıllar kitlesel hareketlerin yaygınlaştığı yıllardır. Özellikle körler okullarından mezun olup lise ve üniversite eğitimini tamamlayan eğitimli görme engellilerin sayısında artış yaşanmıştır. Böylece engellilik türü ne olursa olsun her engelli bireyin eşit ve doğru araçlarla sunulan imkanlar dahilinde eğitilebileceği anlaşılmaya başlanmıştır. 1961 Anayasası'nda sosyal devlet ilkesinden ilk kez bahsedilmiş ve temel hak ve hürriyetler detaylı bir şekilde düzenlemiştir. Ayrıca İlköğretim ve Eğitim Kanunu'na özel eğitimle ilgili hükümler konulmuş ve Özel Eğitim Yönetmeliği çıkarılmıştır. "1971 yılında ise 1475 sayılı İş Kanunu'nda engellilere %2 kontenjan hakkı tanınmış; 1976 yılında işsiz engellileri ve 62 yaş üzerindeki yaşlıları belirli gelire kavuşturan 2022 sayılı Kanun çıkarılmış ve 1982 Anayasası'nda herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşitliğinden" bahsedilmiştir (Özgökçeler ve Alper, 2010, s.41).

Anayasal anlamda devlet, kendisini oluşturan bireylerin insan haklarına saygılı olmak ve bu haklara ulaşmada çıkan engelleri kaldırırken eşit olmayan insanların doğuştan gelen ve sonradan ortaya çıkan eşitsizlikleri yok etmeye çalışmalıdır. Sonuç olarak 1982 Anayasası "madde 61/2'ye göre "Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır" hükmü ve madde 42/7'de devletin, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alması gerektiği vurgulanmıştır" (Gökmen, 2007, s.1091).

Aşağıdaki tabloda Türkiye'de gerçekleştirilen bazı önemli yasal düzenlemeler kronolojik olarak gösterilmiştir.

Tablo 3: Türkiye Tarafından Gerçekleştirilen Bazı Önemli Yasal Düzenlemeler

YASAL DÜZENLEME	TARİH	KONU
5822 sayılı Kanun	1951	Engelli bireylerin yetiştirilmesi işi sağlık hizmeti algılanmasından vaz geçilmiştir. Ayrıca farklı engel türlerindeki öğrencilerin aynı eğitim kurumunda öğrenim görmeleri uygulamasına son verilmiştir.

Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun	1957	1949 tarihli 5387 sayılı Kanundaki aksaklıklarının giderilmesi amaçlanmaktadır
222 Numaralı İlköğretim ve Eğitim Kanunu	1961	Özel eğitim devlet tarafından kabul edilmiştir.
1961 Anayasası	1961	Engellilerin eğitimi anayasal güvenceye alınmıştır.
Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği	1962 1967 1968	Özel eğitime muhtaç bireylerin tanımları, engellilik grupları ve oranları ile özel eğitim kurum personellerinin görevleri sayılmıştır
Gümrük Kanunu	1972	Engelliler tarafından kullanılacak makine, teçhizat, teşhis ve tedavide kullanılacak ilaçlardan gümrük vergisi alınmayacağı hükme bağlanmıştır.
1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu	1973	“Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır” hükmü getirilmiştir.
Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği	1975	62-67-68 yıllarına göre kapsamı genişlemiştir.
1982 Anayasası	1982	Engelli bireylerin eğitimle ilgili hakları 1961 Anayasası’nda olduğu gibi korunmuştur.
2916 sayılı Kanun	1983	Özel eğitimle ilgili doğrudan ilk ve en kapsamlı kanun
3308 Sayılı Kanunu	1986	Bakanlıkça, özel eğitime muhtaç kişilere iş hayatında geçerliliği olan görevlere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenler. Kursların düzenlenmesinde ve uygulanmasında bu kişilerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınır
573 sayılı KHK	1997	2916 sayılı Kanunun yerine geçmiştir.
Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği	2000 - 2006	573 sayılı KHK’ya göre hazırlanmış kapsamlı yönetmeliktir.
Türk Medenî Kanunu	2001	Ana ve baba, çocuğu olanaklarına göre eğitirler ve onun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâkî ve toplumsal gelişimini sağlar ve korurlar. Ana ve baba çocuğa, özellikle bedensel ve zihinsel özürlü olanlara,

		yetenek ve eğilimlerine uygun düşecek ölçüde, genel ve meslekî bir eğitim sağlar
5378 sayılı Kanun	2005	Engelliler için birçok düzenlemeyi içeren doğrudan engelliler için çıkarılmış ilk kanundur.

Kaynak: Çitil, M. ve Üçüncü, M.K., Türkiye’de Engelli Hakları ve Engelliler Hukukunun Durumu, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 2018.

Tablo 3’te görüldüğü üzere özellikle 1950’li yıllardan itibaren Türkiye’de engelli bireylerle ilgili birçok düzenleme yapılmıştır. Genel olarak bakıldığında da Türk hukuk sisteminde engelli hakları ve devletin bu alandaki yükümlülükleri mevzuata dağınık bir biçimde serpiştirilmiştir. Fakat engellilerle ilgili hükümler içeren doğrudan yasal düzenlemeler de bulunmaktadır. “Günümüz Anayasası, 1997’de yürürlüğe giren 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 Sayılı Engelliler Kanunu’dur” (Çitil ve Üçüncü, 2018, s.242).

Anayasal bağlamda baktığımızda engelli bireylere yönelik mevzuatın temel çıkış noktası, 1982 T.C. Anayasası’nın 10. Bölümüne dayanır. Bu maddeye göre herhangi bir ayırım gözetilmeden tüm vatandaşlar eşit kabul edilmekte ve eşit haklara sahip oldukları vurgulanmaktadır. “Ayrıca ilgili başlığa getirilen 07.05.2010 tarih ve 5982/1 değişikliği ile çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz” (Kara, 2016, s.253) ifadesi ile engelli bireylere yönelik pozitif ayrımcılığın da önü açılmıştır.

Yine Anayasada nîr bir kimsenin eğitim ve öğrenim hakkından mahrum bırakılamayacağı, hüküm altına alınmıştır. “TÜİK tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması’nda kayıtlı engelli bireylerin %59.6’sının öğretimden faydalanmadığı ve lise ve daha üstü okullardan mezun olan engelli oranının yalnızca %7.7 olduğu göz önüne alındığında bu hükmün gereklerinin yerine yeterince getirilemediği görülmektedir (Kara, 2016, s.253).

Anayasa’da çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir vurgusu yapılarak eşitlik ilkesine atıf yapılırken, yine çalışma hayatını iyileştirmek ve işsizliği azaltmak gibi görevler devlete yüklenmiş ayrıca kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmayacağı ve küçükler, kadınlar ve bedeni ya da ruhi yetersizliği olanların çalışma şartlarının özel olarak belirlenebileceği vurgulanarak, korumacı bir yaklaşım da geliştirilmiştir (Kara, 2016, s.253).

3.7. TÜRKİYE’DE KANUNLAR AÇISINDAN ENGELLİ HAKLARI

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme Türkiye tarafından 30 Mart 2007 tarihinde imzalamıştır. Sözleşmenin temel amacı, engelli bireylerin de diğer bireyler kadar hak ve özgürlüklere sahip olduğunun ortaya konması, engelli bireylerin de normal bireyler gibi sosyal hayatta tam ve etkin bir şekilde varlıklarının kanıksanmasını ortaya koymaktadır (Kara, 2016, s.254).

Ayrıca 5378 sayılı Özürlüler Kanunu ile engelliler ve ailelerine yönelik hizmet veren kurum ve kuruluşları kapsamakta ve engelli bireylerin toplumsal yaşamda özellikle istihdam ve eğitim politikaları konularında aktif bireyler olmaları hususundaki tedbirleri içermektedir. Uygun eğitimler neticesinde engellilerin istihdamı ile engelli bireylerin toplumsal hayata daha etkin katılımını sağlanması özellikle vurgulanmış ve bu durum bile toplumun engellilere olan önyargı zincirlerini kırması (Kara, 2016, s.255) noktasında önemli bir gelişme sayılmaktadır. “Zira istihdamın gerçekleştirilmesinden ilk adım genel ve mesleki eğitim olduğu dikkate alındığında bu alanda günümüze kadar olan süreçte ciddi bir eksiklik bulunduğu açıktır” (Alpagut, 2005, s.154 ; Akt. Şişman, 2011s.181). Engellilerin toplumla entegresindeki en etkili hususlardan olan eğitim, en temel haklardandır. Buna göre engellilerin yeteneklerine uygun mesleğini seçme ve bu alanda tecrübe kazanma hakkı asla kısıtlanmaya çalışılmamalıdır. “Engellilerin yetenekleri doğrultusunda yapabilecekleri bir işte eğitilmesi, kişiye bu mesleğin kazandırılması, verimli kılınarak toplumun ekonomik ve sosyal refahının sağlanması amacıyla mesleki rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmasının sağlanması esas

olduğu” (Kara, 2016, s.256) kesin bir hükümle belirtilmiştir. Genel anlamda engelliler toplumun olağan parçalarıdır. “Bu bağlamda bu kanun engelliliğe bakış açılarından biri olan sosyal modelin amacına uygun bir yaklaşımdır” (Kara, 2016, s.254).

5378 sayılı kanunun 14. maddesi ile “engelli bireylere mümkün olduğunca meslek edinim ve kazanım sürecinde korumalı işyerlerinde istihdam edilmesi gibi hususlarda bir takım kararlar sağlamaya çalışırken” (Kara, 2016, s.256), 15. maddesi ise “engelli bireylere ayırım gmetilmeksizin sahip oldukları özel durum ve farklılıkları dikkate alınarak diğer bireylerle aynı ortamda verilmesinin gerekliliği” (Kara, 2016, s.256) ifade edilmiştir.

Engelli bireylere yönelik “istihdamın düzenlenmesi adına kanunun 20. maddesinde, 657 sayılı devlet memurları kanunun 50. , 53. ve 189. Maddelerinde değişiklik yapılmıştır” (Kara, 2016, s.256). 22. Maddesi ise “1319 sayılı emlak vergisi kanunun 8/2 maddesinde yer alan ,gazilerin, ifadesinden sonra ,özürlülerin ibaresi konmuştur” (Özgökçeler ve Alper, 2010, s.47).

“5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununa ek olarak hazırlanan 40/ek mad.1 maddesinde büyükşehir belediyelerinin vakıflar, dernekler ve her türlü STK’lar ile irtibat halinde bulunarak engellilere yönelik yapılması planlanan her türlü bilgilendirme, sosyal sorumluluk projeleri vb. işlerde işbirliği halinde olduğu yönetmelikler dahilinde hareket edilmesi gerektiği belirtilmiş ve böylece engellilere yönelik mahalli idarelerin de yerel-politik sorumluluklarının olduğu” (Kara, 2016, s.257) belirtilmiştir.

5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 122/1 maddesinde geçen dil, ırk, renk, cinsiyet, ibaresinden sonra gelmek üzere özgürlük ibaresi eklenmiş ve engelli bireylere ayrımcılığın yok edilmesi amaçlanmıştır. Yine “42. maddesinde de engelli kimlik kartlarının hazırlanması veya verilmesi yetkisinin valiliklere devri söz konusu edilmiş

ve devamında 43. madde ile de, Özürlüler İdaresi Başkanlığının ana hizmet birimlerinin yeniden düzenlenmesini” (Kara, 2016, s.257) hususu belirtilmiştir.

Tüm bu kanunlara göz atıldığında engelli hakları hususlarının oldukça başarılı bir tutum içinde hazırlandığı görülebilmektedir. Çünkü ortaya konan yenilik ve değişiklikler, engellilerin toplumun doğal bir parçaları olduğu yaklaşımını esas almaktadır. Burada asıl olanın kanunlardaki ilgili maddelerin ne kadarının uygulanabildiği hususu (Kara, 2016, s.257-258) olduğu irdelenmeye değer konulardan biridir.

3.8. UYGULAMALARDA ENGELLİLERİN KAZANIMLARI

Engelli bireylerin topluma uyumlarının sağlanması ve topluma katılımlarını artırmak için tüm kurum ve kuruluşlar bir takım iyileştirme faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Engelli bireylerin kurum ve kuruluşlarca yerine getirilen uygulamaları neticesinde bir çok kazanımları bulunmaktadır.

3.8.1.Engelli Sağlık Kurulu Raporu

Engel oranının %40 ve üzeri olması durumunda (özel eğitim hizmetlerinde ise bu oran %20) Türkiye’de engellilere yönelik uygulanan kazanımlardandır. “Sağlık Kurulu Raporunun %40 ve üzeri olması durumunda; engelli kimlik kartı almak, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmak, engellilerin istihdamı ile ilgili hizmetlerden ve bakım aylığından yararlanmak, gümrük, gelir, emlak, motorlu taşıtlar ve KDV’den istisna veya muafiyetten yararlanmak, bazı ürünlerde ÖTV muafiyetinden yararlanmak vb. (Alsancak vd., 2013: 11-12) kazanımlardan yararlanmaktadırlar.

3.8.2.Engelli Kimlik Kartı

Havayolu, demiryolu, deniz ve şehirlerarası kara yolu ulaşımı indirimlerinden, sinema, tiyatro vb. eğlence faaliyetleri indirimlerinden, bazı GSM operatörlerinin

sağladığı indirimlerden, bazı büyükşehir belediyelerinin sağladığı su faturalarında kademeli olarak sunulan indirim uygulaması gibi indirimlerden (Alsancak vd., 2013: 14-15) faydalanmaktadırlar.

3.8.3.Vergi Avantajları

Gelir Vergisi indiriminden; ücretli çalışan engelli kişiler, engelli kişiye bakmakla mükellef olan kişi, engelli serbest meslek sahibi, engelli kişiye bakmakla mükellef serbest meslek sahibi, basit usulde vergilenen bazı engelli esnaf ve sanatkarlar da (Alsancak vd., 2013, s.20) yararlanmaktadır.

3.8.4.Ulaşılabilirlik

Özellikle mahalli idarelerce ruhsat verilen binaların engellilerin kullanımına uygunluğunu gözetmek durumundadırlar. Bu sayede ulaşılabilirlik engelli bireylerin diğer bireylere bağımlılığını ortadan kaldırır. Yine mahalli idarelet “kendilerinin sunduğu ya da denetimlerinde bulunun toplu taşıma araçlarını engellilerin inip binmesine uygun hale getirmekle (Alsancak vd., 2013, s.34) yükümlüdür.

3.8.5.Bilgiye Erişebilirlik

Kamu kurum ve kuruluşların web sitelerinin engelliler tarafından erişebilir hale getirilmesi yasal mevzuatlarla sağlanmaya çalışılmakta (Alsancak vd., 2013, s.34) ve buna yönelik sıkı takip önlemleri alınmaktadır.

3.8.6.Sağlık ve Koruyucu Hizmetler

Engelli bir bireyin doğumundan ölümüne kadarki tüm süreçte fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimlerinin izlenmesi esastır. Bu amaçla “muhtemel engelliliğin önlenmesi, var olan engelin en düşük seviyeye indirgenmesi veya ilerleme ihtimalinin önlenmesine yönelik Sağlık Bakanlığınca yapılan ücret alınmama esasınca yerine getirilen” (Alsancak vd., 2013, s.40) hizmet ve faaliyetlerdendir.

3.8.7.Sosyal Yardım

Engelli ve muhtaç aylıkları ile evde bakım ücreti (Alsancak vd., 2013, s.47-48) bu kazanımlardan en bilinenlerindendir.

3.8.8.Eğitim

Türkiye’de engellilere yönelik eğitim faaliyetlerinden sorumlu kurum Milli Eğitim Bakanlığı olup eğitsel değerlendirme ve tanılama İl Milli Eğitim Müdürlükleri Rehberlik Araştırma Merkezlerinde bulunan uzman kişilerce oluşan ve engelli ailelerin de yer aldığı Özel Eğitim Değerlendirme Kurullarınca yerine getirilir (Alsancak vd., 2013, s.54-55).

3.8.9. Mesleki Rehabilitasyon İstihdam ve Sosyal Güvenlik

50 ve daha fazla işçi çalıştıranan kamu sektörü iş yerleri en az %3 oranında özürlü işçi çalıştırılmakla yükümlü (Alsancak vd., 2013, s.66) olduklarından bu durum engellilerin istihdamları hususunda olumlu bir gelişmedir.

3.8.10. Spor

Gençlik ve Spor Bakanlığınca 81 ilde Bakanlığa bağlı tüm tesislerde, spor faaliyetlerine girişte ücret alınmaması veya indirimli tarife uygulanması uygulaması bulunmaktadır (Alsancak vd., 2013, s.76).

3.9. ENGELLİ ÇALIŞANALARA YÖNELİK UYGULAMALAR

Bireyin engellilik durumu ne olursa olsun çalışma hakkından vazgeçmesini gerektirmemektedir. Toplumda her bireyin yaşam hakkı olduğu gibi çalışma ve gelir elde etme hakkı da bulunmaktadır (Köksal, 2010, s.49). Ancak engelli bireylerin şikayetleri dikkate alındığında “özellikle istihdam edilmeleri hususlarında ayrımcılık ve dışlanma gibi birçok olumsuz muamelelere maruz kaldıkları (Uşan, 1997, s.59) görülebilmektedir.

Engelli insanlar iş sahibi olmaya, sağlam işgücünden çok daha fazla muhtaç durumdadırlar. Çünkü iş sahibi olan engelli birisi sadece gelir elde etmeyecek aynı zamanda sosyal ve psikolojik uyumla beraber toplumsal rehabilitasyona da sahip olacaktır. “Engellilerin istihdam edilme gerekliliğini çeşitlendirmek mümkün olmakla birlikte temelde ekonomik ve sosyal nedenler ile birey, toplum ve devlet görüşlerindeki değişimler olarak sıralanabilmektedir” (Bilgin, s.2).

3.9.1. Ekonomik Nedenler

Engeli olsun olmasın tüm insanlar “hem kendilerinin hem de bakmak zorunda olduklarının yaşamlarını sürdürebilmek, doğal, sosyal ve kültürel gereksinimleri karşılayabilmek için gelir elde etmek” (Altan, 1976, s.230) zorundadırlar.

Ekonomik refah üretim faktörlerinin tam ve etkin kullanılmasını gerektirmektedir. Bir ekonominin üretim faktörünü oluşturan unsurlardan biri de engellilerdir. Bireylerin fiziksel veya düşünsel engellerinin olması, sağlam olan yeteneklerini kullanamayacağı anlamına gelmemektedir (Berkün, 2013, s.30).

Sayıları bir hayli fazla olan ve artmaya devam eden engelli nüfusun üretime hiç katılmadan tüketmesi, nüfus ile kaynak dengesini olumsuz etkilemektedir. Ülkelerin sınırlı doğal kaynakları ve sınırsız ihtiyaçlarında etkin bir dengenin kurulabilmesi için engellilerin de üretime katılması şarttır (Ölmezoğlu, 2015, s.25).

Engelli bireylere istihdam imkânının sağlanması hem ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına yardımcı olacak hem de onları yoksullaştırmaktan kurtaracaktır. Engellilerin basit tedbirlerle ekonomik hayata entegre edilmeleri, milli gelirin bölüşümün de etkili olacak ve ülke kaynaklarının israfını önleyecektir (Uşan, 1997, s.64).

Devlet açısından da ülke nüfusunun yaklaşık %10'undan fazlasını oluşturan engelli nüfusa parasal yardım sağlamak yerine istihdam imkânı yaratmak, ekonomik açıdan büyük bir kaybın önlenmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca ekonomik bağımsızlık kazanmış olmaları, engellilerin daha sağlıklı ve kaliteli yaşamalarına katkıda bulunacaktır (Uşan, 1997, s.65).

3.9.2. Sosyal Nedenler

Bir toplumda yaşayan her birey engelli olsun ya da olmasın çalışma hakkına ve gelir elde etmeye hakkına sahiptir. Başarılı olacağı bir işte çalışmak her insanı insanı mutlu eden olguların en başında gelmektedir. Kişi çalışarak hem kendine hem yakınların hem de topluma yararlı birey olmak ister. Bu istek salt “gelir elde etme amacını taşımamakta aynı zamanda kişinin kendine olan öz güvenini de güçlendirmektedir” (Toplu 2009, s.51).

Engellilerin iş hayatına girmeyi istemelerindeki en öncelikli konuların başında engelli insanların sağlıklı insanlara göre istihdam edilmeye daha çok muhtaç olduklarıdır. Çünkü iş sahibi olan engellinin toplumdan soyutlanması önlemektedir. “Hem çalışarak kazandığı para ile başkasına muhtaç olmamak, hem de yetişkin bir insan olarak üretime katılmak, engelli bile olsa her insanın gösterdiği” (Meşhur, 2004, ss.176-178) en doğal isteklerdendir.

Engellilerin çalışma hayatından uzaklaştırılarak soyutlanması ise onları diğer kişilerin merhametine bırakacak ve kendisine sağlananla yetinmek zorunda kalan ikinci sınıf vatandaş durumuna düşürecektir ki bu durumda kendine güvenini ve inancını kaybeden engelli, zamanla kendini topluma kapatacaktır (Toplu, 2009, s.52).

Bir devlette “doğuştan veya sonradan engelli olan bir kişinin kendi haline bırakılması, onlar için insanca yaşayabilme imkanlarının oluşturulmaması, sosyal devlet düşüncesiyle asla bağdaşan” (Uşan 1997, s.63) bir düşünce tarzı değildir. Sonuç olarak “çalışmak yolu ile topluma yararlı olmak arzusunu taşıyan engelli, başka insanların acıma

duygularına maruz kalmak gibi insanlık onuru ile çelişen bir duruma düşmemeleri ve toplum ile sağlam ilişkiler kurmaları sağlanmış” (Meşhur, 2004, s.178) olacaktır.

3.9.3. Devlet, Toplum ve Birey Düşüncelerindeki Değişimler

On sekizinci yüzyıl sonrası, insan hayatına karşı bakış açısının değiştiği ve insan yaşam ve onurunun ön plana çıktığı bir dönem olarak bazı dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Köleliğin yasaklandığı bu dönemde, ister kadın ister fakir ister engelli olsun bütün insanların vazgeçilmez haklarının olduğu kabul edilmiştir. Bu dönemlerde bireyin mevcut haklarının geliştirilmesi, yeterli ve etkin bir yaşam için yeni hakların eklenmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. İşte bu gelişmeler paralelinde fiziksel ve zihinsel yetersizliği olan bireyler de aile ve yardım severlerin korumasının ötesinde devlet kontrolü ve sorumluluğu altına girmiştir (Altan, 1976, s.232).

Geleneksel bakış açısının hâkim olduğu dönemde engelliler; cin, şeytan vs. olarak görülmüş ve öldürülmüştür. Daha sonra tıbbi modelin hâkim olduğu dönemde engellilere sadece tıbbi açıdan yaklaşılmış, tedavi edilmesi gereken bozukluk olarak görülmüşlerdir. Fakat sosyal modelle birlikte engellik görünür bir hal almış ve engellilerin sosyal hayata nasıl entegre edileceği önem kazanmıştır (Ölmezoğlu, 2015, s.26).

Günümüzde bir ülkenin kalkınmışlığı ve refah seviyesini belirleyen ölçütler de değişmiş, sanayi ve eğitimdeki gelişmişliği geçerli ölçütler olmaktan çıkmıştır. “Hastalara, engellilere ve diğer muhtaçlara yapılan tıbbi yardım faaliyetleri gibi engelli istihdamı da en önemli ölçütlerden birisi haline gelmiştir” (Meşhur, 2004, s.27).

Engellilerin istihdamı bir sorun olarak görülmemeli tersine devletin sosyal devlet olma işkisi gereği sıradan bir görevi olarak görülmelidir. Bu anlayış devlet için olduğu kadar aynı zamanda hem birey hem de toplum için de bu şekilde geçerli

olmalıdır. Engelliler ile ilgili politikalarda esas olması gereken husus, engelli bireylerin de engelli olmayan bireyler gibi yasal sınırları belirlenmiş sosyo-ekonomik haklara sahip olduğu gerçeği (Meşhur, 2004, s.27) olmalıdır.

3.10. ENGELLİLERİN İSTİHDAMINA YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER

Bu kısımda engellilerin uluslararası ve ulusal düzeyde istihdam edilmesine yönelik yasal düzenlemelerden bahsedilecektir.

3.10.1. Uluslararası Yasal Düzenlemeler

Toplumsal yaşamda çalışma hayatına katılım koşulları yasal mevzuatlarla belirlenmektedir. Engelliler gibi toplumsal yaşamın her alanında fırsat eşitsizliği yaşayan bireyler için hukukta özel düzenlemelerin yapılması zorunluluğu doğmaktadır. Bu düzenlemelerde ki esas amaç engelli bireylerin engelli olmayan diğer herkes gibi eşit şartlarda iş hayatına dahil olabilmesi ve devam edebilmesini sağlamaktır (Boyras, dosyatoprakisveren.org.tr).

3.10.1.1. ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü)

1919 yılında kurulduktan sonra ILO kuruluş anayasasında özellikle engelli ayrımcılığına yönelik hükümlerle engellilerin korunmasına ilişkin düzenlemelerin yapılmasını hedeflemiştir (Kayacı, 2007, s.11). Uluslararası Engelliler Yılı 1981 yılında BM Genel Kurulu tarafından ilan edilmiştir. Bu gelişmeler paralelinde ILO tarafından da 1 Haziran 1983 yılında 159 sayılı Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında Sözleşme kabul edilerek hızlıca uygulamaya sokulmuştur. Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında Sözleşme “8 Temmuz 1999 tarihinde Türkiye tarafından da onaylamıştır” (Kayacı, 2007: 11). Söz konusu sözleşmenin 3. maddesinde “Söz konusu politika, engellilerin açık iş gücü piyasasının tüm kategorilerine girebilmesi teşvik edilmeli ve uygun mesleki rehabilitasyon

sağlanması amaçlanmıştır” ibaresi ile engelli bireylerin mesleki rehabilitasyon ve istihdamı konularına dikkat çekilmiştir. Madde 4’te ise kadın ve erkek engellilerin istihdam alanında fırsat eşitliğine dikkat çekilmiş, bu konuda özel tedbirler alınması öngörülmüştür. Aynı sözleşmenin 7. maddesinde mesleki eğitim ve engellinin istihdamı ile yetkili makamlara görevler vermiştir. 8. maddesinde ise mesleki rehabilitasyon ve hizmetler için kırsal alanlarda da önlemler alınması vurgulanarak, bu hizmetlerden herkesin eşit şekilde yararlanabilmesine dikkat çekilmiştir. Sözleşmenin 9. maddesinde *“her üyenin, engellilerin mesleki eğitim, işe yerleştirme ve istihdamından sorumlu rehabilitasyon danışmanlarının ve diğer uygun nitelikli görevlilerin eğitim ve bu kişilerin temini için gerekli önlemleri almaktan sorumlu olduğu”* belirtilmiştir (Alvar, 2014, s.34).

ILO, 99 sayılı Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu Hakkında Tavsiye Kararında istihdama yönelik bir dizi karar alınmıştır. İlk olarak 2 no’lu tavsiye kararında mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm engellileri kapsam altına alması ve onları uygun işe hazırlayarak, meslek edindirme ve sahip olduğu mesleği sürdürme beklentisi ve garantisi niteliği taşımasına vurgu yapılmıştır. Engellilerin işe yerleştirilmeleri ve mesleki eğitim konularının düzenlendiği 3 no’lu kararda ise, engelli bireylerin sağlam işgücü ile birlikte eğitim almaları öngörülmüştür. Ancak engeli türü ve ağırlığı dolayısıyla diğer kişilerle aynı zamanda eğitim alamayacak kişiler için özel eğitim hizmetleri geliştirilmesi kararlaştırılmıştır (Kayacı, 2007, s.11).

Sözleşme, yetkili makamlarca sunulacak meslek eğitimi faaliyetlerinin sağlanması sırasında uyumlaştırma yükümlülüğünden bahsederken, Tavsiye işyerlerinin, işin genel organizasyonunun, kullanılan araç ve makinelerin makul şekilde uyumlaştırılmasını öngörmüştür (Gül, 2006, s.280).

3.10.1.2. UN/BM (Birleşmiş Milletler)

BM tarafından engellilerin istihdamına yönelik 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesidir. Bu bildirgeye göre engelli olsun olmasın tüm herkes işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir ibaresiyle engelli kişilerin gelir güvencesi kapsamına alınması (ÖYHGM, 2011) karar altına alınmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 6 Nisan 1949 senesinde Türkiye tarafından imza altına alınarak onaylamıştır. (http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rigths_turkce.pdf)

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin altıncı maddesinde de çalışma hakkı güvence altına alınmaktadır. Sözleşmenin uygulanmasını inceleyen Komite, engellilerin çalışırken karşılaştıkları engellerin neler olduğunu ve devletin bu engelleri kaldırma yükümlüğünün kapsamını, engelli kişilere ilişkin olarak 5 No'lu, çalışma haklarına ilişkin 18 No'lu Genel Yorumlarında ortaya koymuştur (Gül, 2006, s.278).

5 No'lu Genel Yorum işyerlerinin ve işin yürütülmesinin engellilerin ihtiyaçlarına göre tasarlanarak engelliler önündeki yapay barikatların ortadan kaldırılmasını öngörmüş, normal düzeyde uyumlaştırma sağlanamaması da ayrımcılık olarak nitelendirilmiştir (Gül, 2006, s.278).

Daha sonra BM, 9 Aralık 1975 tarihinde 3447 sayılı Sakat Kişilerin Hakları Bildirisi ile İnsan Hakları Evrensel bildirisine ek yapmıştır. 13 maddeden oluşan bu bildiri engelli kişilerin toplumda yer edinmelerine ve aynı zamanda toplumun bu bireylere karşı ödevlerini yerine getirmelerine dikkat çekmektedir. Bildirgenin üçüncü maddesinde engelli kişilerin, engellerinin nedeni, durumu ve derecesi ne olursa olsun diğer herkes gibi aynı yaşam standartlarına sahip olduklarının altı çizilmiştir. Onuncu

maddesindeyse engelli bireylerin her türlü istismar ve ayrımcı uygulamalardan korunmaları gerektiği de belirtilmiştir (Kayacı, 2007, s.10).

Engellilerin istihdamını amaçlayan ve ilk kez açık bir maddeyi barındıran BM Genel Kurulu tarafından 48/96 sayılı kararı ile kabul edilen Sakatlar için Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar 20 Aralık 1983 tarihinde imzalanmış ve karar altına alınmıştır. “Kamu sektöründe devletin engelli istihdamına destek vermesi, bunun için düzenlemeler yapması tavsiye edilirken, özel sektörün de engellilerin istihdamı ve eğitimi konusunda programlar yapması, yarı zamanlı çalışma, iş paylaşımı, kendi adına çalışma gibi önlemler alması gerekliliği” belirtilmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır (ÖYHGM, 2011, s.27).

Engellilerin Haklarına DAir Sözleşme ise 13 Aralık 2006 tarihinde BM Genel Kurulunca 61/106 sayılı karar ile imza altına alınmıştır. Fakat Sözleşme aradan neredeyse iki yıl geçtikten sonra 3 Mayıs 2008 tarihinde 82 ülkenin onayına müteakip yürürlüğe girebilmiş, Türkiye ise bu sözleşmeyi 30 Mart 2008 tarihinde imzalamıştır. Söz konusu sözleşme ile engelli bireylerin tüm sosyal ve ekonomik hakları uluslararası nitelikte garanti altına alınan bir hak niteliği almıştır. Bu sözleşme neticesinde tüm taraf devletler, dünyadaki “tüm engellilerin çalışma hakkının yaşama geçmesini ve istihdamlarına yönelik tüm tedbirleri almakla yükümlü” tutulmuşlardır (ÖYHGM, 2011, s.28).

3.10.1.3 Avrupa Konseyi

Engellilik konusunda kapsamının sınırlı olması nedeniyle, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin engellilerin çalışma hayatına katılmalarının önündeki engellileri kaldırması yönünde etkili bir araç olmadığı düşünülmese de yakın tarihli kararlarında birçok önemli adım atılmıştır. Devletlerin makul uyumlaştırma yükümlülüğünün bulunduğu dikkat çekmesi ve Sözleşmenin 8. maddesinde çalışma

hakkının özel hayata saygı ilkesi kapsamında değerlendirilmesi ve ayrımcılık yasağını Sözleşme'nin ötesine taşıyan 12 nolu Protokolü ile Sözleşme çalışma hayatında ayrımcılıkla mücadele konusunda mücadeleyi esas hale getirmektedir (Gül, 2006, s.281).

Avrupa Konseyince 1961 tarihinde kabul edilen Bedensel ya da Zihinsel Engellilerin Mesleki Eğitimi, Mesleğe ve Topluma İntibak Hakkını düzenleyen on beşinci maddesinin birinci paragrafı, engellilerin yaşam deneyimlerini azami düzeye çekmek için, mümkünse genel sistem içerisinde değilse, genel sisteme yakın bir sistem sağlanarak, engellilere gerekli tüm hizmetlerin sunulmasını öngörmektedir. Aynı maddenin ikinci paragrafında ise, devletlerin engellilerin istihdamını teşvik edici tedbirler almaları ve işyerlerini engellilere uygun hale getirmeleri düzenlenmektedir (Gül, 2006, s.282).

Avrupa Konseyinin 1965 yılında çıkarmış olduğu Avrupa Sosyal Şartı ile engellilerin eğitimi ve istihdamı konuları gündeme getirilmiştir. Buna göre taralar engellilere yönelik eğitim ve mesleğe yöneltme hizmetlerini yerine getirmeyi garanti altına almışlardır. Yine devletlerden, engelli bireyler başta olmak üzere tüm herkese teknik ve mesleki eğitim imkanı sağlamak hususunda (ÖYHGM, 2011) garanti vermeleri beklenmiştir.

Şartı, 1989 yılında bazı maddeleri reddedilerek Türkiye tarafından da imza altına alınmıştır. Örneğin *“Avrupa Sosyal Şartının bedensel ya da zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitim, mesleğe ve topluma yeniden uyarlanma haklarını düzenleyen on beşinci maddesi Türkiye'nin kabul etmediği”* (Kayacı, 2007, s.14) maddelerdendir.

Avrupa Sosyal Haklar Komitesinin, Malta'nın sunduğu bir raporla aile üyelerinin istihdam alanında engelliğe dayalı ayrımcılığa karşı korunup korunmadığı sorusunu yöneltmesi, Komitenin çalışma hayatında engelliliğe dayalı ayrımcılığı,

sadece engelliler açısından değil aynı zamanda aile üyeleri açısından da yasaklanmasını talep ettiği şeklinde yorumlanmaktadır (Gül, 2006, s.282).

3.10.1.4 AB (Avrupa Birliği)

Engellilerin işe alınmasına dair özel bir hükmü bulunmamakla birlikte, engelli bireylerin sosyal bütünleşmelerini sağlayan eylem programlarına sahiptir. “*Avrupa Topluluğunun Açık Toplumunda Bağımsızca Yaşayan Engelli Kişiler Programı olan HELİOS, karşılaşılabilecek tüm bariyerleri kaldırarak, engellilerin toplumla bütünleşmesini*” (ÖYHGM, 2011) amaçlamaktadır.

AB Sosyal Şartına göre engellilerin işletmeler ya da özel eğitim kurumlarından kademeli olarak uzaklaştırılmamaları, engellilerin engelli olmayan bireylerle eğitim almamalarının önüne geçilmesi ve mevcut işlerde sağlam işgücü ile birlikte istihdam edilmesi sağlanarak toplumla bütünleştirilmesi yoluna gidilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Kayacı, 2007, s.15).

Topluluk programı her türlü ayrımcılıkla mücadeleye paralel olarak engellilik temelinde ayrımcılığa karşı da mücadele başlatmıştır. Ayrıca Temel Haklar Şartı engellilerin haklarının spesifik olarak korunmasını amaçlamaktadır (Kayacı, 2007, s.15).

Avrupa 2003 Engelliler Yılı’nın ardından, Avrupa Komisyonu 2004 ve 2010 yıllarını kapsayan dönemi, özellikle “Engelliler Ayrımcılıkla Mücadele Yasası” ile birlikte engelli bireylerin durumuna dair sorunların çözümü ve özellikle engelli insanların ekonomi ve topluma entegrasyonunu kolaylaştırmaya yönelik olması gerekli tedbirlerin alınması olarak belirlemiştir (Kaygısız ve Bulgan, 2015, s. 102).

Eylem planının temelini oluşturan hedeflerden birisi, istihdam olanağı sağlama ve iş yerinde ayrımcılığa karşı mücadelede AB direktifinin uygulanmasına yönelik titizliğin harekete geçirilmesidir. Yine 2003 senesinde engelli bireylerin istihdam

edilebilirliğini arttırmak ve sosyal entegrasyonunu sağlamak amacıyla AB Sosyal İşler ve Çalışma Bakanlığınca çıkarılan yönetmelik gereği “engellilerin çalışma hayatı sırasında karşılaşması muhtemel tüm sıkıntıları indirmek veya ortadan kaldırmak amacıyla üye devletlerden sürekli olarak önlemler alınması” (Kayacı, 2007, s.16) hedeflenmektedir.

3.10.2. Ulusal Alandaki Yasal Düzenlemeler

Engelli bireyler çalışmak arzu ve iradesinde olmasına rağmen, işgücü piyasasına katılabilme olanağı bulamamaktadır. Bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak amacıyla engellilerin istihdamına yönelik çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır (Manav, 2006, s.139).

Engellilerin istihdamına yönelik ilk düzenleme, engelli çalıştırma yükümlülüğü olarak, 20 Nisan 1967 tarihli 854 sayılı Deniz İş Kanunun on üçüncü maddesinde yapılmıştır (Uşan, 1997, s.209).

1982 tarihli Anayasanın ellinci maddesinde istihdama yönelik engelli bireylerin istihdamında korunması gereken hususların varlığı belirtilmektedir. Ayrıca Anayasanın 61/2 maddesinde, engel bireylerin topluma uyumu ve entegrasyonu hususunda gerekli olan araçları sağlama noktasında devlete sorumluluk verilmiştir (ÖYHGM, 2011, s.31).

1475 sayılı İş Kanunu, 29 Temmuz 1980 tarihli 2869 sayılı Kanunun dördüncü maddesiyle değişikliğe uğrayarak elli veya daha fazla işçi çalıştıran işverenlerin %2 oranında engelli birey çalıştırma zorunluluğunun yanında, 0,5'e kadar küsuratların hesaba katılmayacağını ve tama eşitleneceğini hükme bağlanmıştır. Ayrıca “50 işçi sınırının belirlenmesinde ise, aynı işverene ait aynı il sınırları içerisindeki tüm işyerlerinde çalışan işçi sayısı esas alınacağı” (Uşan, 1997, s.209) hüküm altına alınmıştır.

Söz konusu değişikle ilgili olarak 1987 yılında “Engellilerin İstihdamı Hakkında Tüzük” çıkarılmıştır. Ancak bu tüzüğün bazı maddelerinde 26 Aralık 1996 tarihinde 96/8880 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile değişiklikler yapılmıştır. Daha sonra “572 sayılı KHK ile İş Kanunun 25. maddesinde değişiklikler yapılmış ve engelli çalıştırma yükümlülüğü %3’e çıkarılmıştır” (Uşan, 1997, s.209).

3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanununun 39. maddesi ile Bakanlıkça düzenlenen kursların hazırlanmasında engellilerin ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerinin dikkate alınması gerekliliği vurgulanmış ve bu kapsamda engelli bireylerin istihdam edilebilirliğini arttırmaya yönelik meslek kursları düzenlenmiştir (Uşan, 1997, s.209).

4857 sayılı İş Kanunun 101. maddesine göre, yukarıda bahsi geçen İş Kanunun 30. maddesine aykırı olarak, çalıştırmak mükellefiyeti olmasına rağmen çalıştırmadığı her engelli işçi için her ay belirlenen miktarda ceza ödemekle yükümlü tutulmuş ve kamu kurum ve kuruluşları da bu yükümlülük gereğince para cezasından (Mamatoğlu, 2015, s.532) muaf tutulmamışlardır.

101. maddeden elde edilecek gelir, engellilerin mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyonuna, istihdam edilmelerini sağlayacak destek ve teknoloji geliştirme projeleri gibi projelerin hayata geçirilmesinde kullanılacaktır (Mamatoğlu, 2015, s.532).

İşverenler çalıştırmakla yükümlü oldukları kadarki engelli işçileri Türkiye İş Kurumundan rahatlıkla temin edebilmektedirler. Çalıştırma yükümlülüğü kapsamında özel sektörde çalıştırılan sigortalıların primleri hazine tarafından karşılanır (ÖYHGM, 2011, s.31).

5378 sayılı Özürlüler ve Bazı KHK’larda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun bazı maddelerinde engelli bireylerin istihdamına ve çalışma hayatına yönelik rehabilitasyonuna yönelik hükümler düzenlenmiştir. Öncelikle madde 10’da rehabilitasyon ile ilgili olarak istihdama yönelik rehabilitasyon amaçlanmıştır. Madde 12’de ise engel türlerini dikkate alan iş ve meslek analizlerinin Özürlüler İdaresi

Başkanlığının Koordinatörlüğünde, Milli Eğitim Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yapılacağı hüküm altına alınmıştır. Bu analizlerin neticesinde, engellilerin durumlarına uygun mesleki rehabilitasyon ve eğitim programlarına yerleştirilmesi sağlanır. Madde 13'te ise engellilerin yetenekleri ölçüsünde mesleklerini seçme ve bu alanlarda eğitim alma hakkının kısıtlanamayacağı belirtilmiştir. Madde 14'te ise; işe alımlarda, başvuru formlarının doldurulduğu andan son ana kadarki hiçbir aşamada engellilerin aleyhine ayrımcılığın yapılamayacağı belirlenmiş ve hükme bağlanmıştır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunun 53. maddesinde kurum ve kuruluşların %4 engelli çalıştırmak zorunluluğundan bahsedilmektedir.

2004 yılında 128 sayılı Başbakanlık genelgesi ile 2005 yılı, Engellilerin İstihdam Yılı olarak belirlenmiştir. Buna göre tüm kamu kurum ve kuruluşları engellilerin işgücü niteliklerini arttıracak önlemlerin alınması, konularına azami özeni göstereceklerdir.

Engelliler Hakkında Kanun'da 2014 yılında yapılan yeni kanuni düzenlemelerle engellilere yönelik istihdam politikalarının paradigmaları yeni ilke ve tedbirlerle genişletilmiştir. Buna göre “aktif istihdamın bir parçası olan mesleki habilitasyon ve rehabilitasyona yönelik olarak yeni yaklaşımların sınırları belirlenmiş” (Seyyar, 2015, s.268); ayrıca “engellilerin aktif istihdam politikalarına yönelik olarak geliştirilen ilke, tedbir ve uygulamaların da sınırları (Seyyar, 2015, s.269) çizilerek hüküm altına alınmıştır.

3.11. TÜRKİYE'DE ENGELLİ İSTİHDAM YÖNTEMLERİ

Engellileri istihdam etme yoluyla sosyal hayata katılımlarını sağlamak amacıyla yapılan düzenlemelere ek olarak istihdam yöntemleri geliştirilmiştir. Bu yöntemler engellilerin nasıl ve ne şekillerde istihdam edileceklerini belirlemeye yönelik

tartışmalarla ortaya çıkmıştır. Konuyla ilgili en sık karşılaşılan yöntemler şunlardır (Öz ve Orhan, 2012, s.38):

- Kota Yöntemi
- Korumalı İşyeri
- Evde Çalışma
- Kooperatif Çalışma
- Kişisel Çalışma

Bu yöntemler içerisinde en çok kullanılan yöntem kota yöntemidir. Kota yöntemi, “ABD, Hollanda ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerce uygulamadan kaldırılmasına rağmen, AB ülkelerinde ve Türkiye’de de en çok tercih edilen” (Orhan, 2013, s.37) yöntemidir.

3.11.1. Kota Yöntemi

İşverenlerin istihdam alanında belli oranda veya sayıda engelli çalıştırmasının mecburi kılındığı yönteme “kota yöntemi” denmektedir. Bu yöntemle, engelli bireylerin çalışma yaşamına girmesini kolaylaştırmaya yönelik olarak pozitif ayrımcılık uygulanmaktadır (Seyyar, 2006, s.43).

Avrupa ülkelerinde Birinci Dünya savaşı sonrasında kamu ve özel sektörde, özellikle savaşta engelli hale gelenlerin istihdamını kolaylaştırmak amacıyla uygulanan bu yöntem çeşitli tarihlerde birçok Avrupa ülkesinde kullanılmıştır. Bu uygulama “daha sonra diğer engelli bireyleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir” (Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2009, s.18).

1980 sonrası neo-liberal politikaların gelişmesiyle birlikte globalleşme ve teknoloji gibi faktörler işgücü piyasasında köklü değişimler yaratmış ve rekabetin ön

plana çıktığı bu dönemde kota yöntemi terk edilmeye başlanmıştır (Öz ve Orhan, 2012, s.39). Birçok ülke tarafından terkedilmesine rağmen bu yöntem sayesinde “Türkiye’de kamu ve özel sektörde engellilerin işyerinde çalışabilecekleri ve işgücüne katkı verebilecekleri düşüncesi güçlenmiştir” (Genç ve Çat, 2013, s.375).

3.11.2. Korumalı İşyeri

Kota sistemi genel hatlarıyla daha çok fiziksel engellileri kapsamakta, zihinsel ve ruhsal engelliler açısından uygulanamamaktadır. Bu nedenle normal çalışma yaşamına katılamayacak olan, birden fazla engelliği, zihinsel engelliliği bulunan ağır derecede ki engelli bireylere yönelik özel istihdam politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu özelliklere sahip olup işgücü piyasasında iş bulamayan ancak çalışmak arzusunda olan engellilerin istihdamı, sosyal yaşama katılımlarını sağlamaları açısından oldukça önem arz etmektedir (Makas, 2011, s.6).

Korumalı istihdam, engelleri sebebiyle yaşamlarını normal bir mesleki faaliyetle kazanamayacak olan engelli bireyler için özel olarak kabul edilen bir istihdam türüdür. Genellikle engellilerin işe alınması devletin yasal müdahalesiyle gerçekleştiği içindir ki buna “korumalı istihdam” adı da verilmektedir. Bu kavram aynı zamanda “ileri derecede engeli bulunan bireyler için kurulup düzenlenen işyerlerinde istihdam olanağı sağlamasını da” (Uşan, 2003, s.13) içermektedir.

Bu işyerleri devlet ya da devlet ve özel kuruluşların işbirliği neticesinde oluşturulmaktadır. Engelli çalıştırılması ile ilgili oluşturulan yasal zemin gereği çok ağır bir engele sahip olduğu için herhangi bir işe yerleştirilemeyen engelliler için bir çözüm yolu olarak düşünülmüştür. Bu çeşit işyerlerinde genellikle en ağır engeli bulunan bireyler çalıştırılmaktadır (Toplu 2009, s.59).

3.11.3. Evde Çalışma

Küreselleşmenin hızlanması, dünya çapında rekabet şartlarının değişimini de tetiklemiş ve yepyeni çalışma türleri ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu yeni çalışma biçimlerinden birisi de esnek çalışma yöntemidir. Esnek çalışma “ İşçi ve işverenlerin çalışma tür ve koşullarını istedikleri gibi belirleyebilme serbestisinin olduğu çalışma” (Öz ve Orhan, 2012, s.44) olarak tanımlanmıştır.

Evde çalışma yöntemi, en etkili esnek çalışma modellerinden birisidir ve “bir işveren veya aracı için işçinin seçtiği bir yerde, genellikle de kendi evinde, bu kişilerin doğrudan bir yönetimi ve denetimi olmaksızın bir malın üretilmesi veya hizmetin sunulması” (Çarhoğlu, 2011, s.6) amaçlanmaktadır.

Bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişimler sayesinde hareket kısıtlılığı bulunan ortopedik engelliler, bu sayede kolaylıkla engelleri aşarak her türlü hizmet ve bilgiye erişebilme imkanına kavuşmaktadırlar. “Görme engelliler için yazılı metinleri tarayıp sesli hale getiren cihazlar, işitme engelliler için SMS’e alternatif olarak 3G/4G özellikli cihazların geliştirilmesiyle engellilerin çalışma hayatına katılmaları kolaylaşmıştır” (Berkün, 2013, s.19).

Gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri hareketlilik ihtiyacını ortadan kaldırması sayesinde engelliler erişebilir ve engelsiz bir çalışma ortamında olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalmadan çalışma fırsatı elde edilebilmektedir (Berkün, 2013, s.19).

Daha çok ABD, Fransa ve Almanya’da uygulanan bu yöntemde, yapılacak olan işler engellilerin evlerine dağıtılmakta ve işin bitimine müteakip yeniden evlerinden toplanarak tüketim amacıyla pazarlanmasını öngörmektedir. Evde çalışma yöntemi daha çok ağır dereceli ve zihinsel engelliler için uygun bir yöntem olmaktadır.

Bu yöntemde engelliler için ev ortamında da uygun bir çalışma ortamı yaratılmalı ve engellilere çalışmaları esnasında yardım edecek kişiler sağlanmalıdır (Köksal, 2010, s.57).

3.11.4. Kooperatif Çalışma

Bu yöntem engellilerin ya kendi çabalarıyla ya da devletin sunmuş olduğu katkılarla oluşturdukları kooperatif tipi yapılarla çalışabilecekleri iş alanlarının oluşturdukları yönteme denmektedir. “İş birliği esasını temel alan bu yöntemde engelli bireyler, mevcut yetenek ve kapasitelerini değerlendirme, bunları yapacakları işe göre iyileştirme ve bağımsız bir kuruluş olarak bulundukları sektörde faaliyet gösterebilmektedir” (Türen, 2014, s.50).

Engelliler “işbirliği ve dayanışmanın yer aldığı kooperatif türü örgütlenme ile aynı durumda olan engelli kişilerin, gerek aralarında iyi bir iletişim sağlamaları açısından, gerekse yetenek ve becerilerini belli bir amaç için birleştirmeleri açısından kooperatifleşmeleri istihdam edilmelerinde başarılı olmalarını sağlayabilmektedir” (Meşhur, 2004, s.183).

Bu yöntemin uygulandığı ülkelerin yasal mevzuatları gereği kurulmuş olan bu yapılar farklı şekillerde sübvansé edilmektedir. Örneğin “İtalya’da 200.000 Euro altındaki işler, sosyal kooperatiflerin varlığı durumunda satın alınma işlemleri için herhangi bir ihaleye gerek olmadan söz konusu iş bu yapılara” (Öz ve Orhan, 2012, s.44) verilebilmektedir

Uygulamada bu yöntem, “korumalı işyerlerine benzese de aralarındaki temel fark; korumalı işyeri yönteminde işyeri şeklinde örgütlenme bulunurken, bu yöntemde engelli bireyler kooperatifler şeklinde örgütlenmektedir” (Öz ve Orhan, 2012, s.44). Türkiye’de bu yöntem ile ilgili engelli istihdamına rastlanmamaktadır.

3.11.5. Kişisel Çalışma

Kişisel çalışma yönteminde engelli birey, çevresinin veya kendisinin imkanları ile bir iş kurma yoluna giderken özellikle burada önemli olan husus “kendi yeteneklerini varsa eğitimini ve deneyimlerini daha iyi bilebileceği için engellilik durumuna en uygun işi kurma konusunda başarılı olabildiği” (Pamuk, 2002, s.16) yöntemidir.

Ancak yöntem günümüz koşullarında önemli zorluklarla karşılaşmaktadır. Engellilerin nitelikleri, vasıf düzeyleri ve çalışma koşullarının zorluğu birlikte ele alınıp düşünüldüğünde, kendi işlerini kurabilmeleri ve o işi yürütebilmeleri için dışarıdan desteklenmelerinin gerekliliği görülmektedir. Tüm bunlar birlikte düşünüldüğünde “kendi işini kurmak isteyen engellilere nakdi, ayni ve hizmet niteliğindeki yardımlar” (Öz ve Orhan, 2012, s.42) sağlanmalıdır.

Türkiye’de yeteneği oranında bildiği iş olan kendi işini yapmak isteyen engellilere çok çeşitli vergi indirim ve avantajlarıyla destek olunmaktadır. Engelli istihdamının daha çok sınırlı bir kota sistemiyle gerçekleştirildiği Türkiye gibi ülkelerde engellilerin işyerlerini kurması için desteklenmeleri şarttır. Ayrıca bu kişisel yöntemde “engellilere sadece vergi avantajı getirilmesi yeterli olmayıp bankaların bu kişilere daha düşük faizle girişimci kredileri vermeleri veya onların kira masraflarını karşılamaları, ürettikleri ürünleri sunmaları ve pazarlamaları” (Toplu 2009, s.61) oldukça önemlidir.

Bu yöntemin “sağlıklı bir yapıda başarıyla uygulanabilmesi için engellilerin eğitimi, ülkedeki ekonomik gelişmeler ve kaynak bulma imkânları, engellilere sağlanan mesleki eğitim, girişimciliğin teşvik edilmesi gibi bu dört gerekliliğin bir bütün halinde yerine getirilmesi” (Öz ve Orhan, 2012, s.43) elzemdir. Ancak söz konusu bu gerekliliklerin gelişmiş ve birbiriyle uyumlu olması şarttır. Tüm bunların yanında kamu

desteğinin sağlanması da gereklidir. “Engellilerin eğitim seviyesi yüksek olsa da, kamudan yeterli teşvik ve desteği bulamazlarsa bu uygulamanın şansı yine oldukça az olacaktır” (Orhan, 2013, s.43). Bu nedenle “bu yöntemin başarılı şekilde uygulanmasında devletin üstleneceği rol ve vereceği teşvikler çok büyük öneme (Öz ve Orhan, 2012, s.43) sahiptir.

BÖLÜM IV

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULAR

4.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma verilerinin toplanması sürecinde, alandaki politikaların yürütülmesinde etkin rol oynayan, yasal mevzuat düzenlemeleri, politikalar ve engellilerle ilgili politikaların yürütülmesinde esas olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Bu süreç; dokümanlara ulaşma, özgünlüğü kontrol etme, dokümanları anlama ve veriyi analiz etme olarak dört aşamalı olarak sıralanmaktadır.

Doküman incelemesinin birinci aşamasında araştırmanın amacı olarak Avrupa Birliği sosyal politikaları kapsamında engellilerin eğitim ve istihdamına hizmet eden uluslararası ve ulusal düzeydeki kamu kurumlarının incelenmesinde aşağıdaki kaynaklar kullanılmıştır.

Avrupa Birliği boyutunda yasal düzenleme ve politikalara ilişkin verilerin incelenmesinde aşağıdaki süreç izlenmiştir:

- Birleşmiş Milletler Sakat Hakları Bildirgesi
- Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Nice Antlaşması
- AB Ayrımcılığa Karşı Topluluk Eylem Programı
- AB Engellilik Stratejisi
- Avrupa Topluluğu Amsterdam Antlaşması,
- Maastriht Antlaşması,
- Kopenhag Bildirgesi,
- Lizbon Stratejisi

- AB Engellilerin Eğitimi Politikası
- AB Engellilerin İstihdam Politikası
- AB Engellilerin Rehabilitasyonu

Türkiye’de engellilerin eğitim ve istihdamını düzenleyen temel dayanak politika ve yasal düzenlemelerin incelenmesinde aşağıdaki süreç izlenmiştir:

- TC. Anayasası
- Ulusal Programlar
- Beş Yıllık Kalkınma Planları
- MEB Şuraları
- AB İlerleme Raporları
- Başbakanlık Genelgeleri
- Engellilerin Eğitimiyle İlgili Mevzuat Düzenlemeleri
- Engellilerin İstihdamıyla İlgili Mevzuat Düzenlemeleri

AB sosyal politikaları kapsamında Türkiye’de engellilerin eğitimi ve istihdamını yönelik kurumsal istatistiki verilerin toplanmasında aşağıdaki süreç izlenmiştir:

- İŞKUR (İş ve İşçi Bulma Kurumu)
- MEB, EARGED ve Stratejik Planlama Genel Müdürlüğü
- MEB, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Danışma Genel Müdürlüğü

4.2 BULGULAR

Bu bölümde araştırma soruları kapsamında, bulgular dört ana bölüm altında irdelenmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde, Avrupa Birliği Giriş Sürecinde, AB sosyal politikaları kapsamında engellilere yönelik yasal düzenlemelerde genel ve mesleki eğitim; istihdam ve sosyal korunma konusu; ikinci bölümde, AB sosyal politikaları kapsamında Türkiye’de Engellilere yönelik; Anayasa, AB giriş sürecinde “Beş Yıllık Kalkınma Planları”, Ulusal Program, MEB Şuraları, engellilerin genel ve mesleki

eğitimi; istihdamı ve sosyal korunma ile ilgili yasal düzenlemeler, AB'ye giriş süreci ilerleme raporlarında engellilerin eğitim ve istihdamına ilişkin düzenlemeler; üçüncü bölümde; Türkiye'de engellilerin eğitim ve istihdamına ilişkin istatistiki veriler ve dördüncü bölümde ise Türkiye'de engellilerin eğitim ve istihdamına ilişkin özel eğitim alanındaki yönetici ve öğretmen görüşlerine ilişkin başlıkları altında sunulmuştur.

4.2.1. AB Sosyal Politikaları Kapsamında Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemelerin Kapsamı

Bu kısımda Avrupa Birliği Giriş Sürecinde, AB sosyal politikaları kapsamında engellilere yönelik yasal düzenlemelerde genel ve mesleki eğitim; istihdam ve sosyal korunma konusu irdelenmeye çalışılacaktır.

4.2.1.1. AB'nin Engellilere İlişkin Politikaları

AB son yirmi yıla yakın dönemdir engellileri yardıma muhtaç ihtiyaç sahibi bireyler olarak değil, toplumdaki diğer herkesle eşit haklara sahip ve fırsat eşitliği konusunda diğerlerinden ayrılması imkansız bireyler olarak görme eğilimine girmiştir. Fırsat eşitliği kavramı engelli birey için çok önemli bir yaklaşımdır. Engelli bireyin kendini gerçekleştirmesi noktasında ve aynı zamanda toplum tarafından marjinal bir grup olarak değerlendirilmemesi bu ilkenin işlevselleştirilmesi ile mümkündür. AB ülkelerinde engelli bireylere yönelik fırsat eşitliği kavramı son çeyrek yüzyıldır BM'nin gündemini sürekli meşgul etmiştir. 1975'te BM'ce kabul edilen Özürlü Hakları Bildirgesi ile engellilerin diğer insanlarla eşit hak ve sorumluluklara sahip oldukları vurgulanmıştır. 1981 senesinin özürlüler yılı olarak ilan edilmesinden bir yıl sonra "Özürlüler İçin Dünya Eylem Programı" imza altına alınmıştır. Bu durum Avrupa Topluluğu'nun da dikkatinden kaçmamış ve bu sürece dahil olmuştur. "21 Aralık 1981 tarihinde engellilerin sosyal entegrasyonuna ilişkin bir de karar alan Topluluk, ardından 24 Temmuz 1986 tarihinde "Avrupa Topluluğu Düzeyinde Özürlülerin İstihdamına İlişkin Konsey Tavsiye Kararı" ve 31 Mayıs 1990 tarihinde de engelli bireylerin genel öğretim sistemi içinde kaynaştırılmalarına yönelik kararlar" ([www.ozida.gov.tr/raporlar/uluslararası/ab/ABmuktesebati/2001konseykarari .doc](http://www.ozida.gov.tr/raporlar/uluslararası/ab/ABmuktesebati/2001konseykarari.doc)) alınmıştır.

AB'nin birincil önceliği bütünleşmiş bir Avrupa topluluğunun oluşturulmasıdır. Bu bütünleşme içinde sosyo-ekonomik yaşamda engellilerin tam katılımı en temel ilkedir. Maastricht Antlaşması, genel eğitim, mesleki eğitim ve gençlik alanlarını yeniden tanımlamaya çalışmış ve özellikle eğitim hususu objektif değerlendirmelerle AB kurucu antlaşmalarına dahil edilmiştir. 31 Mayıs 1990 tarihinde kabul edilen Özürlü Çocuklar ve Gençlerin Genel Eğitim Sistemine Katılmaları ile İlgili Kararlar özetle aşağıdaki konuları içermektedir (www.ozida.gov.tr/raporlar/abrapor.htm):

- Her ülke kendi öğrenim politikalarının çerçevesi içerisinde ve yine kendi eğitim sistemlerini dikkate alarak uygun olan her durumda engelli öğrencilerin genel öğrenim sistemine katılmaları veya katılım teşviki ile ilgili çabalarını gerektiğinde güçlendirmeyi kabul etmişlerdir.
- Genel öğretim sistemine tam katılım, uygun olan her durumda ilk seçenek olarak kabul edilmeli ve tüm öğretim kurumları engelli öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak durumda olmalıdır. Engelli öğrencilere genel öğrenim sistemi içerisinde mümkün olan en üst düzeyde öğrenim sağlanması, engelli kişilerin bağımsızlıkları ve topluma katılmalarını teşvik etmenin önemli ve “olmazsa olmaz” şartı olarak kabul edilmelidir.
- Engelli çocuk ve gençlere mahsus özel okul ve merkezlerin faaliyetleri, genel öğretim sistemi işlevinin tamamlayışı olarak kabul edilmelidir. Bu faaliyetler, çocuk ve gençler ile onların ana-babalarının bireysel ihtiyaçlarını olduğu kadar, mevcut seçeneklere ilişkin eksiksiz bilgilere dayanarak öğrenim konusunda yapılacak seçimleri de dikkate almalıdır.
- Ayrıca, özel öğrenim sistemi kapsamında geliştirilen beceri ve öğretim yöntemleri, genel öğretim sistemi içinde öğrenim gören ve özel ihtiyaçları bulunan çocuk ve gençlerin yararlarına olmak üzere genel eğitim sisteminin hizmetine sunulmalıdır.
- Engelli çocuk ve gençlerin, genel öğrenim sisteminin çeşitli bölümlerine katılmalarını gerçekleştirerek bunların özerklik ve bağımsızlık kazanmalarına katkıda bulunmak için, ister okullarda öğretim konularıyla, ister işe hazırlama veya boş zamanları değerlendirmeye, isterse (psikolojik ve paramedikal

yardımlara ilişkin) sağlık veya sosyal hizmetlerle ilgilensinler, engelli çocuk ve gençlerle ilgili bütün kuruluşlar arasındaki işbirliği teşvik edilmelidir.

- İletişime yardımcı olmak ve öğrenme becerilerini geliştirmek üzere, yeni teknolojilerin (bilgisayar destekli öğrenimin, kelime işlemlerinin, öğrenim yazılımları geliştirilmesi ve kullanımının, özel uyarlamaların, bilgi teknolojisinin, öğrenme ortamında bilgisayarlar aracılığıyla iletişimin) öğretim potansiyelinden daha fazla yararlanılmalıdır.
- Gerek Konsey ve gerekse Eğitim Bakanlıkları okullara katılımın daha ileri götürülmesi için eğitim sektöründe özel çaba gösterilmesi gereğine inanmış ve Temmuz 1992 tarihli rapor, Helios Programı ile ilgili 18 Nisan 1988 tarihli Kararın 8.maddesi hükümleri ve ayrıca aşağıda belirtilen konu ve hususlarda uyguladıkları önlemleri ve sağladıkları başarıları bildirmeyi de kabul etmişlerdir:
- Engelli çocuklar ve gençlerin genel öğrenim sistemine katılmalarını kolaylaştırmak için alınan önlemler/bu alanda sağlanan ilerlemeler ve özellikle:
- Özel ihtiyaç alanlarına ilişkin olarak öğretmenlerin başlangıç ve hizmet-içi eğitimleri;
- Ailelerin, sosyal ve yerel kuruluşların katılımları;
- Mevcut kaynakların öğrenime tahsisi;
- Bireysel, gelişmeye yönelik, pedagojik, sosyal ve terapötik nitelikli bir planın uygulanması ile çocuk ve gelişme çağındaki gençlerin toplu
- Uygun nitelikli değerlendirme hizmetlerinin gerçekleştirilmesi ve bunlara ulaşabilirliğin sağlanması;
- Müfredata ilişkin yeniliklerin ortaya konulması;
- Mevcut kurallar ve öğretim sistemindeki, entegrasyonu engeller niteliğe sahip yapısal özellikleri ortadan kaldıracak şekilde bu kural ve sistemlerin değiştirilmesi;
- Uzmanlaşmış kurumlar ile bunların öğretmenlerinin, genel öğrenim sistemine katılmayı oluşturma ve geliştirmedeki rollerinin güçlendirilmesi,

- Bunlardan mevcut olan yerlerde özürölülük özel ihtiyaçlara yönelik öğretim konularında daha fazla bilgi isteyen öğretmenlere hizmet içi eğitim vermek için merkezler veya ekipler olarak yararlanılması;
- Uygun olan durumlarda bunlar arasından, genel sınıflardaki engelli çocukları desteklemek üzere gezici öğretmenler seçilmesi;
- Özel öğretim programlarının geliştirilmesi için genel amaçlı okullar ile uzmanlaşmış (engellilere mahsus) kuruluşlar arasında işbirliğinin güçlendirilmesi;
- ocuk ve gençlerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde bireyselleştirilmiş programların, öğretim yöntemlerinin ve öğretim stratejilerinin geliştirilmesi;
- Entegrasyon programlarını hazırlamada, teşvikte ve bu programların devamlılıklarını sağlamada öğretim kuruluşları ile sosyal ve sağlık kuruluşları gibi kuruluşlar arasında etkin işbirliği sağlanması;
- Özellikle öğretim hizmetlerinin sunulmasına ilişkin organizasyonların yapılması, kaynakların sağlanıp yönetilmesi, entegrasyon programlarının izlenip değerlendirilmesi ve olumlu uygulamaların yayılıp duyurulması konularında kapsamlı ve tutarlı politikaların oluşturulmalarının teşvik edilmesi;
- Bireyselleştirilmiş öğretim programları geliştirerek ve okullarda iletişim ve öğretimi teşvikte ek bir araç olarak yeni teknolojilerden yararlanılmasını yaygınlaştırarak genel öğretim sistemi müfredatının ocuk ve gençler için güçlük gösterebilecek ynlerin giderilmesi; bu konuyla ilgili olarak ye ülkelerde engelli ocuk ve gençlerin genel öğretim sistemlerine katılmaları (entegrasyonu) politikalarını güçlendirmeye yönelik en önemli proje ve planların yukarıda sözü edilen raporda zet olarak belirtilmeleri;
- ye lkelerden, Komisyon tarafından Helios programının uygulanması ve engelli çocuklar ile gençlerin genel öğretim sistemine katılmaları konusundaki gelişmeler hakkında hazırlanacak rapor için Komisyon’u desteklemeleri istenmiştir.
- Komisyon, öğretim komitesi ve engelli ocuk ve gençlerin genel öğretim sistemine katılmaları ile ilgili çalışma grubu ile işbirliği yaparak, öğretimi, eğitimi, gençlik politikasını, yetişkinliğe geçişi ve çalışma hayatını

destekleyen faaliyet ve programların, bütün bunlara katılmak isteyen engelli kişilerin özel ihtiyaçlarını da dikkate almalarını sağlayacaktır.

İlk AB istihdam zirvesi olarak nitelendirilen çalışma 1997 yılında toplanan Lüksemburg Konseyidir. 1999 tarihli Avrupa Topluluğu Amsterdam Antlaşması'nın ayrımcılıkla mücadele kapsamında olan 13. maddesiyle engellilere yönelik tüm faaliyetlerin dayanağı güçlenmiş ve bu güçlükler hissedilir nitelikte kendini göstermiştir. Bu sayede Amsterdam Antlaşması ile birlikte engellilerin istihdamına ilişkin ilgili yeni bir başlık oluşturulmuş ve bu başlık altında yeni bir Avrupa İstihdam Stratejisinin temelleri atılmıştır.

27 Kasım 2000 tarihindeki İstihdamda ve İşte Eşit Muamele Direktifi (2000/78/EC) ile “istihdam ve çalışma şartları konularında din veya inanca, özgürlüğe, yaşa veya cinsel yönelime dayanan ayrımcılık ile mücadele için genel bir çerçeveyi ortaya koyulmuş ve böylelikle engellilere yönelik özel düzenlemeler yapılması yerine engellilerin haklarını kullanırken karşı karşıya kaldıkları engellerin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir”(www.ozida.gov.tr/raporlar/uluslararasi/ab/ABmuktesebati/2001konseyk arari.doc).

Mart 2000 yılında kabul edilen Lizbon Stratejisi ile istihdam ve sosyal uyumun gerçekleştirilebilmesi için engelliler için eşit fırsatlar geliştirilmek istenmektedir. 12 Mayıs 2000'de yayımlanan “Özürlü Bireyler İçin Engelsiz bir Avrupa'ya Doğru” tebliğ ise engellilerin sosyo-ekonomik durumlarını kısıtlayan sosyal, mimari ve tasarım engellerinin ortadan kaldırılmasına yönelik bütüncül bir stratejiye vurgu yapılmış ulaşılabilirliğin artırılması hedeflenmiştir.

Geleneksel toplum anlayışını ortadan kaldıran sanayileşme sonucu kendiliğinden oluşan sosyal değişim, ulusal düzeyde korumacı politikaların oluşturulması gerektiği düşüncesini beraberinde getirmiş ve sosyal güvenliğe yönelik politika argmanları sosyal hakların devamı niteliğinde gelişim göstermiştir.

Sosyal güvenliğin sosyal devlet yaklaşımı ve uygulamaları açısından insan hakkı olması özellikle küreselleşme süreciyle birlikte devletler açısından külfet olarak algılanmıştır. Başlangıçta AB ekonomik ve siyasal yaklaşımlarının da bu görüşün yansımalarını taşıması AB'nin sosyal politikalara önem verip vermediği konusunda tartışmalara neden olmuştur. Ancak daha sonra yapılan çalışmalar göstermiştir ki (engelliğin evrensel bir sorun olması bağlamında) engellik olgusu uluslararası yasal normları gerekli kıldığından AB bu gereksinimi karşılayan politikalar üretmiştir. Bu politikaların en önemlileri engellilerin eğitim ve istihdamına yönelik olanlardır. AB'nin özrürlüğe dayalı uluslararası niteliğindeki politikaları 1993'te BM'nin kabul ettiği Fırsat Eşitliği Konusunda Özürlüler İçin Standart Kurallar'a dayandırılmaktadır. Standart nitelikli normların takibi için AB engelli bireylerin fırsat eşitliği amacıyla bir tebliğ yayınlamıştır.

4.2.1.2. AB Düzenlemelerinde Engellilerin Eğitimi Politikası

AB eğitim politikalarının yasal temeli öncelikli olarak Maastricht Antlaşması olsa da 31 Mayıs 1990 tarihinde Özürlü Çocuk ve Gençlerin Genel Öğretim Sistemine Katılımı Konsey İlke Kararında (90/C 162/02) aşağıdaki hususların da önemli ve olmazsa olmaz şart olduğu genel kabul görmektedir (<http://www.ozida.gov.tr /mevzuat /abrapor .htm #05062003>):

- AB'ye üye ülkelerin ulusal öğrenim politikaları dahilinde her şart ve durumda engelli öğrencilerin öğrenim sistemine katılmalarının teşvik edilmesi ve bu çabaların güçlendirmesi,
- Engelli her bireye eğitim sistemi içerisinde diğer bireylere sağlanan nitelikte üst düzeyde eğitim imkanının tanınması ve sosyal uyumları amacıyla engelli bireylerin topluma entegre olmalarının teşvik edilmesi.

12 Mayıs 2000 yılında yayınlanan Özürlüler İçin Engelsiz Avrupa Sonuç Tebliği ile de engelli bireylerin ulaşılabilirliğinin Avrupa genelinde artırılmasına çaba

sarf edilmesi önerilmektedir. Engelsiz bir dünya düşüncesine odaklanılmış ve genel eğitim ile mesleki eğitim hususlarında AB genelinde sinerjinin oluşturulmasına çalışılmıştır.

5 Mayıs 2003 tarihli Engelli Öğrencilere Eğitim ve Mesleki Eğitimde Fırsat Eşitliği Sağlanmasına yönelik Konsey İlke Kararı (2003/C 134/04) gereğince şu hususlara dikkat çekilmiştir:

- Eşitlik ilkesi gereğince fırsat eşitliği sağlanmalı, kaynaştırılmış ortamlarda okul öncesi çocuklar ve yetişkin engellilere yönelik özel ilginin oluşumu sağlanmalıdır.
- Engelli bireylerin eğitim ve mesleki eğitime ulaşma düzeyleri hayat boyu artırılmalıdır.
- Eğitim ve mesleki eğitime ulaşılabilirliğin tam anlamıyla sağlanabilmesi için özel gereksinimli her bireyin uygun eğitim metoduyla topluma tam katılımlarının desteklenmesini ve engelli tüm bireyler için hayat boyu öğrenmenin daha ulaşılabilir kılınmasını amacıyla bilimsel ve teknolojik tüm kaynakların kullanılmasına ağırlık verilmesi sağlanmalıdır.
- Ulusal ya da uluslararası düzeydeki her eğitim kurumu, engel düzeyi ne olursa olsun her öğrencinin kaynaştırılması amacıyla eğitim ve mesleki eğitim konularında profesyonel olarak ilgilenen kişilerle çalışmalıdır.

4.2..3. AB Düzenlemelerinde Engellilerin İstihdamı Politikası

Birleşmiş Milletlerce 9 Aralık 1975 tarihindeki ve 3447 sayılı kararla yayımlanan Özürlü Kişilerin Haklarına Dair Bildirisi engelli bireylerin, yetenekleri ölçüsünde çalışma ve kazanç sağlayıcı bir meslek icra etme hakkına sahiptir ilkesi benimsenmiş ayrıca sendikalara da katılma hakkına sahip oldukları vurgulanmış ve altı çizilmiştir.

1982’de kabul edilen Özürlüler İçin Dünya Eylem Programı, 21 Aralık 1981 tarihindeki Engellilerin Sosyal Entegrasyonu ve 24 Temmuz 1986 tarihli AB Özürlülerin İstihdamına İlişkin Konsey Tavsiye Kararı gibi yasal düzenlemeler, “AB’ye üye ülkeler için engellilere mesleki rehabilitasyon ve istihdam alanlarında fırsat eşitliği sağlamak için gerekli tüm önlemleri almalarını ve engelli çalışanların karşılaştıkları engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik oluşturulan politikaların izlenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır” ([www.ozida.gov.tr/ raporlar /uluslararasi/ abveozurluluk.htm](http://www.ozida.gov.tr/raporlar/uluslararasi/abveozurluluk.htm)).

1982 yılında hazırlanan “Özürlüler İçin Dünya Eylem Planı” gereğince engellilerle ilgili oluşturulacak politikalar Önleme, Rehabilitasyon ve Fırsat Eşitliği olarak üç başlık altında toplanmış ve engelli bireylerin ekonomik, sosyal statü gibi konularda eşit olmaları gerekliliği vurgulanmıştır.

19 Aralık 1989 tarihinde Avrupa Konseyi toplantısında çalışanların temel sosyal hakları konusunda kabul ettikleri kararın (97/C/12/01) 26. maddesinde “Özürlü kişiler için özürlülüklerinin sebebi ve niteliği ne olursa olsun, topluma ve mesleklere katılmalarını güçlendirecek somut önlemler alınmalıdır. Bu önlemler; özellikle bunlardan yararlanacak olanların kapasitelerini, meslek eğitimi, ergonomiyi, ulaşılabilirliği, hareketliliği, ulaşım ve konut ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır” ([www.ozida.gov.tr/raporlar /abrapor.htm](http://www.ozida.gov.tr/raporlar/abrapor.htm)) şeklinde hükme bağlamaktadır.

1992 yılında Birleşmiş Milletler 3 Aralık gününü “Özürlüler Günü” ilan etmiş ve 1993 yılında Özürlüler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar kabul edilmiştir. Bu kurallar üye ülkelere eşit fırsatlar sunma konusundaki önlemler bütününden ibarettir. “17 Haziran 1999 yılındaki Özürlü Kişilere İstihdamda Fırsat Eşitliği Sağlanması (1999/C 186/02) kararı ile engellilerin istihdamına yönelik hükümler” ([www.ozida.gov.tr/raporlar/uluslararasi /abveozurluluk.htm](http://www.ozida.gov.tr/raporlar/uluslararasi/abveozurluluk.htm)) aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Kendi işlerini kurmaları da dahil olmak üzere ister özel sektörde isterse kamu sektöründe olsun engellilerin istihdam olanaklarını geliştirmelerine ve engellilerin iş piyasasına girmelerini sağlayacak eylem ve işlemlere özel önem vermeleri,
- İstihdamda fırsat eşitliğinin teşviki için engellilere Avrupa Yapısal Fonu'nun olanaklarından ve diğer topluluk girişimlerinden en üst düzeyde yararlanmalarının sağlanmasına özel önem verilmesi,
- Var olan istihdam biçimlerinin yanı sıra engellilere yönelik olarak yeni istihdam olanaklarının oluşturulması ve var olan tüm engellerin kaldırılmasına özel önem verilmesi,
- Konsey, mevcut yasal mevzuat dışında yeni kurallar da benimseyerek engelli bireylere istihdamda fırsat eşitliğinin oluşturmalarına özel önem verecektir.

7-9 Aralık 2000 tarihlerinde Nice'de kabul edilen Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 21. maddesi, özellikle engellilere yönelik olarak ayrımcılıkla mücadele etmeyi benimsemekte ve bu konunun yasal güvence altına almaktadır. Belgenin 26. maddesinde "AB engelli kişilerin bağımsızlıklarını, sosyal ve mesleki açıdan içinde yaşadıkları topluma katılıp katkıda bulunmalarını sağlayacak önlemlerden yararlanma haklarını tanımayı ve bu haklara saygı duymayı" (www.ozida.gov.tr/raporlar/uluslararası/abveozurluluk.htm) hüküm altına almıştır.

2000/78/EC sayılı Direktifin 5. maddesi "işgücü piyasasında engellerle karşılaşan engelli işçilere ihtiyaç duydukları 'makul yardımın sağlanmaması, engelli kişinin işyerine rahatlıkla ulaşabilmesini ve işyerinde işini rahatça yapabilmesini sağlayan her türlü fiziksel ve sosyal düzenlemelerin (http://www.sosyalsiyaset.com/documents/ayrimcilikla_mucadele.htm) varlığını garanti altına almıştır.

"15 Haziran 2003 yılında kabul edilen Özürülülerin İstihdamının ve Toplumsal Bütünleşmelerinin Teşvik Edilmesi Konsey İlke Kararı (2003/C175/01) engellilerin toplumsal yaşama özellikle de iş yaşamına dahil olmalarının önündeki engellerin

ortadan kaldırılması doğrultusunda kararlar alınmış, 9-11 Aralık 2004 tarihleri arasında Sofya’da toplanan Konsey “Engelli İnsanlar İçin Eşit Fırsatlar: İşbirliği ve Ortaklık” bildirisinde engellilere ilişkin eşit fırsatlar yaklaşımının üç eksene dayandırılması gerektiğini vurgulamıştır” (<http://ec.europa.eu/employmentsocial/disability/conferencebulgaria/sofiaissuespaper.tr.pdf>). Bunlar “engelli haklarının tanınması ve korunması ve yalnızca engellilik gerekçesiyle pozitif ayrımcılığın oluşturulması”, “engellilerin hayatın her alanına ve özellikle iş hayatına tam katılımı” ve son olarak “eşit fırsatların geliştirilmesidir”

Avrupa Komisyonu’nun 2010’a kadar geçerli olan Avrupa Özürlülük Eylem Planı engellilere yönelik olarak istihdam, işyerinde eşit muamele direktifinin üye ülkelerce uygulama etkililiğinin değerlendirilmesi amacını öngörürken, aynı zamanda bu eylem planı üç temel amaca hizmet etmekteydi. Bunlar “istihdam da eşit muamele”, “topluluk politikalarına engelliğin eklenmesi” ve “ulaşılabilirliğin sağlanması” konularından oluşmaktadır.

4.2.2. AB Sosyal Politikaları Doğrultusunda Türkiye’de Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemelerin Kapsamı

Türkiye’deki Engelliler Politikaları; engelli haklarını yansıtan yasal düzenlemelerdir. Bu yasal düzenlemeler; eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal yaşam haklarının korunması öngörü ve uygulamalarını kapsamaktadır.

Aysoy’a (2004) göre; “Avrupa sosyal politikaları kapsamında Türkiye’de engellilik bir çok konuda yoksullukla eşdeğer olarak görülmektedir. Ancak Aysoy’ un da belirttiği gibi engellilik yoksulluğun sonucu değil aynı zamanda yoksulluk nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.” Türkiye’de engellilere yönelik eğitim ve istihdam konularında yeterli hizmet sunulmaması nedeniyle engelliler yoksulluk bağlamında düzenlemelere konu olmaktadır.

4.2.2.1. Ulusal Düzeyde Engellilerin Eğitim Politikası

Türkiye’de engelli bireylere ilişkin eğitim politikaları, tıbbi, mesleki ve sosyal rehabilitasyon olarak üç alanda yürütülmektedir. Cumhuriyet döneminde özürllülere yönelik özel eğitim hizmetleri 1924-1950 yılları arasında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nın faaliyetleri arasındayken Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilmiş ve 1950’den 1980 yılına kadar Özel Eğitim Hizmetleri İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde bir şube müdürlüğü tarafından yürütülmüştür. 1980 yılında Özel Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuş, 1983 yılında ise Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığına dönüştürülmüştür. Ülke genelinde özel eğitim ve rehberlik alanında ihtiyaçların artması sonucu hizmeti daha etkin ve yaygın olarak yürütebilmek amacıyla 30 Nisan 1992 tarih ve 3797 sayılı kanunla Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuş; özel eğitim rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yönetilmesi ve yaygınlaştırılmasından sorumlu tutulmuştur.

Milli Eğitimi düzenleyen genel esaslar doğrultusunda özel eğitimle ilgili temel ilkeler özetle aşağıda belirtilmiştir (Gedik,1993):

- Özel eğitim, genel eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır.
- Özel eğitim gerektiren çocuk, özür durumuna bakılmaksızın özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılır.
- Özel eğitime erken başlamak esastır.
- Özel eğitim hizmetleri, çocukların özel durumu dikkate alınarak mümkün olduğu kadar çocuğun yakınına götürülecek bir biçimde planlanır.
- Durumları ve özellikleri uygun olan özel eğitim gerektiren çocukların, normal çocukların eğitimleri için açılmış olan okul ve eğitim kurumlarında normal akranları arasında eğitilmeleri için gerekli tedbirler alınır.
- Özel eğitim gerektiren çocukların genel mesleki eğitimleri ile rehabilitasyonlarının kesintisiz sürdürülmesi esastır.

- Özel eğitim gerektiren çocukların okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, mesleki ve yaygın eğitim hizmetleri Bakanlıkça planlanır ilgili kuruluşlarca yürütülür.

Özel eğitim ile ilgili temel ilkeler irdelendiğinde; engellilerin genel ve mesleki eğitimi kesintisiz olarak almaları ibaresi yaşam boyu öğrenmenin engelliler için ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Engelli bireylerin yaşamlarını bağımsız bir şekilde, insani koşullarda sürdürebilmesinin ön koşullarından birisi onlara sunulacak eğitim hizmetlerinin sürekliliğinden geçmektedir. Bir diğer önemli husus ise engelli bireylerin meslek seçimine ilişkin karşılaştıkları sıkıntılardır. Aslında çoğu zaman engellilerin sıkıntı yaşamalarının nedeni onlara uygun meslekler ya da eğitim programları olmamasıdır. Engelliler için mesleki rehberlik ve mesleğe hazırlamanın önemi burada ortaya çıkmaktadır. Engelli bireylerin mesleki eğitimlerinin tüm engel grupları için ayrı ayrı uygulanması gerekir. Her engel grubunda ki engelli bireylerin etkin bir şekilde iş yaşamına katılabileceği gerçeğinden hareketle istihdam alanlarının belirlenmesi ve bu alanlar arasında geçişleri sağlamak için esnek bir kurumsal yapının olması gerekir.

Temel eğitimde öğrencilerin yaşadıkları civardaki okullarda, diğer çocuklarla birlikte kaynaştırma eğitimlerini esas almaktadır. Kaynaştırma eğitime dahil edilen engelli öğrenciler hem sosyal hayatta ve hem de eğitim süreci içerisinde yaşlılarıyla birlikte olma imkanı elde etmektedirler. Engelli öğrenci için akranlarıyla birlikte olmak öğrencinin sosyal gelişimi için önemlidir. Özel gereksinimli öğrencilere tüm bunların sağlanabilmesi için onların bireysel ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Çünkü engelli öğrencilerin toplum dışına itilmesi yerine toplumla kaynaşmalarının sağlanması olmazsa olmaz bir gerekliliktir. Tüm çocuklar gibi engelli çocukların da en önemli temel haklarından biri eğitim hakkıdır.

Engellilere ilişkin eğitim esaslarını belirlemek ve yürütmek amacıyla 30.05.1997 tarihinde 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname kabul edilerek okul öncesi eğitimin özel eğitim ve kaynaştırmadaki önemi ve gerekliliğinin altı çizilmiştir.

Anayasa’da Engellilerin Eğitimi; “1961 Anayasasının 50 maddesinin 4.paragrafında ve 1982 Anayasası’nın 42. maddesinin 7. paragrafında devletin özel durumları sebebiyle eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır hükmünü ihtiva ederken 1982 Anayasası’nın 42. maddesi ise ‘Kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz’ hükmü ile engelliler de dahil tüm herkesi kapsamı gerektiği” (Altunya,2003) vurgulanmaktadır

Altunya, 2003; Anayasanın 42. maddesinde kullanılan “özel eğitim” kavramını tartışmaya açar, kavramın anayasal içeriği ile eğitim bilimcilerin kullandığı “özel eğitim” kavramının kapsam olarak farklı olduğunu şu şekilde açıklamaktadır: 42. maddenin özel eğitimin kapsamını sakatlar, sağırlar, dilsizler gibi insanlar için eğitim kurumları kurmakla bu maddenin amacına ulaşması için gerekli görüldüğünü belirtmektedir; ancak eğitim bilimsel açıdan gerekçenin yeterli olmadığı, gerekçenin hem kimi özürülleri dışta tutarak hem de zihinsel, ruhsal, toplumsal özürülleri ve üstün beyin gücüne sahip olanları, kimsesiz çocukları kapsam dışında tutarak yetersiz kaldığını ifade etmektedir.

Beş Yıllık Kalkınma Planlarında (BYKP) Engellilerin Genel ve Mesleki Eğitimi; BYKP’da engellilerin eğitimini ortaya koymak açısından I ve IX arasında ki tüm Kalkınma Planları incelenmiş ve engellilik konusu BYKP’lar da Sosyal Hizmet ve Yardımlar başlığı altında kendine yer edinmiştir. Bu konuda planların değerlendirilmesi, plan döneminin başlangıcında ülkenin genel sosyo-ekonomik durumu, planlanan ekonomik ve sosyal politika hizmet ve yardımlar ve özürüllüğün sektörel durumu ve değerlendirme olmak üzere dört bölümde yapılmıştır (1. Özürüllük Şurası, 1999, s.14).

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı: I. BYKP’de (1963-1967) eğitimde “fırsat eşitliğine” değinilmiş; ancak fırsat eşitliğinin engelliler için nasıl işlevselleştirileceğine dair herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Eğitim politikalarının uygulanmasında kişilerin durumları ne olursa olsun eğitim olanaklarından yararlanabilecekleri vurgulanmıştır. Teknik eğitimin gerekliliğinden söz edilmiş ve bu doğrultuda toplumun ihtiyaçlarını yanıtlayacak bireylerin yetiştirileceği belirtilmiştir.

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2. BYKP’de (1968- 1972) engellilerin eğitimine ilişkin; 1965 yılında 62.630 engelli çocuk olmasına rağmen, 1966 yılında 1.465 çocuğun eğitildiği 5 işitme engelliler okulu ve 2 görme özürlüler okulunun faaliyet gösterdiği belirtilmiştir. Bu dönemde daha çok eğitimde “herkes için eğitim” ilkesi benimsenmiştir. “Eğitimde fırsat eşitliği” bağlamında engellilere yönelik ne gibi tedbirlerin alınacağına bu kalkınma planında değinilmemiştir.

III. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 3.BYKP’de (1973-1977) engellilerin eğitimine ilişkin herhangi bir vurguya rastlanmamıştır.

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 4.BYKP’de (1979-1983) engellilerin eğitimine ilişkin herhangi bir vurguya rastlanmamıştır.

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 5.BYKP’de (1985-1989) engellilerin eğitimi konusuna değinilmiştir. Bu plana göre; “özel eğitim gerektiren geri ve üstün zekâlılarla, işitme, konuşma ve ortopedik özürlüler; uyumsuzlar ve sürekli hastalığı olan çocukların eğitimine gereken önem verilecek ve bu amaçla; özel eğitim alanında görev alacak öğretmen ve personelin yetiştirilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır. İnsan gücü ihtiyaçları açısından, üstün zekâlı ve özel yetenekli çocuklara özel eğitim hizmetlerinin götürülmesi bir programa bağlanacaktır” (<http://ekutup.dpt.gov.tr/>).

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı: Altıncı BYKP'nın (1990- 1994) sağlığın korunması ve geliştirilmesi için kişi ve toplulukların sağlık bilincini geliştirecek eğitim üzerinde durulmuş, tüm engelli gruplarına yönelik tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerin geliştirilmesi, mevcut hizmetlerin kapasitesinin artırılması hedeflenmiştir. Altıncı planın en önemli noktası engelli bireyi de kapsayacak şekilde imkan ve fırsat eşitliğinden söz etmesidir. Özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin eğitimi için altyapının geliştirilmesi ve istihdam yaratacak ortam söylemi de engellilerin yetenek ve beceri eğitimine yani mesleki eğitimlerine ilişkin bir girişim olarak değerlendirilebilir.

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı: Yedinci BYKP ile (1996-2000) 1997 yılında 571 Sayılı KHK ile Özürlüler İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Eğitimle ilgili, zorunlu temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması ve meslek eğitiminin yeniden yapılandırılmasına ilişkin kararlar alınmıştır. Bu kalkınma planı 55. Hükümet dönemini kapsamaktadır. Engellilere mesleki eğitim verecek merkezlerin düzenleneceği ve engellilerin ekonomik ve sosyal yaşama katılmasının sağlanacağı yönünde kararlar alınmıştır.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı: Sekizinci BYKP 'de (2001-2005) özel eğitim alması gereken çocukların diğer normal çocuklarla birlikte eğitim göreceği kaynaştırma okulları bütün öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde mekan, donanım, personel ve program esnekliğine kavuşturulacaktır. Ayrıca üstün zekalı ve üstün yetenekli çocukların rehberlik ve danışmanlık yardımını okul öncesi ve ilköğretim çağında almasına ve bu çocuklar için uygun eğitim ortamlarının hazırlanmasına ağırlık verilecek ve özel sektörün bu alandaki girişimleri desteklenecektir.

Sekizinci BYKP'nin 702. maddesinde Özel Öğretim Kurumları Kanunu, çok çeşitli teşvik imkanlarını kapsayacak şekilde yeni baştan düzenleneceği ibaresine yer verilmiştir. VIII. BYKP de aile ile ilgili amaçlar içerisinde engelliliğe ilişkin olarak engellilerin bakımı konularında aileler eğitilecek ve desteklenecektir.

IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı: Dokuzuncu BYKP'de (2007-2013) engellilerin eğitim konusu Avrupa Müktesebatı kapsamındaki uluslararası yasal dayanaklara bağlı

olarak ele alınmıştır. IX. BYKP’de “Korunmasız Gruplar” kapsamında engellilerin genel betimlemesi ve TUIK araştırması sonuçlarına göre genel bir panorama çizilmektedir. IX. BYKP’de Türkiye’de sosyal hizmetlerin BM’nin “Binyıl Kalkınma Hedefleri” ve AB’nin “Lizbon Stratejisi”nin Türkiye için oldukça önemli olduğu da vurgulamaktadır.

MEB Şuralarında Engellilerin Genel ve Mesleki Eğitimi; Bu bölümde, MEB şuraları incelenerek engellilerin eğitime ilişkin öngörülerini olan şuralar tespit edilmiştir. İçerik analizi aşağıda yapılmıştır.

V. Milli Eğitim Şurası: Beşinci Milli Eğitim Şurası “dördüncü birleşimin birinci maddesinde ‘özel eğitime muhtaç çocuklar için hazırlanmış olan raporun yetiştirme yurtlarına ait yönetmeliklerin incelenmesi ve 5387 sayılı kanunun gözden geçirilerek tadile muhtaç taraflarının araştırılması ve bu mevzu üzerinde teklifler’ komisyonu raporunun okunması ve müzakeresinin yapılması konusuna” (MEB, 1954, s.114) değinilmiştir.

5387 sayılı kanun Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanundur. Korunmaya ve özel eğitime muhtaç çocukların eğitim ve öğretim işlerini tedvir etmek üzere MEB’e bağlı olarak kurulan umum müdürlüğünün görevleri arasında “korunmaya ve özel eğitime tabi çocukların bakımı yetiştirilmesi, iş gücü sahibi kılınmaları bakımından ilgili vekaletlerle işbirliği sağlar ve çocuk koruma ve yetiştirme işi ile meşgul olacak özel teşekküllerin kurulmasını teşvik ederek bunlar arasında çeşitli yönlerden işbirliği sağlar” (MEB, 1954, s.149-150) hükümleri bulunmaktadır.

Beşinci şurada engelli bireylerin eğitim ve işlendirilmesine ilişkin bir kurum oluşturulması gerekliliğini vurgulayarak önemli bir açılım yapmıştır aslında. Kurumlar arasında çeşitli açılarda işbirliği yapılması önemsenmiştir.

VIII. Milli Eğitim Şurası: Bu şuranın giriş kısmında Anayasa'nın 50. maddesine yönelik; “devlet durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak şekilde yetiştirmek için tedbir alır” (MEB, 1991, s.4) ibaresi yer almaktadır. Ayrıca bu şurada istekli olan her öğrencinin mesleki ve teknik eğitimden faydalanabileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda engellilerinde bu eğitim süreçlerinden faydalanabileceği düşüncesi ortaya çıkmaktadır.

IX. Milli Eğitim Şurası: Şurada eğitimin her kademesinde engelli öğrencilerin dikkate alınması gerekliliğinin vurgulanmıştır. Bu söylem bile engellilerin eğitiminde örgün ve yaygın eğitim ayrımının yapılmadığının en temel göstergelerinden birisidir.

X. Milli Eğitim Şurası: Özel eğitim gerektiren çocuklara normal öğrencilerle birlikte temel eğitim okulunda kendilerine uygun programlar uygulanacaktır (MEB, 1981, s.118). Bu açıklama ile engelli eğitiminde bireysel eğitim planlarının ve kaynaştırma eğitiminin önemi vurgulanmıştır.

XI. Milli Eğitim Şurası: Öğretmen yetiştirme konusu kapsamında, temel eğitim öğretmeninin fonksiyonlarına ilişkin engelli öğrencileri belirlemek ve bu çocukların engellilik gruplarına göre eğitim yollarını belirlemek ve eğitim uzmanları kapsamında özel eğitim uzmanının sorumluluk ve görevleri gibi konular üzerinde durulmuştur.

XII. Milli Eğitim Şurası: Şuranın ilköğretim kararları 20. maddesinde özel eğitime gereksinim duyan çocukların eğitimine önem verilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Bu Şuranın 22. kararı engellilik konusuna şu şekilde değinmiştir. “Ortaöğretim seviyesinde özel öğretim verilmesi gereken çocuklara eğitimi için, özel olarak yetiştirilmiş personel kullanan özel ihtisas merkezlerinin bağımsız özel eğitim kurumlarının ve diğer ortaöğretim kurumlarının bünyesinde özel eğitim programlarının

açılması; Öğretim teknolojileri bölümü kapsamında 21 nolu kararda “özel eğitim okullarında özörlü çocukların durumlarına uygun bir eğitim-öğretim şeklini kurabilmek ve yürütebilmek için gerekli araç-gereçlerin yeterli miktarda sağlanması ve bu okullarda kullanılması ve öğretmen yetiştirme konusu kapsamında 21 nolu kararda yaygın eğitimin özel eğitimin ihtiyaç duyduğu öğretmenlerin yetiştirilmesi için yeni programların açılması” (MEGSB, 1989, s.197) öngörölmüştür.

XIII. Milli Eğitim Şurası: Yaygın eğitim, bu şuranın asıl konusunu oluşturmaktadır. Şuranın engellilerle ilgili aldığı kararlar şöyle (MEB, 1990, s.130).:

- Özel eğitime muhtaç kişilerin yaygın eğitim imkanlarından daha çok yararlanmalarını sağlayacak tedbirlerin alınması sağlanmalıdır
- Engellilerin Yaygın ve Mesleki Eğitimden yararlanması için gerekli yatırımların yapılması, Özel Yaygın Eğitim programlarının açılması ve bu programların ihtiyacı olan makine ve donanımın oluşturulması için gerekli kaynaklara ulaşım sağlanmalıdır.

13. şurada engellilerin mesleki eğitiminde nasıl bir politika izlenmesi gerektiğine ilişkin önemli görüşlere yer verilmiştir.

XIV. Milli Eğitim Şurası: Bu şuranın hedefleri kapsamında özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklara yönelik başlatılan altyapı çalışmaları geliştirilerek sürdüröleceğı belirtilmiştir.

XV. Milli Eğitim Şurası: Şuranın İlköğretim ve Yönlendirme ile ilgili kararları kapsamında engelli konusu değeriendirilmiştir. 18. madde, özel eğitim ihtiyacı duyulan farklı yapıdaki öğrenciler için mevcut eğitim programlarında uygulama esnekliğı sağlanmalı öğretmenler bu konuda hizmet içi eğitimden geçirilmeli; 25. maddede kaynaştırma eğitiminden yararlanan engelli öğrenciler için kendi düzeylerine uygun

sınıf programları hazırlanması gerektiği; 40. maddede özel eğitim alanında gerekli altyapı sağlanarak kaynaştırma, özel eğitim sınıfları vb. seçenekler düşünülmesi gerekliliği vurgulanmaktadır (MEB, 1996, s.198). Toplumun eğitim ihtiyacının sürekli karşılanması ile ilgili kararlardan 30. madde, Yaygın eğitim kurumlarında özel eğitime muhtaç kimselere verilen eğitim, gerek eğitim ortamı, gerekse öğretim elemanları açısından daha da geliştirilmelidir ibaresine yer verilmiştir.

XVI. Milli Eğitim Şurası: Şuranın kapsamı içerisinde yer alan Mesleki ve Teknik Eğitimin Orta Öğretim Sistemi Bütünlüğü İçinde Ağırlıklı Olarak Yeniden Yapılandırılması İle İlgili Kararlar doğrultusunda engellilerin mesleki teknik eğitimi konusu da yer almıştır. Bunlar madde madde aşağıda belirtildiği gibidir (MEB, 1999, s.183-184):

Madde 45. Mesleki eğitim programlarına girişte uygulanan mevzuat gözden geçirilmeli, öğrenci seçimi, mesleğin gerektirdiği özelliklere göre yapılmalıdır.

Madde 46. Engellilerin mesleki teknik eğitimde engel grupları ve engel dereceleri göz önüne alınarak yönelmelerine rehberlik yapılmalıdır.

Madde 47. Mesleki teknik eğitimde var olan eğitim olanaklarından engelli gençlerinde yararlanabilmesi için fiziki engeller ortadan kaldırılmalı, engellilere gerekli eğitim araç – gereçleri sağlanmalı; eğitim engelliye göre yapılandırılmalıdır.

Madde 48. 3308 Sayılı Kanun gereğince; işverenlerin; çırakların %3'ü oranında engelli çırak almaları konusunda özel bir çaba gösterilmelidir.

Madde 49. Bazı engelli grupların özel yetenekleri göz önünde bulundurularak mesleki eğitim programları geliştirilmelidir. Örneğin, görme engelliler için masörlük ve müzik öğreticiliği, ortopedik engelliler için bakıcı anne, işitme engelliler için gürültülü ortamlarda gerçekleştirilen meslekler gibi.

Madde 50. Ayrıca özel eğitime muhtaç çocukların eğitimlerini daha kısa sürede tamamlamaları için gerekli programlar oluşturulmalı ve ileri eğitimlerinin sağlanması için özendirici önlemler alınmalıdır.

Bu şurada dikkat çekici unsurlardan birisi yaygın eğitim kapsamında engellilerinde ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerekliliğidir. Böylece engellilerin topluma katılımlarını sağlayacak adımlardan birinin atılmasında bu şuranın önemini görmekteyiz.

XVII. Milli Eğitim Şurası: Aralık 2006'da toplanan XVII. Milli Eğitim Şurasında alınan kararlar incelendiğinde, Özel Eğitim kapsamında engellilere ilişkin alınan kararlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir (<http://www.temsen.org.tr/haber.php?kod=54&url=arşiv>):

- İlköğretim okullarını bitiren öğrencilerin; velisi, bitirdiği okulun bir yöneticisi, rehber öğretmen, sınıf rehber öğretmeni ile birlikte mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından bir rehber öğretmen ve RAM bünyesinde çalışan gezici öğretmenlerden oluşan bir komisyon, özellikleri doğrultusunda başarılı olabileceği meslek liselerine yerleştirilmesine karar vermelidir.
- Engelli çocukların okul öncesi eğitiminin zorunlu olması nedeniyle, hafif ve orta dereceli engelli çocuklar, normal anaokullarına kaynaştırma eğitimi almak üzere gitmeli, ağır derecede engelli ve birden fazla engeli bulunan çocuklar iller bazında açılmış özel ve resmî özel eğitim kurumlarına bağlı ana sınıflarında eğitim almalıdır.
- Özel gereksinimli çocuklar için yeterli sayıda özel eğitim sınıfının bulunmaması, mevcut özel eğitim sınıflarının fiziki koşullarının yetersiz olması ve alan öğretmenlerinin sayısal yetersizliği sorunları en kısa sürede giderilmelidir.
- Özel ve resmî özel eğitim okullarında normal öğretim yapılmaktadır; altyapı koşulları uygun olmayan okullarda ikili öğretim yapılabilmesi imkânı tanınmalıdır.
- Özel gereksinimli çocukların tanınması ve yönlendirilmesi için gerekli olan ölçme araçları geliştirilmeli, Türkçeye uyarlanmalı, geçerlik-güvenirlik ve standardizasyon çalışmaları yapılmalı, bunları uygulayacak uzmanlar yetiştirilmelidir.
- Kaynaştırma eğitimine tabi tutulan öğrencilerin ilköğretim sonrasında gidecekleri bir kurum belirlenerek çocuğun yöneltme formuna açıkça yazılmalı; kaynaştırma eğitimine tabi tutulamayacak öğrencilerin ise iş okullarına yönlendirilmesi sağlanmalıdır.

- Kaynaştırma eğitimi yapılan sınıflara destek hizmet personeli verilmeli ve bu personelin ücreti yerel imkânlarla karşılanmalıdır.
- Özel eğitim kurumlarında gezici öğretmenlerin sayıları artırılmalıdır.
- Destek özel eğitim hizmetlerinde çalışan kişi ve uzmanlar kendi yeterlilik alanlarına ilişkin görevleri (özel eğitim öğretmenin öğretmenlik yapması, çocuk gelişiminin gelişim envanterlerini uygulaması, fizyoterapistin fizyoterapi yapması, psikologun aile danışmanlığı yapması, sosyal hizmet uzmanının sosyal çalışma, planlama, aile takibi ve yönlendirmede rapor hazırlaması gibi) yerine getirecek şekilde düzenleme yapılmalıdır.
- Özel eğitimde yaş sınırına bakılmaksızın, tüm engellilere hizmet sunulabilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Engellilerin ailelerine yönelik eğitim çalışmaları programlanmalıdır.
- Özel gereksinimli bireyler için engel türüne göre yerel yönetimlerce korumalı iş yerleri açılmalı ve mevcutlarının kotaları artırılmalıdır.
- Yerel yönetimlerce, özel eğitime ve bakıma muhtaç bireylerin ailelerini kaybettikten sonra da yaşamlarını sürdürebilecekleri yaşamevi alanları oluşturularak yaygınlaştırılmalıdır.
- Öğrencilerin yaş sınırı ve gelişim alanları dikkate alınarak iş eğitim merkezi, özel eğitim kurumu ve iş okullarında eğitim görmeleri sağlanmalıdır.
- Mesleki eğitimde ve çıraklık eğitiminde engelli öğrenci kontenjanları artırılmalıdır.
- Üstün zekâlı çocukların eğitimi ve istihdamı konularında politikalar oluşturulmalıdır.
- Üstün zekâlı öğrencilerin eğitimi için madalyon okullar, cazibe merkezi olacak araştırma birimleri vb. kurumlar açılmalı, bu kurumlara gidecek öğrencilerin aileleri maddi olarak desteklenmelidir.
- İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarının 6-12. sınıfları arasında öğrenci odaklı sınıf sisteminden disiplin (ders) odaklı sınıf sistemine geçilmeli ve üstün zekâlı çocukların kendi hızlarında ilerlemelerine fırsat sağlanmalıdır.
- Özel yeteneğe sahip engelli öğrencilerin üst öğrenim kurumlarına girişleri ile ilgili engelleyici hükümler kaldırılmalıdır.
- Özel eğitimde kaynaştırma eğitimi yapabilecek sınıf öğretmenlerinin yetiştirilmesi için hizmet öncesi eğitimde bu alanları dikkate alacak program düzenlemeleri yapılmalıdır.

- Engelli öğrencilerin Erasmus, Comenius vb. hareketlilik programlarına katılımını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.

17. şurada önemli bir nokta gözümüze çarpmaktadır. Bu şurada özel özel eğitim okullarından söz edilmektedir. Evrensel bir hak olarak sözleşmelerde ifadesini bulan eğitim hakkı, eğitimdeki özelleştirmelerle engellilerin eğitiminde de ihlale uğramaktadır. Ayrıca şurada mesleki eğitim konusunda kontenjanların arttırılmasına değinilirken eğitim kurumlarının sayılarının fazlalaştırılması ile ilgili herhangi bir vurguya rastlanamamıştır.

1. Özürlüler Şurası'nda Engellilerin Genel ve Mesleki Eğitimi; Özürlüler şurası, 571 Sayılı Kanunu Hükmünde Kararnamenin 20.maddesi gereğince iki yılda bir yapılması zorunlu, özürlüler idaresi başkanlığının en yüksek danışma kuruludur. Bugüne kadar özürlüler şuraları, 1999, 2005 ve 2007 olmak üzere 3 defa toplanmıştır. Engellilerin eğitimine "I. Özürlüler Şurası"nda değinilmiştir. Engellilerin eğitimi ve eğitim düzeyinin yükseltilmesi için fırsat eşitliğine dayanan bir eğitim sisteminin olması gerekliliği şuranın konuları arasında yer almaktadır. Ayrıca şurada yetişkin engellilerin meslek sahibi olabilmeleri için başta büyük şehir olmak üzere Türkiye'de ki tüm belediyelerin, 572 sayılı KHK ile görevleri arasına katılan ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak bölgenin işgücü piyasasına uygun mesleklerde, meslek ve beceri kazandırma kursları ve iş eğitim merkezleri açılması gerekliliği ve eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde engellilerin istihdamına yönelik eğitim verilmesi konularına da değinilmiştir.

Ulusal Programlarda Engellilerin Genel ve Mesleki Eğitim; 2001 ulusal programında AB'ye uyum çerçevesinde gerekli eğitim çalışmalarının hızlandırılması konularına değinilmiştir. Bu doğrultuda VIII. BYKP'de yer alan engellilerin eğitimi ile ilgili hükümler 2001 ulusal programı kapsamında düşünülmelidir. Bu bağlamda Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun düzenlenmesi ve kaynaştırma eğitiminin

yaygınlaşması konuları 2001 ulusal raporunun da konusunu oluşturmaktadır. 2003 yılı ulusal programında engellilerin eğitimi ile ilgili bir veriye rastlanılmamıştır.

AB Müktesebatına Uyum Süreci Olarak İlerleme Raporlarında Engellilerin Genel ve Mesleki Eğitimi; AB ilerleme raporları bir ülkenin son bir yılda hangi konularda ilerleme sağladığı, hangi alanlarda reformlara ihtiyaç duyduğu, uygulamada hangi eksikliklerin olduğu gibi konularda bilgi vermektedir. AB ilerleme raporları ülkenin kendisini değerlendirmesi ve eksiklerini görmesi açısından da oldukça önemlidir. Bu bağlamda ilerleme raporları engellilerin eğitimi konusunda da Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde nasıl politikalar izlediğinin bilgisini vermektedir. Bu kısımda 2001, 2002, 2003, 2004, 2006 ve 2007 yıllarına ait ilerleme raporlarında engellilerin eğitime ilişkin konular incelenmiştir. Bu raporlara göre;

2001 İlerleme Raporu'nda eğitim alanında AB Komisyonu Türkiye'den, insan hakları alanındaki uluslararası sözleşmeler çerçevesinde "Türkiye, 18 Nisan 2001 tarihinde kamu yetkilileri tarafından ayrımcılığı kaldırmayı hedefleyen, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 12 nolu Protokolü'nü imzalamış ve buna göre cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya başka görüşler, ulusal ya da sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensubiyet, servet, doğum veya başka bir statüden kaynaklanan herhangi bir nedenle ayırım yapılmaksızın sağlanır" (<http://www.ikv.org.tr /pdfs/ 2001 ilerleme raporu. Pdf>) ibaresi yer almaktadır.

Türkiye'nin 1998,1999 ve 2000 ilerleme raporlarından bugüne diğer temel insan hakları konusunda ilerleme göstermemiş olduğu belirtilmiştir.

2002 İlerleme Raporu'nda ise "topluluk programlarıyla ilgili olarak, Sokrates, Leonardo da Vinci ve Gençlik programlarına yönelik hazırlık çalışmalarını yürütmek amacıyla, Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde bir daire başkanlığının kurulmasının olumlu bir adım olduğu" ([ekutup.dpt.gov. tr/ab/uyelik/ilerle02.pdf](http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle02.pdf)) belirtilmektedir.

2003 İlerleme Raporu’nda, engellilerin eğitimi konusunda gerekli önlemlerin alınması ve şartların iyileştirilmesi yönünde çaba gösterilmesi talep edilmektedir.

2004 İlerleme Raporunda; “Engelli çocukların eğitim hizmetlerine ulaşılabilirliğinin artırılması da dahil olmak üzere, engelliler için merkezi ve merkezi olmayan yapıların ve imkânların güçlendirilmesine daha fazla önem verilmelidir” (ekutup.dpt.gov. tr/ab/uyelik/ilerle04.pdf) ibaresine yer verilmiştir.

2006 İlerleme Raporu’nda engellilerin hakları konusunda, 2005 tarihli Özürlüler Yasasının ardından uygulamaya dönük çeşitli mevzuat yayımlanmıştır. Bunlar özürlüler için işyerleri ve eğitim hizmetleri gibi alanları kapsamaktadır. Ayrıca raporda engelliler için merkezilikten çıkarılmış yapılar ve hizmetler oluşturulması ve engelli çocukların eğitime erişimini kolaylaştırma konusunda daha fazla şey yapılması gerekliliği vurgulanmıştır.

2007 İlerleme Raporu’nda; Irk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş ve cinsel yönelim temelinde ayrımcılığa ilişkin AB Direktiflerinin aktarımının tamamlanmamış olduğu belirtilmiştir. Ayrımcılığın önlenmesi ve eşit muamelenin teşviki için etkin ve bağımsız bir “Eşitlik Kurumu” oluşturulmasına ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Kısacası 2008’e kadar ilerleme raporlarında engellilerin eğitime ilişkin ortadan kaldırılması gereken sorunların benzerliği dikkat çekicidir.

4.2.2.2. Ulusal Düzeyde Engellilere Yönelik İstihdam ve Sosyal Korunma Politikaları

Beş Yıllık Kalkınma Planlarında engellilerin istihdamı konusunda I. ve IX. BYKP’ler arasındaki tüm BYKP’ler incelenmiştir.

1. Beş Yıllık Kalkınma Planı: I. BYKP’de (1963-1967) İstihdam alanında; sosyal güvenlik kapsamında bazı temel noktalar belirlenerek, “ekonomik gelişmeye

paralel olarak sosyal adaletin de gerçekleşmesi hedef alınmıştır. Sosyal güvenlik bu hedefin gerçekleşmesinde en etkili öğelerden biridir. Tüm gruplar için zorunludur. Ancak, gelir ve statü başlıkları açısından ücret, maaş karşılığı çalışan, düşük gelirli gözetilmeye muhtaç kimseler (kimsesiz çocuklar, sakatlar, yaşlılar) için bu ihtiyaç acil ve yoğundur” ifadesi kullanılmıştır (I. Özürlüler Şurası, 1999, s.14).

I. Kalkınma Planı; sosyal devlet olma noktasından hareketle dezavantajlı gruplardan birisi olan engelli bireylerin sosyal güvenlik önlemlerinin alınması hususunda yoğunlaşmıştır. Bu önlemlerin alınması için Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı olarak Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuş ancak bu hizmetlerin yürütülmesini sağlayacak Sosyal Hizmetler Kurumu kurulamamıştır.

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2. BYKP’de (1968-1972) Engellilerin istihdamı alanında, 1475 sayılı İş Kanunu’nun 1971 yılında kabul edilmesiyle, kanunun 25. maddesi uyarınca engellilerin istihdamını düzenleyen tüzük çıkarılmıştır.

III. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 3.BYKP’de (1973-1977) istihdam alanından çok sosyal korunmaya ilişkin düzenleme yapılmıştır. Engellileri de kapsayan bir düzenleme olarak değerlendirilebilecek olan “65 yaşını doldurmuş yaşlılara, muhtaç ve sakatlara maaş bağlanmasını öngören 2022 sayılı yasa” 1977 yılında yürürlüğe girmiştir.

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 4. BYKP’de (1979-1983) engellilerin istihdamı kapsamında; “toplumsal güvenlik sisteminin yaygınlaştırılmasının yanı sıra, yaşlı, sakat, kimsesiz, korunmaya muhtaç çocuklar, toplumsal sorunları olan gençler, zihinsel engelliler ve diğer engelli gruplara sosyal hizmet ve sosyal yardımların götürülmesi, bu amaçla huzurevi, kreş, rehabilitasyon ve diğer toplumsal hizmet tesislerinin kurulması ve geliştirilmesi, bu hizmetleri tek elde toplayacak bir sosyal hizmetler kurumunun kurulmasıyla sağlanacaktır” ifadesine yer verilmiştir.

Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılan değişiklikle sakatlara vergi indirimi sağlanmış, sakatlık derecelerini yeniden tespit eden yönetmelik yürürlüğe girmiş; sakatların bir işe kavuşturularak topluma kazandırılmaları amacıyla 1981 yılında kamu kuruluşlarında sakatlar için ayrılmış bulunan kadroların doldurulması kararlaştırılarak uygulamaya geçilmiştir.

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 5.BYKP'de (1985-1989) istihdam alanından, sosyal hizmet programlarının korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenerek yaygınlaştırılması; sosyal hizmet programlarının uygulanmasında korunmaya muhtaç çocuk, muhtaç sakat ve muhtaç yaşlıya öncelik tanınması; körler sağırılar, ortopedik özürlüler ve uyumsuz çocuklar için özel eğitim veren kuruluşların sayıca ve nitelikleri itibariyle ihtiyaca cevap verebilecek seviyeye çıkarılması; malullerin ve sakatların istihdamı ile ekonomik, sosyal ve psikolojik durumların iyileştirilmesi için ilgili kuruluşlar arasında ortak çalışmaların yeniden gözden geçirilerek etkili hale getirilmesi hedeflenmiştir.

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 7. BYKP'de (1996-2000), engellilerin istihdamı kapsamında; Sosyal Güvenlik Reformu Projesi kapsamında engellilere yönelik olarak; geniş anlamda sosyal güvenlik anlayışı çerçevesinde yaşlı, özürlü, özel ilgiye muhtaç ve diğer risk gruplarına yönelik hizmetlerin süratle geliştirilebilmesi amacıyla, öncelikle kamunun üstlendiği her türlü yardım ve hizmetin düzenlenmesi ve idaresinden sorumlu bir Sosyal Yardım ve Hizmet Kurumu oluşturulacak, bunun yanında gönüllü kuruluş faaliyetleri desteklenerek kaynakların etkin kullanımı sağlanacaktır (Özürlüler İçin Ülke Raporu, 2001, s.2).

VII. BYKP sosyal koruma politikalarına ilişkin gelişmeler sağladığından önemlidir. Tam katılım ve eşitlik koşullarında engelliler için uygun bir istihdam ve sosyal bütünleşme gerçekleştirilmesini sağlamayı amaç edinen "Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 159 sayılı ILO Sözleşmesi" nin onaylanması

Hakkında Karar 13.09.1999 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 8. BYKP ‘de (2001-2005) özellikle gençlere, kadınlara ve engellilere yönelik olmak üzere işsizliği önleyici tedbirler alınması ve İşsizlik riski ile karşılaşabilecek eğitim ve beceri düzeyleri ve ücret seviyeleri oldukça düşük kişilerin işsiz kalmalarını önleyici aynı zamanda bu kişilerin nitelikli hale getirilmesini hedefleyen istihdam politikaları uygulanması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Sosyal hizmetler ve yardımlar açısından planda “Yoksulluğun azaltılması ve muhtaç durumda bulunan kişi ve gruplara etkin sosyal koruma sağlanması, sosyal hizmetlerin ihtiyaç sahiplerine yaygın, etkili ve sürekli bir şekilde ulaştırılması esastır” ibaresi yer almaktadır (Özürlüler İçin Ülke Raporu, 2001).

IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı: IX. BYKP’de (2007-2013) engellilerin istihdamı konusu Avrupa Müktesebatı kapsamındaki uluslararası yasal dayanaklara bağlı olarak ele alınmıştır.

IX. BYKP’de AB Komisyonunun 2001 yılında yayınladığı, *Joint Report on Social Inclusion* isimli sosyal içerme raporu dikkate alınmış olup, bu raporla “Sosyal İçerme” konusunda belirlenen hedefler ve yapılması gerekenlere ilişkin uygulamaların engellilik konusunda; “Sosyal İçerme” nin hedeflerinden ilki olan, *İstihdamın artırılması ve kaynaklara herkes için eşit ulaşım, erişilebilirlik sağlanması* konusuna yönelik, engelli bireyler ile yaşlı ve işsiz bireyler içinde yaşam boyu öğrenme olanaklarının geliştirmesi önerilmektedir. Bu şekilde kişiler arasında yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel farklılıkların eğitime ulaşmayı olumsuz etkileyebilecek unsurların önüne geçilmesi öngörülmektedir.

IX. BYKP’ de AB Müktesebatına uyum süreci kapsamında engellilere ilişkin, Avrupa Komisyonu 9 Kasım 2005 tarihinde yayınladığı “Türkiye 2005 İlerleme

Raporu”nun “ Sosyal Politika ve İstihdam” başlığı altında engellilere ilişkin son gelişmeler şu başlıklar altında belirtilmiştir:

Sosyal İçerme; Sosyal içermeyi teşvik eden hâlihazırdaki yapılanma çok dağınıktır ve faaliyetler arasındaki koordinasyon yetersizdir. Kamu kuruluşları ve ilgili tüm tarafların, bu süreçte seferber edilmeleri için entegre bir yaklaşımın geliştirilmesi önem arz etmektedir. Temmuz 2005’te özürllülere ilişkin yeni bir kanun kabul edilmekle birlikte, özellikle hassas grupların durumlarını iyileştirmeye yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi önemini korumaktadır.

Ayrımcılıkla Mücadele; 26.9.2004 tarihli Haziran 2005’te yürürlüğe giren yeni Ceza Kanunu; bir kimsenin dil, ırk, cinsiyet, siyasi fikir, din vb. temelinde engelleyerek ayrımcılık yapanlar için yaptırımlar içermektedir. Yine de, cinsiyet, ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş ve cinsel yönelim temelinde ayrımcılığa ilişkin AB direktiflerinin tamamen aktarımı hâlâ gereklidir.

Engelli Hakları; Engelli kişilerin haklarıyla ilgili olarak, Temmuz 2005’te kabul edilen Özürllüler Kanunu, farklı türlerdeki engelliliğin sınıflandırılması için rehber ilkeler sağlamak ve bakım hizmetleri, rehabilitasyon, erken teşhis, istihdam ve engellilerin eğitime ilişkin hükümler içermektedir. Yasa, engellilere karşı ayrımcılıkla mücadele ihtiyacını vurgulamakta ve engellilik temelinde ayrımı suç olarak tanımlamaktadır. Yasa, ayrıca, işverenlere ve kamu kurumlarına işyerinde gerekli fiziksel düzenlemeleri yapma zorunluluğu getirmektedir.

IX. BYKP’de istihdamın artırılması bağlamında işgücü piyasasında zorluklarla karşılaşan dezavantajlı gruplar için fırsat eşitliği sağlanacağı belirtilmektedir. Bir diğer açıdan sosyal içerme bağlamında ise, engellilerin eğitim ihtiyaçlarının karşılanması desteklenerek, bu kesimin eğitime erişiminin kolaylaştırılacağı ve yine sosyal içerme ve yoksullukla mücadele kapsamında korumalı işyerleri uygulamasının geliştirileceği vurgulanmıştır.

I. Özürlüler Şurası'nda Engellilere İlişkin İstihdam ve Sosyal Korunma: I. Özürlüler Şurası engellilerin istihdamı konusunda mevzuat ve uygulamalarla ilgili bir takım önerilerde bulunmuştur.

İstihdam konusu işe yerleştirmeden ibaret değildir. Genel olarak istihdamda işe yerleştirme kadar mesleki rehabilitasyon da önem arz etmektedir. Engellilere yapılan mesleki rehberlik sürecinde beş istihdam yolundan söz edilmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- a. ücretli olarak işe girmeleri,
- b. belli mesleklerde çalışmaları,
- c. kendi işlerini kurmaları,
- d. evlerinde çalışmaları,
- e. iş kooperatifleri kurmaları.

Ancak yukarıda söz edilen istihdam şekillerinin uygulanabilmesi yine yapılacak gerçekçi düzenlemeler ile mümkün olacaktır. Düzenlemelerin ulusal düzeydeki genel istihdam politikaları ile tutarlı olması ve sadece mevzuat kapsamında kalmaması önemli bir noktadır.

Ulusal Programlarda Engellilerin İstihdamı ve Sosyal Korunma: 2001 ulusal programında istihdam konusunda “Özürlülerin meslekî rehabilitasyonu ve istihdamları hakkındaki 159 No’lu ILO Sözleşmesi”ne uygun tedbirlerin alınması öngörülmektedir. Daha öncede belirtildiği üzere VIII.BYKP’nin ulusal mevzuatta gerekli görülen değişikliklerin ve ihtiyaç duyulan yeni mevzuatın çerçevesini belirlemiş olduğu ibaresine yer verilmiştir. Bu bağlamda 2001 ulusal programı istihdam konusunda da VIII.BYKP’de değinilen hususları içermektedir. İşsizliği önleyici tedbirlerin alınması ve sosyal hizmetlerin ihtiyacı olanlara ulaştırılması gibi önlemler 2001 ulusal programı kapsamına girmektedir.

2003 İlerleme raporunun öncelikler listesinde yapılması gerekenler bölümünde AB Mevzuatının Türk İş Hukukuna Yansıtılması kapsamında, Ayrımcılığın Önlenmesi, Sosyal Koruma ve Sosyal Katılımın gerçekleştirilmesi konusuna değinilmiştir (http://www.abgs.gov.tr/files/Ulusal Program /Ulusal Program_2003/Tr/doc/IV-13.doc).

AB Müktesebatına Uyum Süreci Olarak İlerleme Raporlarında Engellilerin İstihdamı ve Sosyal Korunma Politikaları: Engellilerin istihdamı konusunda 2002, 2004 ve 2007 ilerleme raporları verilerine ulaşılmıştır. Bu verilere göre;

2002 İlerleme Raporu'nda; istihdam alanına ilişkin, engelli kişilerin durumunun iyileştirilmesi için ilave çalışmalar yapılması gerektiği belirtilmiştir. Özürlüler İdaresi Başkanlığı' nın idari kapasitesinin güçlendirilmesine büyük önem verilmesi gerektiği, ayrımcılık ile ilgili olarak; ırk, etnik köken, din, inanç, engelli olma durumu, yaş ve cinsel eğilime dayalı ayrımcılıkla mücadele konusundaki müktesebata uyum sağlanması için alınması gerekli tedbirler olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, müktesebatta öngörüldüğü üzere, bir eşitlik kurumunun kurulması yönünde adımlar atılması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

2004 İlerleme Raporu'nda, sosyal içerme ile ilgili olarak, Haziran 2004'de yayımlanan İş-Kur genelgesi ile, 50'den fazla işçi çalıştıran kamu kurumlarına personelin % 3'ü oranında engelli ve eski hükümlü istihdam etme zorunluluğu getirmektedir. Raporda ayrımcılıkla mücadele konusunda, herhangi bir gelişme kaydedilmemiş olduğu belirtilmektedir. Ayrıca sosyal içermeyi destekleyen mevcut yapıların büyük ölçüde dağınık ve faaliyetler arasındaki koordinasyonun yetersiz olduğu bu doğrultuda çeşitli kamu kurumlarını ve ilgili tüm çevreleri harekete geçiren bütünleştirilmiş bir yaklaşımın geliştirilmesinin önemi vurgulanmıştır.

2007 İlerleme Raporu'nda engellilerin istihdam edilebilirliklerini artırmaya tahsis edilen kaynaklar artmıştır. Sosyal olarak dezavantajlı ve özürlü kişilere muamele

ve ayırım gözetmeme ilkesi bağlamında, Türkiye, Özürlü Kişilerin Hakları BM Sözleşmesi'ni 3.12.2008'de onaylamıştır. Yeni mevzuat, ayrımcılık konusunu iş piyasasında cinsiyet temelinde ele almaktadır (İstihdam ve Sosyal Politika). Ancak, özürlülük konusunda veri ve araştırma eksikliği, bilgiye dayalı politika belirlenmesini önlemektedir. Ayrımcılığa karşı yasal çerçeve eksiktir ve yaş ile cinsel tercih temelinde ayrımcılığa karşı koruma sağlamamaktadır ([http://www.ikv.org.tr /pdfs/2007_ilerlemeraporu.pdf](http://www.ikv.org.tr/pdfs/2007_ilerlemeraporu.pdf)).

4.2.2.3. Türkiye’de Engellilerin Eğitim ve İstihdamı İle İlgili Yasal Düzenlemeler

Türkiye’de engellilerin eğitimiyle ilgili yasalar incelendiğinde engellilerin durumu ve eğitimine ilişkin düzenlemelere; 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında KHK, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Özürlüler Hakkında Kanun Tasarısı ve Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği, 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, 3797 Sayılı MEB Teşkilatı ve Görevleri Hakkında Kanunu’nda yer verilmektedir.

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu; 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu 12. maddesinde zorunlu ilköğrenim çağında bulundukları halde; zihnen, bedenlen, ruhen ve sosyal bakımdan özürlü olan çocukların özel eğitim ve öğrenim görmeleri sağlanır ibaresi yer almaktadır.

İlköğretim Kurumları Yönetmeliği; Yönetmeliğin genel İlkeler bölümü 6.maddesi; ilköğretim kurumları; dil, ırk, cinsiyet, felsefî inanç ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa ayrıcalık tanınamaz.

İlköğretim kurumlarında herkese imkân ve fırsat eşitliği sağlanır. Özel eğitim gerektiren ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel önlemler alınır ibaresi olumlu ayrımcılık bağlamında düşünülebilir.

Bu yönetmelikte vurgulanan bir diğer önemli nokta ise kaynaştırma eğitimidir. Engelli bireylerin akranlarıyla aynı ortamda veya okulların bünyesinde açılacak özel eğitim sınıflarında eğitimlerini sürdürebilecekleri açık bir şekilde ifade edilmiştir.

17.Madde: Zorunlu öğrenim çağına gelen ve özel eğitim tanısı konulmamış ve yerleştirme kararı alınmamış olanların da kaydı ilköğretim okullarına yapılır.

33.Madde: Değerlendirme sürecine ilişkin olarak; Özel eğitim kapsamındaki öğrencilerin başarıları, sınav ve performansını belirlemeye yönelik çalışmalar, bireyselleştirilmiş eğitim programları dikkate alınarak değerlendirilir (Değişik madde:02/05/2006 - 26156 S.R.G Yön/16.mad; Değişik madde: 20/08/2007- 26619 S.R.G Yön/5.md.).

47.Madde: Öğrenci Başarısının Değerlendirilmesine yönelik; Kaynaştırma yolu ile eğitimlerine devam eden özel eğitim gerektiren öğrencilere, başarısızlıklarından dolayı sınıf tekrarı yaptırılmaz hükümleri ile engelli bireylerin durumlarına göndermede bulunulmuştur.

3797 sayılı MEB Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'unun 23.maddesinde, özel eğitim sınıfları, özel eğitim okulları, RAM'lar, iş okulları ve iş eğitim merkezleri ile aynı seviye ve türdeki benzeri okul ve kurumların eğitim, öğretim ve yönetimle ilgili bütün görev ve hizmetleri Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütüleceği belirtilmektedir.

573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname: 573 sayılı KHK 6.6.1997 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kanun özel eğitim alanında çok

önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Bu kanununun 1. maddesi içerik olarak kanunun amacını açıklamaktadır. Buna göre kanunun amacı; “özel eğitim gerektiren bireylerin, Türk Milli Eğitimin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda, genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerini sağlamaya yönelik esasları düzenlemektir.”

573 sayılı kanun, özel eğitim gerektiren bireyler için yaygın eğitim hizmetlerini onlara temel yaşam becerileri kazandırmak, bu doğrultuda öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak ve meslek hayatına hazırlamak şeklinde biçimlendirmektedir. Engelliler mesleki eğitim kapsamında açılan kurslara katıldıklarında 3308 sayılı Meslek Eğitimi Kanunu’nun çırak öğrencilere verdiği haklardan yararlanırlar.

Aynı zamanda özel eğitim programlarından faydalanamayacak durumdaki engelliler için gündüzlü özel eğitim kurumları açılacağı ifade edilmiştir.

Engellilerin eğitiminde önemli olan bir diğer konu ise kaynaştırma eğitimidir. Bu konuyu kanunun 12. maddesi şu şekilde açıklamaktadır: “Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitimleri, hazırlanan bireysel eğitim planları doğrultusunda akranları ile birlikte her tür ve kademedeki okul ve kurumlarda uygun yöntem ve teknikler kullanılarak sürdürülür.”

Engellilerin eğitiminde (örgün ya da yaygın eğitim) özel eğitim desteği sağlamak üzere yardımcı derslikler oluşturulur ve özel araç-gereç ile eğitim materyalleri sağlanmaktadır.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği: Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği 31.5.2006 tarihinde kabul edilmiştir. Bu yönetmeliğin amacı; engellilerin genel ve mesleki eğitim görme hakkından yararlanmalarını sağlayıcı düzenlemeler yapmaktır. Yönetmelikte; kaynaştırma eğitimi, engellilere engel türlerine göre hangi kurumlarda eğitim verildiği (örgün ve yaygın eğitim) açıklanmaktadır.

Engellilerin kaynaştırma yoluyla eğitimi yönetmeliğin dördüncü bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Yönetmeliğe göre kaynaştırma yoluyla gerçekleşen eğitimler; engelli bireyin yetersizliği olmayan akranlarıyla aynı sınıfta tam zamanlı eğitimi ve yine normal okul bünyesinde ki özel eğitim sınıfında yarı zamanlı olarak gerçekleştirilmektedir. Kaynaştırma eğitiminin en önemli amacı engelli bireyin akranlarıyla sosyal ilişki içerisinde olması ve marjinalleşmesini engellemektir. Bugüne kadar görülen kimi uygulamalarda kaynaştırma eğitimi yanlış anlayış ve uygulamalarla öğrenciye faydadan çok zarar getiren bir çalışma niteliğine bürünmüştür. Bunun başlıca sebebi uzman ve alt yapının yetersizliğidir. Öğretmenlerin kaynaştırma eğitiminin ne olduğunu, amaçlarını, uygun şekilde yerine getirildiğinde engelli bireyin yaşamında ne derece önemli olduğunu bilmemeleridir.

Her birey için olduğu gibi engelli birey için de eğitim sürecini erken çocukluk döneminde başlaması önemlidir. Yönetmeliğin üçüncü bölümünde açıklandığı gibi erken çocukluk eğitimi 0- 36 ay arasındaki engelli bireyleri kapsamaktadır. Elbette ki erken çocukluk dönemindeki eğitim engelli çocuklarında diğer eğitim kademelerindeki performansını etkilemektedir. Bu bağlamda bireyin engelinin erken teşhisi ve bu doğrultuda özel eğitime yönlendirilmesi hayati öneme sahiptir.

Özel eğitim okul ve kurumları bireyin engel türüne göre farklılık göstermektedir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği' nin 37. maddesine göre; Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerini öncelikle yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte kaynaştırma yoluyla sürdürmeleri esas olmakla birlikte, bu bireyler için Bakanlıkça her tür ve kademede örgün ve yaygın özel eğitim okul ve kurumlarda açılır. Ayrıca bu madde kapsamında engelliler için özel okul ve kurum açılabilceği de belirtilmektedir.

Engel türlerine göre işitme, görme ve ortopedik engelliler akranlarıyla her tür ve kademede eğitim alabilmektedirler. Ayrıca bu bireyler yine her tür ve kademede resmi ve özel gündüzlü veya yatılı özel eğitim okul ve kurumlarında eğitim

almaktadırlar. Bu öğrenciler ilköğretimde sınıf öğretmenleri tarafından okutulmaktadır. 6 ve sonraki sınıflarda dersler alan öğretmenleri tarafından okutulmaktadır.

Zihin engeli olan bireyler için de yönetmeliğin 37.maddesi geçerlidir. Orta düzeyde zihin engeli bulunan bireyler için ilköğretim okulları bulunmaktadır. Bu okullarda ilköğretim programlarına denk olarak hazırlanan özel eğitim programı uygulanmaktadır. Bu hazırlanan eğitim programı için bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlanmakta ve uygulamaktadır.

Ağır zihin engelli bireyler özel eğitim hizmetlerini eğitim ve uygulama okullarında almaktadır. Bu okullarda ki eğitimin amacı engelli bireyin öz bakım, sosyal ve işlevsel akademik becerilerini geliştirmektir. Yine bu okullarda da özel eğitim programı ve bu doğrultuda hazırlanan BEP uygulanır. Bu okullarda engelli bireyler için iş eğitim sınıfları da yer almaktadır.

Tüm engel grupları için; ilköğretimlerini tamamlayan ve genel ve mesleki ortaöğretim programına devam edemeyecek engelli bireylere iş ve mesleğe yönelik bilgi ve beceri kazandırmak için (21 yaşından gün almamış olmaları gerekir)I resmi ve özel iş okulları bulunmaktadır. Ayrıca engelli bireylere iş ve mesleğe yönelik beceriler kazandırmak için mesleki kursların düzenlendiği resmi ve özel yaygın eğitim kurumları açılmaktadır.

5378 Özürlüler Kanunu: “Özürlüler kanunu” engellilerin sosyal entegrasyonu, bir insanlık hakkı olan eğitim hakkı ve eğitimde haklar konusunda önemli bir kanundur. Özellikle 4. madde sosyal devlet olma bağlamından hareketle sosyal politikalar yapma ve ayrımcılıkla mücadele etme konusunda görevlendirilmiştir.

Bir diğer önemli nokta ise engellilerin mesleki rehabilitasyon sürecidir. Bu bağlamda devletin engelliye yaşam boyu takip etme gibi bir görevi bulunmaktadır. Bu doğrultuda madde 13’de şu ifade yer alır. “Özürlülerin yetenekleri doğrultusunda

yapabilecekleri bir işte eğitilmesi, meslek kazandırılması, verimli kılınarak ekonomik ve sosyal refahının sağlanması amacıyla meslekî rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmasının sağlanması esastır”. Bu hizmetlerin sağlanacağı yerler ise rehabilitasyon merkezleri, korumalı işyerleri ve yetenek geliştirme merkezleri olarak belirlenmiştir.

Engellilerin eğitimi bu kanunun 15. maddesinde; engellilerin hiçbir şekilde eğitim alması engellenemez şeklinde ifadelendirilmiştir.

Başbakanlık Genelgesi: 3 Aralık 2002 (engelliler günü) tarihli Başbakanlığın ‘2002/58 Sayılı Özürlüler İle İlgili Genelgesi’ kapsamında engellilerin eğitimi konusuna şu şekilde değinilmiştir:

Genelgede engellilerin eğitimleri konusunda; özürlülere yönelik faaliyet gösteren tüm resmi ve özel eğitim kurumları ile rehabilitasyon merkezlerinin özürlü çocukların eğitimleri için gerekli özel araç-gereç ile materyaller bakımından tam donanımlı olmaları ve eğitim sürecinin sosyal kültürel faaliyetler ve kaynaştırma programlarıyla desteklenmesi sağlanacaktır ibaresine yer verilmiştir.

4.2.2.4. Engellilerin İstihdamı ve Sosyal Korunma ile İlgili Yasal Düzenlemeler

İstihdam Politikaları: Türkiye’de engelli bireylere ilişkin istihdam politikaları; anayasa, sosyal, ekonomik ve mali içerikli kanun, tüzük, yönetmelik, genelge ve tebliğlerle, çeşitli kurumsal ve hukuki düzenlemeler yoluyla uygulanmaktadır.

4857 sayılı İş Kanununun 30. maddesinde; “işverenler elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları işyerlerinde her yılın Ocak ayı başından itibaren yürürlüğe girecek şekilde Bakanlar Kurulunca belirlenecek oranlarda özürlü ve eski hükümlü çalıştırmakla yükümlüdürler.”

Kamuda devlet memuru olarak çalışan engelliler 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 53. maddesine tabidir. 53. maddenin içeriği ise; sakatların devlet memurluğuna alınma şartları ile hangi işlerde çalıştırılacakları, maliye, sağlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıklarıyla Devlet Personel Başkanlığınca müştereken hazırlanacak bir yönetmelik ile düzenlenir.

Engellilerin istihdamı; Anayasa, 4857 Sayılı İş Kanunu, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu ve 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu kapsamında incelenmiştir.

Anayasa’da Engellilerin İstihdamı ve Sosyal Korunma: 1961 Anayasası’nda engellilere yönelik doğrudan bir hüküm bulunmamaktadır.

Anayasanın 50 / I,II maddesine göre, “Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar”. Bu maddede yer alan, “... bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar” ifadesi, engellilere yönelik çalışma şartları bakımından özel düzenlemeler yapılmasını öngörmektedir.

Anayasanın 61/I maddesinde yer alan, “Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır” düzenlemesi ise, Devlete engellilerin korunmaları ve toplum yaşantısına uyumlarını sağlama konusunda önlemleri alma görevini vermektedir. Bu maddelerin dışında, Anayasa’da doğrudan engellilere yönelik bir hüküm bulunmamaktadır. Anayasa’nın bazı maddelerinde engelli haklarını da belirten hükümlere yer verilmektedir.

Anayasa 17/I maddesine göre, “Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir”. Bu maddeden de anlaşılacağı üzere engellilerin

tüm yurttaşlarla eşit haklara sahip olduğu sonucuna varılmaktadır.

Anayasa'nın 42/I maddesine göre, "Kimse, eğitim ve öğretim hakkında yoksun bırakılamaz" hükmü engelliler açısından da değerlendirildiğinde eğitim ve öğretim hakkında engellilerin de yoksun bırakılamayacağını söyleyebiliriz.

Anayasa'nın 49/I maddesinde "Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir" ifadesi yer almıştır. Dolayısıyla, engellilerinden de çalışma ve istihdam edilmeleri anayasal bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anayasa'nın 60.maddesinde, "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliğı sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar" ifadesi ile engellilerin sosyal güvenliğini sağlamakla Devlet yükümlü kılınmıştır (T.C.Anayasası, 1998).

4857 Sayılı İş Kanunu'nda Engelli İstihdamı ve Sosyal Korunma: Türkiye'de, İş Kanunlarında engelli istihdamına yönelik olarak yapılan düzenlemeler geçmişten günümüze kota uygulamasıyla sınırlı kalmıştır. 4857 sayılı İş Kanunu, 22.05.2003 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kanunun 30.maddesinde, "Özürlü, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru Çalıştırma Zorunluluğı" başlığı altında engellilerin istihdam edilmesine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Bu düzenleme esas itibarıyla engellilerin istihdamında kota uygulamasına yöneliktir.

30.madde:(Değişik:15/5/2008-5763/2md.) İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç özürlü, kamu işyerlerinde ise yüzde dört özürlü ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Aynı il sınırları içinde birden fazla işyeri bulunan işverenin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanır. Bu kapsamda çalıştırılacak işçi sayısının tespitinde belirli ve belirsiz

sürelî iş sözleşmesine göre çalıştırılan işçiler esas alınır. Kısmî sürelî iş sözleşmesine göre çalışanlar, çalışma süreleri dikkate alınarak tam sürelî çalışmaya dönüştürülür. Oranın hesaplanmasında yarıma kadar kesirler dikkate alınmaz, yarım ve daha fazla olanlar tama dönüştürülür. İşyerinin işçisi iken sakatlananlara öncelik tanınır.

İşverenler çalıştırmakla yükümlü oldukları işçileri Türkiye İş Kurumu aracılığı ile sağlarlar. Bu kapsamda çalıştırılacak işçilerin nitelikleri, hangi işlerde çalıştırılabilecekleri, bunların işyerlerinde genel hükümler dışında bağlı olacakları özel çalışma ile mesleğe yöneltilmeleri, mesleki yönden işverence nasıl işe alınacakları, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Bir işyerinden malulen ayrılmak zorunda kalıp da sonradan maluliyeti ortadan kalkan işçiler eski işyerlerinde tekrar işe alınmalarını istedikleri takdirde, işveren bunları eski işleri veya benzeri işlerde boş yer varsa derhal, yoksa boşalacak ilk işe başka isteklilere tercih ederek, o andaki şartlarla işe almak zorundadır. Aranan şartlar bulunduğu halde işveren iş sözleşmesi yapma yükümlülüğünü yerine getirmezse, işe alınma isteğinde bulunan eski işçiye altı aylık ücret tutarında tazminat öder (<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4857&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>).

4857 sayılı İş Kanunu'nun 30. maddesinde yapılan değişiklik madde başlığının "Özürlü, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru Çalıştırma Zorunluluğu" yerine "Özürlü ve eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu" şeklinde değişmesinden ibarettir.

4857 sayılı İş Kanunu'nun 30. maddesinden yararlanacak engellilerin, "Özürlü ve Eski Hükümlü Çalıştırma Zorunluluğu"nun 3.maddesinde bulunan engelli tanımına uyması gerekir. 3. maddeye göre engelli; "bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerindeki engelleri nedeniyle çalışma gücünün en az %40'ından yoksun olduğu

sağlık kurulu raporuyla belirlenenlerdir” ([http:// www.iskur.gov.tr /LoadExternalPage.aspx?uicode=statyonet melikler](http://www.iskur.gov.tr/LoadExternalPage.aspx?uicode=statyonet%20melikler)).

“Özürlü ve Eski Hükümlü Çalıştırma Zorunluluğu”nın 4.maddesinde İşverenlerin İş Kanunu’nun 30. maddesinden doğan özürlü istihdamı yükümlülüğü için işverenlerin işyerlerinde elli ya da daha fazla işçi çalıştırmaları gerekmektedir. İşverenin aynı il sınırları içinde birden fazla işyeri bulunması halinde, işverenin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanacaktır. Bu kapsamda çalıştırılacak işçi sayısının belirlenmesinde, belirsiz süreli iş sözleşmesine ve belirli süreli iş sözleşmesine göre çalıştırılan işçiler dikkate alınacak, kısmi süreli iş sözleşmesine göre çalışanlar, çalışma süreleri dikkate alınarak tam süreli çalışmaya dönüştürülecektir. Yer altı ve su altındaki işlerde özürlü işçi çalıştırılamayacak ve işyerlerindeki işçi sayısının belirlenmesinde de yer altı ve su altı işlerinde çalışanlar hesaba katılmayacaktır. İşyerinde çalıştırılan özürlü işçiler, toplam işçi sayısının hesabında da dikkate alınmayacaktır Ayrıca, en az elli işçi sayısının belirlenmesinde; çıraklar, stajyerler, meslek eğitimi gören öğrenciler, alt işveren işçileri, geçici (ödünç) iş ilişkisine göre geçici olarak alınan işçiler dikkate alınmayacaktır

İş Kanunu madde 30/IV da yer alan düzenlemeye göre, işyerinin işçisi iken sakatlananlara öncelik tanınacaktır. Bu uygulama ile engellilerin istihdamı konusunda; işyerinin işçisi iken yaralananlara işe girmede öncelik tanınmaktadır.

4857 İş Kanunu madde 30/X da işverenlerin özürlü ve eski hükümlü istihdam etmelerini teşvik etmek için getirilmiş bir düzenleme de bulunmaktadır. Buna göre, “Bakanlar Kurulunca belirlenecek oranların üstünde özürlü çalıştıran işverenlerin kontenjan fazlası işçiler için, özürlü çalıştırmakla yükümlü olmadıkları halde özürlü çalıştıran veya çalışma gücünü yüzde seksenden fazla kaybetmiş özürlüyü çalıştıran işverenlerin bu şekilde çalıştırdıkları her bir özürlü için 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu’na göre ödemeleri gereken işveren sigorta prim hisselerinin yüzde ellisini

kontenjanlarını kapatmak zorundadır (Özürlü, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru İstihdamı Hakkında Yönetmelik, 7.madde).

Türkiye İş Kurumu, işverenlerden gelecek bilgilere ve yapacağı araştırmalara göre, özürliülerin hangi işi yapabileceklerini belirleyerek, işkolu ve meslek için gerekli olan nitelikleri de göz önüne alarak, özürliüyü mesleğe kazandırma eğitimi ve rehabilitasyon programlarından geçirecektir. Bu eğitim sonunda, özürliüye başarılı olabileceği iş ve meslekleri gösteren bir belge verilecektir. Türkiye İş Kurumu, mesleğe kazandırma eğitimi ve rehabilitasyon hizmetini verirken ilgili kurum ve kuruluşlardan yardım talebinde bulunabilecektir. Kayıtları yapılan, mesleğe kazandırma eğitimi ve rehabilitasyon programlarından geçirilen özürliülere, Türkiye İş Kurumu tarafından sosyal haklar ve mesleki rehabilitasyon eğitimi ve çalışabilecekleri iş ve mesleklerin durumu, çalışma şartları, işe yerleştirilmeleri için yapmaları gereken işlemler, ödenecek ücretler, işyerinin ve çevresinin sosyal ve ekonomik durumu ile işyerinin bulunduğu yerin geçim şartları, ulaşım imkanları, sağlık kuruluşları ve benzeri konularda açıklayıcı bilgiler verilecektir (Özürlü, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru İstihdamı Hakkında Yönetmelik, 13.madde). İşverenler, işyerlerini imkanları ölçüsünde, özürliülerin çalışmalarını kolaylaştırabilecek şekilde hazırlamak, sağlıkları için gerekli önlemleri almak, mesleklerinde veya mesleklerine yakın işlerde çalıştırmak, işleriyle ilgili bilgi ve yeteneklerini geliştirmek, çalışmaları için gerekli araç ve gereçleri sağlamak zorundadır. Özürliüler, yapabilecekleri işler dışında sağlıklarına zarar verecek diğer işlerde çalıştırılmaz. Uygun koşulların olması halinde, çalışma sürelerinin başlangıç ve bitiş saatleri, özürliülerin durumuna göre belirlenebilecektir (Özürlü ve Eski Hükümlü Çalıştırma Zorunluluğu Yönetmeliği 14.madde).

İş Kanunu'nun 7.maddesinde göre; Zihinsel ve ruhsal özürliü olanlar ile okur-yazar, ilköğretim (ilkokul ve ortaokul) mezunu özürliü ve eski hükümlüler, merkezi sınav kapsamı dışında bulunmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşları bu durumda olanlara ilişkin işgücü taleplerini, arandılan koşulları da belirtmek suretiyle Kurum il veya şube müdürlüğüne bildirmek durumundadırlar ibaresine yer verilmiştir.

İş Kanunu'nda engellilerin istihdamını düzenleyen 30.madde dışında engellilere yönelik başka bir hüküm bulunmamaktadır; ancak engelliler de diğer işçiler için tanınmış olan haklardan çalışma hayatında yararlanabilmektedirler. Engelli işçiler de diğer işçilere yapılan sosyal yardımlardan aynen yararlanırlar. İş ve toplu iş sözleşmelerinde bu işçiler aleyhine düzenlemeler yapılamaz. Bu düzenlemeler ile engellilerin ücret konusunda da korunması sağlanmıştır.

İş Kanunu'nun 5/I maddesinde, "İş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz" hükmü yer almaktadır. Bu maddeden yola çıkarak çalışma yaşamında insan hakları bağlamında ayrımcılık yapılamayacağı noktası da vurgulanmaktadır.

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda Engelli İstihdamı ve Sosyal Korunma: Kanunun 53. maddesinde engelli istihdamı şu şekilde açıklanmıştır: Mevzuata uygun olmak kaydıyla; özürlülerin mesleklerine uygun münhal kadrolara atanması, mesleklerini icra veya infaza yardımcı araç ve gerecin kurumlarınca temin edilmesi esastır. Özürlülerin Devlet memurluğuna alınma şartları ile hangi işlerde çalıştırılacakları, mesleklerini icra ve infazda hangi yardımcı araç ve gereçlerin kurumlarınca temin edileceği, zihinsel özürlülerin hangi görevlere atanmasında asgari eğitim şartından istisna edileceği hususları Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve Devlet Personel Başkanlığınca müştereken hazırlanacak yönetmelikle düzenlenir (Devlet Memurları Kanunu, 2002).

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 53.maddesine göre; Kurum ve kuruluşlar bu Kanun'a göre çalıştırdıkları personele ait kadrolarda %3 oranında özürlü çalıştırmak zorundadır. %3'ün hesaplanmasında ilgili kurum ve kuruluşun (taşra teşkilatı dahil) toplam dolu kadro sayısı dikkate alınır. Kurum ve kuruluşlar, çalıştırdıkları ve işten ayrılan özürlü personel sayısını üç ayda bir Devlet Personel Başkanlığı'na bildirmekle yükümlüdür. Bu kanun kapsamındaki kurum ve kuruluşlarda,

ikinci fıkrada tespit edilen oranda özürlü personel çalıştırma yükümlülüğünün yerine getirilmesinin takip ve denetiminden Devlet Personel Başkanlığı sorumludur.

Devlet Personel Başkanlığı tarafından yayımlanan 2003/2 no'lu “Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Özürlü Personel İstihdamı Hakkında Tebliğ” de, “Eğitim durumu ilköğretim (ortaokul) olan kadrolar için bu eğitim düzeyinde yazılı sınavda başarılı olan aday bulunmazsa, ilkokul mezunlarından da başarı sırasına göre atama yapılacaktır” ibaresi düzenlenmiştir (www.dpb.gov.tr/mevzut/tebliğler).

3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu’nda Engellilerin İstihdamı ve Sosyal Korunma: 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu’nun 39. maddesinde özel eğitime gereksinim duyan kişilere yönelik özel eğitim kursları tanımlanmaktadır.

39. madde: Bakanlık, özel eğitime muhtaç kişilere iş hayatında geçerliliği olan görevlere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenler. Kursların düzenlenmesinde ve uygulanmasında bu kişilerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınır. Kurslara katılanlar kursa devam ettikleri sürece bu Kanunun çırak ve öğrencilere verdiği haklardan yararlanırlar (R.Gazete Tarihi: 19/6/1986, sayısı:19139).

Başbakanlık Genelge’lerinde Engellilerin İstihdamı ve Sosyal Korunma; 3 Aralık 2002 (engelliler günü) tarihli Başbakanlığın ‘2002/58 Sayılı Özürölüler İle İlgili Genelgesi’ kapsamında engellilerin istihdamı konusuna şu şekilde değinilmiştir. Bu genelge kapsamında engellilerin sahip oldukları yeterlik, eğitim ve mesleki becerileri doğrultusunda uygun iş ve görevlerde istihdam edilmelerine özen gösterilmesi hususu vurgulanmıştır.

2005 engellilerin istihdamı yılı kapsamında Başbakanlığın ‘2004/28 Sayılı Özürölülerin İstihdamı Yılı Genelgesi’ yayımlanmıştır. Bu genelge ile 2005 yılı engellilerin istihdam yılı olarak ilan edilmiştir. Bu doğrultuda genelge kapsamında şu açıklamaya yer verilmiştir: Kamu kurum ve kuruluşları 2005 Özürölülerin İstihdamı Yılında özürölülerin de diğer bireyler gibi toplumsal yaşamın her alanında var olan,

Çalışma hak ve sorumluluğu taşıyan, başkalarına bağımlı olmadan yaşayabilen bireyler olmaları ve toplumun da özürlüleri bu bakış açısıyla değerlendirilmesi amacıyla yoğun bir çaba içerisinde olacaktır. Bu doğrultuda yürütülecek tüm çalışmalarda zrllere yönelik faaliyette bulunan sivil toplum örgütleri ile işbirliği içerisinde çalışılacaktır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

5. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanlık tarihi boyunca ötekileştirilen, dışlanan, hor görülen, kullanılan ve hatta öldürülen engelli bireylerin hakları konusu çok yeni bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Engelli bireylerle ilgili olumlu gelişmeler birkaç yüzyıllık bir maziye sahiptir. Engelli bireylerle ilgili olumlu gelişmeler başta bakım, koruma ve eğitim gibi alanlarda ortaya çıkmıştır. Engelli bireylerin hukuki konumlarını güçlendirici yasal düzenlemeler ise 20. yüzyıldan itibaren gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitsel alanlarda engellilerin her geçen gün daha fazla hak ve imkâna sahip olmaları sevindirici gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak engelli bireylerin hakları konusunda beklenen düzeyde gelişmelerin dünya genelinde tam anlamıyla gerçekleşmediği de görülmektedir.

Engelliler ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılması kadar bunların uygulanması konusunda da gereken hassasiyetin yeterince gösterilemediği görülmektedir. Ancak doğru yasal düzenlemelerin yapılması uygulamalar için de bir hareket kaynağı olacaktır. Bu kapsamda birçok ülkede engelliler için yürürlüğe koyulan yasalar bulunmaktadır. Engellilik günümüzde dünya toplumlarının bildiği ve çözüm aradığı bir olgu haline gelmiştir. Artık toplumların gelişmişliği ve medeniliğini anlamak için, o toplumların kendi engelli vatandaşları için gerçekleştirdikleri düzenlemeler de bir ölçüt olarak görülmelidir.

Engelliler hukuku alanına zemin oluşturacak ulusal ve uluslararası, doğrudan ve dolaylı birçok yasal düzenleme vardır. Buna rağmen engelli hakları ya da engelliler

hukuku konusu Türkiye’de yeterli bir ilgi görmemektedir. Bu konuda bilim insanlarının çok az sayıda araştırma yaptıkları, hukuk fakültelerinde bu konunun çok sınırlı şekilde ele alındığı ve pratik alanlarda çok az hizmet sunulduğu anlaşılmaktadır. Çocuk hukukunun varlığını kabul etmek için yukarıdaki gerekçeler hukuk insanları tarafından yeterli kabul ediliyor ise, Engelliler Hukuku gibi bir alanın da varlığının tartışılması gerekmektedir.

Engelli bireylerin temel insan hakları bağlamında tam ve eşit haklara sahip olduğu ve olması gerektiği mevzuu tartışmasız bir gerçektir. Ancak yaşadığımız dünyada söz konusu dezavantajlı bireylerin, engellerinden dolayı birçok sorunla karşı karşıya oldukları ve bu haklardan yoksun oldukları görülmektedir. Özellikle engelli haklarını güvence altına almak için yapılan sözleşmelerin uygulanmasında sıkıntılar olduğunu bilmekteyiz. Engelliler dünyanın neresinde olursa olsun toplumsal yaşama katılma konusunda ciddi toplumsal dirençlerle karşılaşmaktadırlar. Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan engellilere ilişkin marjinalleştirme politikalarından söz edilebilir. Engellilik olgusunu yok varsayma ciddi bir insanlık suçu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu sorunun oluşmasındaki en temel görüş engelliliğin yoksulluğun bir doğurgusu olduğu söylemiyle dışlaştırılmasıdır.

Engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımlarının sağlanamaması (eğitim, istihdam vb.) engelli bireyin yoksunluk ve yoksulluk içerisinde olmasına neden olmaktadır. Engellileri yaşadıkları topluma kazandırmak ve birey olarak farklı olmadığını hissettirmek söylemlerle ya da engelliler gününde onları hatırlayarak olabilecek bir şey değildir. Engellilerin toplumsal yaşam içerisinde, insana yakışır standartlarda yaşamasını sağlayacak eğitim ve istihdam hizmetlerinin düzenlenmesi gerekmektedir. Erklerin engelli politikalarını bütüncül olarak düşünmesi ve gerçekleştirmesi kaçınılmaz bir insanlık görevidir. Sosyal konuların birbirinden bağımsız konularmış gibi değerlendirilmesi engelliliğe ilişkin politikaları sınırlandırmaktadır. Sosyal konular birbirinden bağımsız olmadığı gibi birbirlerini

olumlu ya da olumsuz anlamda etkilemektedir. Engelliler için ulaşılabilir toplumdan söz etmek devletlerin engelli politikalarını sosyal konulardan farklılaştırmaması ile mümkündür. Engelli politikalarının bütüncül şekilde gerçekleştirilmesi için AB engelli politikaları önem arz etmektedir.

AB politikaları yaşamın tüm noktalarında engellilere karşı uygulanan ayrımcılığı sona erdirmeyi hedeflemektedir. “Herkesin erişebileceği ve herkese açık bir topluma giden yolda belirlenen engellerin ortadan kaldırılması” AB’nin temel stratejisi olarak belirlenmiştir.

1975 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine ek olarak yayımladığı “Özürlü Hakları Bildirgesi” ile özürliülerin diğer insanlarla eşit hak ve sorumluluklara sahip oldukları vurgulanmıştır. Bu bildirge engelli bireylerin topluma üretken bireyler olarak katılmaları gerektiğini vurgulamakla birlikte toplumun engelli bireylere karşı sorumlulukları olduğunu da belirtmektedir. Kısacası topluma, engelli bireylerin rehabilite edilmesi sürecindeki görevlerini anımsatmaktadır.

24 Temmuz 1986 tarihinde “Avrupa Topluluğu Düzeyinde Özürlülerin İstihdamına İlişkin Konsey Tavsiye Kararı” engellilerin mesleki rehabilitasyonu ve istihdamı alanlarında fırsat eşitliği sağlanması için gerekli tüm önlemlerin alınmasını ve engellilerin iş hayatında karşılaştıkları sıkıntıların önlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu karardan sonra Avrupa Konseyi engelli çocukların genel eğitim içerisinde kaynaştırılmasına ilişkin bir karar almıştır. Engelli çocukların normal akranlarıyla sosyalleşmesi ve normal olarak tanımlanan öğrencilerinde engelli bireyleri bu yaşamın dışında bireyler gibi algılamalarının önlenmesi için alınmış önemli kararlardan biri olduğu gerçeği yadsınamaz.

31 Mayıs 1990 tarihli (90/C 162/02) Özürlü Çocuklar ve Gençlerin Genel Eğitim Sistemine Katılmaları ile İlgili kararlar ile tüm öğrenim kurumlarının engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına yanıt vermesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca engelli

okullarının engelli bireylerin ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde olması gerektiği vurgulanmıştır.

Engellilerin iş yaşamında marjinalleştirilmesi ya da dışlaştırılmasını engellemek amacıyla Avrupa Komisyonu tarafından 27 Kasım 2000 tarih 2000/78/EC sayı ile yayımlanan “İştihadma ve İşte Eşit Muamele Direktifi” ayrımcılıkla ilgili olarak önemli bir belgedir. Bu konsey kararı ile ayrımcılıkla mücadele konusunda bir eylem programı uygulanması istenmiştir. Bu oluşturulan program ile tüm ayrımcılık şekillerinin ye devletlerce izlenmesi ve ayrımcılığı önleyici politikaların uygulanması kararları alınmıştır. Ayrıca “Ayrımcılık Karştı Direktifle” tüm ye devletler iş gücü piyasasında işyerlerinde ve mesleki eğitimde zrl bireylere ve başkalarına karşı ayrımcılığı yasakladı. İşyerlerinin engelli çalışanlarının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde donatılması gerektiği belirtildi. Bu program (2001-2006) yıllarını kapsamaktadır. Ayrımcılıkla ilgili bir diğer önemli konsey 7-9 Aralık 2000 tarihleri arasında Nice’de toplanan Avrupa Konseyidir. Bu konseyde de engellilerin sosyal yaşama katılmaları ve mesleki açıdan katkıda bulunmaları konuları üzerinde durularak ayrımcılığın önlenmesi vurgulanmıştır.

AB bildirilerinin genel özelliği yapılan düzenlemelerin mümkün olduğu kadar yayılmasını ve duyulmasını sağlamaktır. 2000 yılı Mart ayında toplanan Lizbon Avrupa Konseyi, sosyal politika alanında önemli taahhütlerin verildiği ve uzun dönemli bir vizyonun ortaya konulduğu bir platform olmuştur. Bu konsey de “İştihadma ve İşte Eşit Muamele Direktifinin” ye ülkelerce uygulanıp uygulanmadığını değerlendirmek ve “herkes için ulaşılabilirliğin” sağlanması gibi amaçları belirlemiştir.

Avrupa Birliği Konseyi 2003 yılı (2003/C 134/04) Engelli ğrenciler ve ocukların Eğitim ve Stajda Fırsat Eşitliği konulu konsey kararında; engelli bireylerin topluma entegrasyonunun sağlanması genel eğitim ve yaşam boyu öğrenmeye önem verilmesi ve yine eğitim alanında görev yapan tüm aktörlerin işbirliğine teşvik edilmesi,

engelli bireylere iş okullarının kurulması gibi kararlar yer almaktadır. Bu bağlamda AB engelli bireylerin eğitim ve istihdam politikalarını birbirinden bağımsız düşünmeyerek yaşam boyu öğrenmenin gerekliliğini de vurgulamıştır.

AB'nin engelli eğitime önem verdiğini anlamamızda etkili olan bir diğer gelişme ise 2003 yılının AB üyeleri tarafından 'Özürlülük Yılı' olarak ilan edilmesidir. AB düzenlemeleri genel olarak engellilerin sosyal yaşama uyumunu, üretim içerisinde üreten ve ihtiyaç duyulan bireyler olmasını sağlayan kararlara imza atmıştır. Engelli bireylerin eğitim sistemi içerisinde eşit koşullarda, ihtiyaçları doğrultusunda ayırım yapılmaksızın eğitim sistemi içerisinde yer almalarını karara bağlamıştır. Aynı zamanda politikaların uygulanıp uygulanmadığını takip eden ilkeler belirlemiştir.

Özellikle 2000'li yıllarla birlikte AB sürecinin etkilerini her alanda yaşamaktayız. Bu bağlamda geçmişten günümüze Türkiye'deki engelli politikalarını değerlendirecek olursak; şimdiye kadar gerçekleştirilen Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda genel olarak eğitime ve istihdama önem verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca bütün plan dönemlerinde "fırsat eşitliği ilkesi" nin önemli olduğu vurgulanmıştır. Bireylerin durumları ne olursa olsun eğitim hizmetlerinden faydalanması gerektiği belirtilmiştir.

2.BYKP'nda engelliler için açılan okulların sayısı ifade edilmiş ve 1475 sayılı İş Kanunu doğrultusunda engellilerin istihdamını düzenleyen tüzük oluşturulmuştur. Bu kalkınma planı dönemine denk düşen 8. Milli Eğitim Şurası'nda Anayasa'nın 50.maddesi vurgulanır yani özel eğitime ihtiyacı olanların yetiştirilmesi ibaresine değinilir. Ancak engellilerin eğitime ilişkin kapsamlı bir karar bulunmamaktadır.

3.BYKP'nda da eğitimde fırsat eşitliğine değinilmiştir. Sorunların ortaya konulmasında ve çözümlenmesinde herhangi bir karar alınmamıştır. Aslında bu dönem dünyada da önemli bir bildirgenin yayımlandığı döneme denk düşmektedir. Bu bildirge 1975 yılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine

ek olarak yayımladığı “Özürlü Hakları Bildirgesi” dir. Ne yazık ki o dönemde bu bildirge Türkiye’yi pek etkilememiş görünüyor. Bu dönemlerde yapılan Milli Eğitim Şura’larında eğitimde kalkınma planında olduğu gibi fırsat eşitliğine değinilmiş ve devletin özel eğitime ihtiyacı olanları yetiştirmek için tedbirler alması gerektiğinden söz edilmektedir. Kısacası “Özürlü Hakları Bildirgesi”nde yer alan mesleki eğitim ve kendilerine uygun işe yerleştirilmeleri gibi ibarelere rastlanılmamaktadır. Yalnız 10. milli eğitim şurasında engellilerin eğitimleriyle ilgili önemli bir noktaya değinilmiştir. Özel eğitim gerektiren çocuklara normal akranlarıyla temel eğitim okullarında engelli çocuklara uygun programlar hazırlanarak eğitim verilmesinden söz edilir. Kısacası kaynaştırma eğitimine değinilir.

4.BYKP’nda kamu kuruluşlarında engelliler için ayrılan kadroların doldurulması yani istihdam konusuna değinilmiştir.

5.BYKP’nda ise yine engellilerin istihdamı için kurumlar arası işbirliğine değinilmiş ve engelli okullarının artırılması üzerinde durulmuştur. Bu dönemlere denk düşen milli eğitim şuralarında ise ilköğretim kararları kapsamında özel eğitime gereksinim duyan çocukların eğitimine önem verilmesi üzerinde durulmuştur.

6.BYKP’nda fırsat ve imkan eşitliğinden söz edilmiştir. Ayrıca bu plan döneminde Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kurulmuştur. Engellilerin eğitim sorunlarına çözüm getirilmesi açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Bu plan dönemindeki şuralarda engelliler için yaygın eğitimden faydalanmaları ve engelliler için özel yaygın eğitim programları açılması konularına değinilmiştir.

7.BYKP’nda ise engellilerin mesleki eğitimlerine değinilmiştir. Bu dönemde sosyal koruma politikalarına ilişkin gelişmeler olmuştur. Engellilerin tam katılım ve eşitlik ortamında istihdamını ve sosyal bütünleşme ortamını gerçekleştirmeyi amaçlayan Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 159 sayılı ILO

onaylanmıştır. Bu dönemde 16. Milli Eğitim Şurası toplanmış ve bu şurada engelli öğrencilerin de mesleki eğitimden kendilerine uygun programlar doğrultusunda faydalanması gerektiğine değinilmiştir. 1998 yılında yapılan “I. Özürlüler Şurası” da bu kalkınma döneminde yapılmıştır. Bu şura kararları doğrultusunda değişiklik yapılan özürlüler Kanun Tasarısı’nın 4.maddesinde sosyal hukuk devleti anlayışının ve uluslararası sözleşmelerin etkilerini görmekteyiz. Ayrıca kanunda eğitim ve istihdam üzerinde yoğun bir şekilde durulmuştur. Kanunda yer alan engelli eğitim ve istihdam anlayışının oluşmasında Maastricht Antlaşması’nın etkili olduğunu söyleyebiliriz.

8.BYKP’nda engellilerin istihdamı konusunda engellilerin işsiz kalmasını önleyici aktif ve pasif istihdam politikalarının uygulanacağı belirtilmiştir. Bu plan döneminde 2005 yılı ‘engelli yılı’ olarak ilan edilmiştir. Özellikle 2000’li yıllarla başlayan AB etkisini bu dönemde görmekteyiz.

9.BYKP ise tamamen AB sürecindeki yasal dayanaklar bağlamında alınan kararları içermektedir. Ayrımcılık, sosyal içerme, eşit haklar gibi konular gündeme getirilmiş ve bunlara uyulması yönünde kararlar alınmıştır. 2005’te kabul edilen özürlüler kanunu ile istihdam ve eğitim konularına ayrıntılı olarak değinilmiştir. 17. milli eğitim şurasında ise engellilerin eğitimi ile ilgili mesleki eğitim, genel eğitim ve kaynaştırma eğitimi konularına değinilmiştir. Özellikle son kalkınma planıyla alınan kararlar AB sürecinde dikkat edilmesi gereken argümanları içermektedir. Bu açıdan engelli eğitim ve istihdamının Türkiye için de önemli olmaya başladığını söyleyebiliriz.

Bu araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki önerilerin getirilmesi uygun bulunmuştur:

1. Türkiye’de genel olarak eğitim ve istihdam konusunda nelere ihtiyaç olduğu ve bu doğrultuda ne tür politikalar izlenmesi gerektiği konusunda tutarlı verilere rastlamak zordur. Bir de konu dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan engelliler olunca

bu verilere ulaşmak daha da güçleşmektedir. Bu bağlamda öncelikli amaç, engellilerin eğitim ve istihdamı konusunda düzenlemelerin yapılmasıdır.

2. AB düzenlemelerinin çoğu zaman Türkiye koşullarına uyarlanamaması yani engelli eğitim ve istihdamına yönelik gerçek ihtiyaçların tespit edilememesi uygulamalarda da sıkıntılar doğurmaktadır. Yaşanılan ülke koşullarının ve ihtiyaçlarının doğru bir şekilde tespit edilmesi bu sıkıntının azalmasını sağlayacaktır.

3. Tüm bireyler için yaşam boyu öğrenme önemlidir. Özellikle dezavantajlı gruplar için daha da önemlidir. Bu doğrultuda pozitif ayrımcılığın devreye girerek engelli bireylerin eğitim ve istihdam ihtiyaçlarının karşılanmasında aktif rol oynaması gerekmektedir.

4. Kamu ve özel kurum - kuruluşlarda engellilerin istihdamına ilişkin zorunlu kota uygulaması bulunmaktadır. Bu uygulamanın amacı engelli bireyin korunması ve fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır; ancak kurum ya da kuruluşlar bu yasal zorunluluğu cezai işlemlere konu olmalarına rağmen yerine getirmemektedirler. Yerine getirirlerse dahi kota uygulamasının dışında engelli çalıştırmamaktadırlar. Engellilere yönelik gerçekleştirilen bu uygulamalar ayrımcılık aracı olmaktadır. İstihdam alanında yaşanan ayrımcılığı engelleyen düzenlemelerin tekrar gözden geçirilmesi ve yeni düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

5. Engelli bireylerin sahip oldukları farklılığı ayrımcılığı pekiştiren bir unsur olarak kullanmalarının ya da kullanılmasının önüne geçmekte önemlidir. Engelli bireyi işlendirmek yerine (iş yapabilecek halde olmasına rağmen) emeğini kullanmadığı halde onu ücretlendirerek ekonomik yaşamdan uzak tutmak ayrımcılığın başka bir boyutudur. Bu tarz uygulamalar bazı engelliler için kazanç olarak değerlendirilmektedir. Engelli bireyi ayrımcılığı destekleyen davranışlarından korumakta sosyal devlet olmanın zorunluluklarındandır.

6. Tüm yurttaşlara ve özellikle de işverenlere engelli işgücünün sosyal politikalar açısından öneminin anlatılması ve bilinçliliğin sağlanması gerekmektedir.

7. Engelli bireylerin eğitiminde kaynaştırma eğitimi tartışılmaz derecede önemlidir; ancak kaynaştırma eğitimi doğru düzenlendiğinde faydalarından söz edebiliriz. Eğer kaynaştırma eğitim ortamı; araç gereç, uzman ve çevresel koşullar açısından eğitime uygun şekilde düzenlenemezse bu eğitim şekli engelli bireye ve yakınlarına zarar verebilir.

8. Engelli bireylerin birçoğu fiziki koşulların uygun olmamasından dolayı genel ve mesleki eğitimin tüm basamaklarında yer alamamaktadır. Bu durumun ortadan kaldırılması için fiziki koşulların tüm yaşam alanlarında engelliler için düzenlenmesi gerekmektedir. Eğitimde eşitlik ilkesi uygulanmaktadır. Engelliler bazı sınıflarda istedikleri lisans eğitimlerine kabul edilmemektedirler.

9. Engelliler, yaşamın her alanında ayrımcılığa uğramaktadır. Engelli bireylerin eğitim ve istihdam hakkından mahrum bırakılması bir sınıf mücadelesini de gerekli kılmaktadır. Engellilerin seslerini duyurabilecekleri sendikal örgütlenmeler içerisinde olması sosyal ve ekonomik yaşam içerisinde yer aldıklarını ve engelli olmanın bunun önünde bir engel olmadığını duyurmak açısından önemlidir.

10. Engellilerin cinsiyet dağılımına bakıldığında kadın engelli oranının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum zaten dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadınlar açısından engelli olmak bağlamında başka hak ihlallerini doğurmakta ve var olanları da pekiştirmektedir. Bunun önüne geçebilmek için engelli kadınların eğitim ve istihdamını sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır.

11. Tüm yaşam alanlarında oluğu gibi özel eğitim alanında da sistemli bir şekilde özelleştirme politikalarına gidilmektedir. Bu durum özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin her geçen gün artması ve bu doğrultuda eğitimin

niteliksizleşmesi sonucunu doğurmaktadır. Böylece devlet okullarına ayrılan ödeneklerde kısıtlamalara gidilmektedir. Devlet, sosyal devlet olma anlayışı doğrultusunda özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri yerine devlet okullarına ödenek ayırmalı ve okul sayısını artırma yönünde uygulamalara gitmelidir.

12. Teknolojik gelişmelerin tüm sosyal yapıyı, istihdamı ve gelire dayalı unsurları etkilediği bir gerçektir. Bu dönüşüm, engellerin ve bazı dezavantajların aşılmasında yeni teknikler barındırmaktadır. Biyonic uzuvlar, çevre duyarlılığını arttıran mobil uygulama ve cihazlar hayatın içerisinde yer almaya başlamıştır. Engelleri ortadan kaldıran teknolojik çalışmaların desteklenmesi, hatta girişimcilik ekosisteminde dezavantajlı bireylerin, teknoloji geliştirmelerine öncelik verilmesi, yaşadıkları sorunları çözmede daha etkili olacaktır.

Başta hukukçular olmak üzere engelli hakları alanında toplumsal duyarlılığın artması engellilerin hak ettikleri bir yaşam standardına ulaşmalarında katkı sağlayacaktır. Tam olarak istenen düzeyde olmasa da gelişmiş batı toplumlarında engelli haklarını savunan ve engellileri destekleyen birçok merkez ve kuruluş bulunmaktadır. Bu merkezlerde çalışacak kişilerin de yetiştirilmesine olanak sağlayacak eğitim kurumları olduğu anlaşılmaktadır. Oysa Türkiye bu konuda hem eğitsel hem de pratik uygulamalar bakımından oldukça sınırlı bir görünüm sunmaktadır.

Engelliler Hukuku'nun hukuk fakültelerinde, iktisadi ve idari bilimler fakültelerinde ve hatta diğer okullarda ders olarak verilmesi hem Hukuk bilimine katkı sağlayacak hem de toplumsal farkındalığın artırılmasına yol savcılar, kamu uzmanları olacaklardır. Bu kişilerin lisans öğrenimleri boyunca engellilerle ilgili yeterli farkındalık geliştirmemeleri ve engelli hakları konusunda yeterli bir alt yapıya sahip olmamaları toplumsal bütünleşme açısından risk taşımaktadır. Ayrıca bu kişilerin konuya ilgisiz ya da uzak kalmaları Türkiye'de engelli haklarının gelişimi ve korunmasını da olumsuz yönde etkileyebilecektir.

Engellilerle ilgili toplumsal duyarlılığın artırılması için hukuk insanlarının bu konudaki bilgi ve becerilerinin geliştirilmesinde fayda bulunmaktadır. Bu kapsamda hizmet öncesinde olduğu kadar hizmet içi süreçlerde eğitimler, sempozyumlar, çeşitli toplumsal sorumluluk projeleri ve paylaşım platformları kurulabilir. Böylece mevcut idareciler, hâkimler, savcılar ve avukatların bu konudaki bilgi ve farkındalıkları artırılabilir. Ayrıca başta Adalet Bakanlığı ve Barolar olmak üzere hem engelli vatandaşlara danışmanlık sunacak hem de engelli hakları konusunda ilgili tarafları bilgilendirecek hizmet birimlerinin kurulması ve yaygınlaştırılmasında fayda bulunacaktır. Bu çalışma ile engelli hakları konusundaki mevcut durum kısmen de olsa ortaya koyulmuş ve engelli hukuku konusunda taraflar için değerlendirmeler sunulmuştur. Böylece engelli vatandaşların daha ideal bir yaşama kavuşmalarında hukukçulara ve toplumun diğer kesimlerine düşen rol ve görevlere değinilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak hukuk bilimi normatif bir bilim alanıdır ve toplumu doğrudan etkileyen bir özelliğe sahiptir. Bu kapsamda hukukçular gerçekte ne olduğunun farkında olan ve ne olması gerektiğini belirleyen kişilerdir. Engelliler hukuku alanı güçlendikçe engellilerin de güçleneceği bir toplum yapısı ortaya çıkacaktır.

Son olarak engellilerin daha çok mustarip oldukları nokta ise diğer bireylerin engellilere bakışlarıdır. Hem çalışma hayatında ve hem de normal hayatta engellilerin diğer bireylerden normal bir birey gibi yaklaşılmasını istedikleri bilinmektedir. Bu anlayışın değişmesi kısa vadede mümkün değildir. Ancak uzun vadede ilgili bakanlığın ve ilgili meslek kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin ortak anlayış ve çözüm önerileri getirmeleri gerekmektedir. Engelli bireylere yönelik çalışan meslek kuruluşu ya da sivil toplum örgütlerinin biktırıcı yardım toplama kampanyalarından ziyade bu gibi temel konulara öncelik ve ağırlık vermelerinin daha yerinde olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkel, Y., 2010. “Hadisler ışığında Görme Engelliler ve Bazı Öneriler” Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat. Fakültesi Yayınları 2010/2, Sayı: 25.
- Ak, M. Z. ve Gülmez, A., 2006. Türkiye’nin uluslararası yayın performansının analizi. Akademik İncelemeler Dergisi, 1(1), 22-49.
- Aksnes, D. W. (2006). Citation rates and perceptions of scientific contribution. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 57 (2), 169-185.
<https://pdfs.semanticscholar.org/54e9/9cc2b5f65d4af6e0279d89a316e8b2419ea3.pdf> (Erişim Tarihi: 21.09.2018)
- Al, U., 2008. Türkiye'nin Bilimsel Yayın Politikası: Atıf Dizinlerine Dayalı Bibliyometrik Bir Yaklaşım. Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Alsancak, H., Çatana, N., Dolamaç, N., Tomruk, H., Türkeul, A., 2013. *Engelli Hakları Başucu Kitapçığı*, Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı, Ankara.
https://www.jasstudies.com/Makaleler/234871198_19-Do%C3%A7.%20Dr.%20B%C3%BClent%20KARA.pdf (Erişim Tarihi: 28.09.2018)
- Altan, Ö. Z., 1976. *Sakatlar ve Türkiye'de Çalışma Sorunları*, Eskişehir, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Altunya, N. (2003). Anayasa Hukuku Açısından Türkiye’de Eğitim ve Öğrenim Hakkı. İstanbul: MEB Yayınları.
- Alvar, B.,(2014). Isparta'da Engelli İstihdamı ve Sorunları, *Yüksek Lisans Tezi*, Isparta, 2014.
- Avrupa Birliği ve Engellilik, <http://eyh.aile.gov.tr/mevzuat/uluslararasi-mevzuat/14-avrupabirligi-ve-engellilik> (Erişim tarihi: 14.12. 2017).

- Aysoy, M. (2004). Avrupa Birliği Sürecinde Özürlüler Politikası, İstanbul: Açık Kitapları
- Azarkan, E. Ve Benzer, E. (2018). Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme ve Türkiye’de Engelli Hakları, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(38), <https://dergipark.org.tr/download/article-file/475397> (Erişim Tarihi: 14.01.2019)
- Başbakanlık Genelgesi, (2013), 19.07.2013 R.G. Tarih ve 28712 R.G. Sayılı 2013/8 Engelli Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu Genelgesi. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130719-8.htm> (Erişim Tarihi: 11.01.2019)
- Bayrakçı, M. (2005). Avrupa Birliği ve Türkiye Eğitim Politikalarında Bilgi ve İletişim Teknolojileri ve Mevcut Uygulamalar. Milli Eğitim Dergisi, sayı 167. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/167/index3-bayrakci.htm (Erişim Tarihi: 20.03.2019)
- Berkün, S., 2013. Engelli İstihdamına Ev Esaslı Uzaktan Çalışma Bursa İli Belediyelerinden Örnekler, Ankara, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Bilgin, K.U., (tarih yok), Özürlülerin Çalışma Hayatındaki Sorunları ve Çözüm Önerileri. <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/543.pdf> (Erişim Tarihi: 11.09.2018)
- Boyraz, Ş., Çalışma Hayatında Engelliler, <http://dosya.toprakisveren.org.tr/makale/2010-87-sukruboyrazz.pdf> (Erişim Tarihi: 20.10.2018)
- Burcu, E., 2006. Özürlülük Kimliği ve Etiketlemenin Kişisel ve Sosyal Söylemleri, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2).
- Burcu, E., 2007. *Türkiye’de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Çağlar, S., 2012. Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Engellilerin Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çarhoğlu, E., (2011), Bir Esnek Çalışma Biçimi Olarak Evde Çalışma ve Evde Çalışan İşçilerin Korunması Sorunu, Ankara, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.

- Çetinkaya, N., 2011. Matbaanın Osmanlı eğitim tarihindeki yeri ve önemi. Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çetin. B. I., 2017, *Sanayi Devrimi'nden 21. Yüzyıla Batı Dünyasında Engellilik, İstanbul*
- Çitil, M. ve Üçüncü, M.K., Türkiye'de Engelli Hakları ve Engelliler Hukukunun Durumu, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl:9, Sayı:35, 2018. file:///C:/Users/mduman/Downloads/2be83-0c2e1-a5ef0-5f0e3%20(3).pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2018)
- Demirel, İ.H., Saraç, C. ve Gürses, E.A., 2007. Türkiye Bilimsel Yayın Göstergeleri (I) (1981-2006). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Devlet Memurları Kanunu. (2002). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Engellilik Raporu, 2011: s.2
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm> (Erişim tarihi: 21.07.2018)
- Erdugan, E., ve Okur, N. *Sosyal Haklar ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme*. Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Forsman, M., 2008. *Do we need a qualitative approach in bibliometric studies?*
- Garfield, E., 2009. From the science of science to Scientometrics visualizing the history of science with HistCite software. *Journal of Informetrics*, 3(3), 173-179. file:///C:/Users/mduman/Desktop/Garfield,%20E.%20(2009).%20From%20the%20science%20of%20science%20to.pdf (Erişim Tarihi: 25.09.2018)
- Gedik, H. (1993). MEB.Özel Eğitim Rehberi, Ankara: TCMEB.Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Gökmen, F., 2007, "Türkiye'de Özürlü Haklarının Gelişimi" *Öz-Veri Dergisi*, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Dergisi, 4(2): 1085-1106.
- Gökmen, F., 2007. Türkiye'de Özürlü Haklarının Gelişimi, *Özveri Dergisi*, 4(2), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara.
- Gül, İ. I., 2006. Fiziksel Engellilerin Uluslararası Hukukta Korunması ve Uluslararası Standartların İç Hukuka Yansıması, *Doktora Tezi*, İstanbul, Türkiye.

- Güngör, F., Güneş, G., 2012. Dünya'daki Gelişmeler Paralelinde Türkiye'de Değişen Özürlülük Politikaları. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3).
- Hesapçıoğlu, M. ve Topsakal, C. (2007). Avrupa Birliği Sürecinde Eğitim ve Avrupa Vatandaşlığı, *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 26(26) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/2103> (Erişim Tarihi: 25.09.2018)
- Kara, B., 2016. Türkiye’de Engelli Bireylerin Yasal Hakları ve Uygulamadaki Yeri, https://www.jasstudies.com/Makaleler/234871198_19-Do%C3%A7.%20Dr.%20B%C3%BClent%20KARA.pdf (Erişim tarihi: 09.09.2018)
- Kayacı, E., 2007. Özürlüler için Verimli Bir İstihdam Politikası Oluşturulması, *Uzmanlık Tezi*, Ankara, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Kaygısız, Ü. ve Bulgan, G., 2015. İnsan Hakları Çerçevesinde Engellilerin Seyahat Hakkı ve Avrupa Birliği’ndeki Yasal Düzenlemeler. *Akademik Bakış Dergisi*, 45 <https://dergipark.org.tr/download/article-file/383007> (Erişim Tarihi: 11.08.2018)
- Kozak, N. (1994). Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan yazılar üzerine bir inceleme. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 22-33.
- Köksal, A., 2010, Türkiye'de Engelli İstihdamı ve Bir Araştırma, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Küçükali, A., 2014. Engellilere Uygulanan Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, 2014.
- Makas, R., 2011. Korumalı İşyeri, Çimento Endüstrisi İşverenler Sendikası.
- Mamatoğlu, N., 2015. Türkiye'de Engelli İstihdamının Genel Görünümü İşveren Gözüyle Engelli İstihdamı Araştırma Konusunda Önerilen Politikalar, *Alternatif Politikalar Dergisi*, ss.514-561.
- Manav, E., 2006. İşverenlerin Özürlü, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru Çalıştırma Zorunluluğu, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, ss.137-169.
- MEB, (1954). T.C. Maarif Vekaleti V. Maarif Şurası. Milli Eğitim Basımı.
- MEB, (1981). X. Milli Eğitim Şurası. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

- MEB, (1990). XIII. Milli Eğitim Şurası. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1991). VIII. Milli Eğitim Şurası. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1999). Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEGSB, (1989). XII. Milli Eğitim Şurası. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Mercanlıgil, M.D., 1955. Bibliyografya Enstitüsü. Türk Kütüphaneciliği, 4(1), 46-47.
- Meşhur, H. F. A., 2004, Engellilerin çalışma yaşamına katılma gerekliliği ve uygulanan istihdam politikalarının değerlendirilmesi. *Öz-Veri Dergisi*. Cilt 1. Sayı 2. Aralık.
- Millî Kütüphane, 1952. Türkiye makaleler bibliyografyası.
- Moed, H. F., 2012. The Use Of Big Datasets In Bibliometric Research. *Research Trends*, 30, 31-33. <https://www.researchtrends.com/issue-30-september-2012/the-use-of-big-datasets-in-bibliometric-research/> (Erişim Tarihi: 08.10.2018)
- Murat, S., 2009. Genel Olarak Özürlülere Yönelik Çalışmalar ve İSMEK Örneği, İstanbul, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 56, s.23.
- Narin, F., 1976. Evaluative bibliometrics. The use of publication and citation analysis in the evaluation of scientific activity (pp. 206-219). Washington, D. C: Computer Horizons.
- Oğuşgil, A., 2014. AB'ye Üye Ülkelerde Eşitlik Kurumları ve Türkiye'de Gelecek-teki Eşdeğer Kurum Üzerine Düşün-celer. *The Journal of Academic Social Science Studies*, C/S.27: 269-293.
- Okubo, Y. (1997). Bibliometric Indicators and Analysis of Research Systems. Methods and Examples, OECD Science, Technology and Industry Working Papers. Paris, France.
- Orhan, S., 2013. Türkiye'de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları Durum Analizi ve Öneriler, Ankara, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Ölmezoğlu, N. İ., 2015. Çalışma Yaşamında Engelliler: Gümüşhane İli Engelli İstihdamına İlişkin Emek Arz Yönlü Bir Araştırma, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Gazi Üniversitesi.

- Öz, C. S.-Orhan, S., (2012), Özürlü İstihdam Yöntemlerinin Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, ss.36-48.
- Özgökçeler, S.ve Alper, Y. (2010). “Özürlüler Kanunu’nun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi”, *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2010. [http://www.berjournal.com/wp-content/plugins/downloads-manager/upload/BERJ%201\(1\)2010%20article3%20pp.33-54.pdf](http://www.berjournal.com/wp-content/plugins/downloads-manager/upload/BERJ%201(1)2010%20article3%20pp.33-54.pdf) (Erişim tarihi: 26.06.2018)
- ÖZİ, *Birinci Özürlüler Şurası. Çağdaş toplum, Çağdaş Yaşam ve Özürlüler. (Komisyon raporları ve genel kurul görüşmeleri) 29 Kasım – 02 Aralık*, (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı) Ankara, 1999.
- Özinönü, A.K., (1970). Growth in Turkish positive basic sciences, 1933-1966. Ankara: Middle East Technical University.
- Özürlüler İçin Ülke Raporu, (2001). Ankara: T.C. Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- Özsoy, Y., Özyürek, M., Eripek, S.(1998). Özel Eğitime Giriş. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008. Özürlüler Kanunu ve İlgili Mevzuat, Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara.
- Özürlüler Kanunu Ve İlgili Mevzuat. 2010. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkan-lığı Yayınları, Ankara.
- Pamuk, S.P., 2002. Çalışma yaşamında özürlülerin iş doyumu ve bir uygulama. *Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Pritchard, A., 1969. Statistical bibliography or bibliometrics? *Journal of Documentation*, 25, 348-349.
- Reuters, T. 2008. Using bibliometrics.a guide to evaluating research performance with citation data. Philadelphia, Thomson Reuters.http://ips.clarivate.com/m/pdfs/325133_thomson.pdf (Erişim Tarihi: 25.09.2018)

- Sakarya Üniversitesi., 2009. Engelliler ve İstihdam, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Yayınları. http://www.inemdip.sakarya.edu.tr/tr/docs/uzaktan_egitim/Engelliler%20ve%20DDstihdam.pdf (Erişim Tarihi: 23.12.2018)
- Sengupta, I. N., 1992. Bibliometrics, Informetrics, Scientometrics And Librametrics. An Overview. *Libri*, 42(2), 75-98.
- Seyyar, A., 2006. Özürlülere Adanmış Sosyal Politika Yazıları, Adapazarı, Adapazarı Büyükşehir Belediyesi.
- Seyyar, A., (2015). *Dünya'da ve Türkiye'de Engelli Dostu Sosyal Politikalar*, İstanbul, Rağbet Yayınları. Öz, C. S.-Orhan, S., (2012), Özürlü İstihdam Yöntemlerinin Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, ss.36-48.
- Shapiro, F. R. (1992). Origins Of Bibliometrics, Citation İndeksing, And Citation Analysis. The Neglected Legal Literature. *Journal of the American Society for Information Science*, 43(5), 337-339.
- Şemşit, S., Uçar, A. ve Yüksel, M.A., (2016). Avrupa Birliği Politikaları Perspektifinden Türkiye’de Belediyelerin Sunduğu Engelli Hizmetleri, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı Kasım, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/354788> (Erişim Tarihi: 25.10.2018)
- Şipal, R. F., (2002). 7-11 Yaş Arası İşitme Engelli ve İşitme Engeli Olmayanın Sosyal Uyum Düzeylerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi (basılmamış), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Şişman, Y., (2011). Türkiye’de Özürlülere Yönelik Yasal Düzenlemeler, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 1 (60).
- Toplu, A., (2009). Sosyal Dışlanma Perspektifinde Türkiye’de özürlü istihdamı. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.
- T.C. Anayasası, (1998). Ankara: Seçkin Yayınları.
- TÜİK, (2015). “Dünya Nüfus Günü Raporu”, Türkiye İstatistik Kurumu, Sayı: 18617, 2015. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18617> (05.10.2018)

- Türen, Z., (2014). Kamuda Çalışan Engelli Kadınların Problemleri, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Türkatarhan, G. (2013). Türkiye'de turizm pazarlaması alanyazınının gelişim süreci (1990-2012). Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- ULAKBİM, 2007. Türkiye Bilimsel Yayın Göstergeleri. Eds.İ.H. Demirel, C. Saraç ve E.A. Gürses.Ankara: ULAKBİM.
- Uluslan, Ş., 2008. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-i Akvam) Girişi –Öncesi ve Sonrası-, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:7, Sayı:16, 2008. <http://deu.dergipark.gov.tr/download/article-file/233348> (Erişim Tarihi: 13.05.2018)
- United Nations Children's Fund, The state of The World's children excluded and invisible, New York, 2006
- Uşan, F., 1997. İş Hukukunda Sakat İstihdamı, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya.
- Uşan, F., 2003. Mesleki Eğitim ve İstihdam, Devlet Personel Rejimi ve İş Mevzuatı. *E-akademi. Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*.
- Van der Meulen, B.J.R., 1997. The use of S and T indicators in science policy: Dutch experiences ad theoretical perspectives from policy analysis.*Scientometrics*, 38 (1), 87-101. <https://ris.utwente.nl/ws/portalfiles/portal/6763555/Meulen97use.pdf> (Erişim Tarihi: 15.09.2018)
- Wallace, D., 1989. Bibliometrics and citation analysis.J. N. Olsgaard (Yay. Haz.). *Principles and applications of information science: For library professionals* içinde (ss.10-26). Chicago and London: American Library Association.
- www.ilo.org., Vocational Rehabilitation and Employment Of Disabled Persons, The International Labour Organization.
- http://www.sosyalsiyaset.net/documents/ozurlu_kota_sistemi.htm,. “Seyyar, A. Uluslararası Boyutuyla Özürlü Kota Sistemi”, (Erişim Tarihi: 13.03.2019)

- Yavan, N., 2005. SCI ve SSCI bağlamında Türkiye'nin coğrafya biliminde uluslararası yayın performansının karşılaştırmalı analizi: 1945-2005. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3(1), 27-55.
- Yenidünya, S., 2016. Güler, A., Çoktu, A.K., Bolat, Y.Z. ve Erel, F., 2016. Engelli Çalışanlar İçin İş Sağlığı ve Güvenliği Rehberi – 2016, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü Yayınları, <https://www.csgb.gov.tr/media/4600/rehber07.pdf> (Erişim Tarihi: 19.08.2018)
- Yürük, E.Ö. ve Avcı, N., 2008. Engelliler ve Turizm: Avrupa Birliği ve Türkiye Uygulamaları Üzerine Kavramsal Bir Karşılaştırma, *Avrasya Etüdlere Dergisi*, (34).

Web (İnternet) Kaynakları

- <http://ec.europa.eu/employmentsocial/disability/conferencebulgaria/sofiaissuespaper.tr.pdf>
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle02.pdf>
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle04.pdf>
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/>
- <http://eyh.aile.gov.tr>, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspix?MevzuatKod=1.5.4857&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>
- <http://www.temsen.org.tr/haber.php?kod=54&url=arşiv>
- http://www.abgs.gov.tr/files/Ulusal Program /Ulusal Program_2003/Tr/doc/IV-13.doc
- <http://www.dpb.gov.tr/mevzut/tebliğler>
- http://www.ikv.org.tr/pdfs/2001_ilerleme_raporu.Pdf
- http://www.ikv.org.tr/pdfs/2007_ilerlemeraporu.pdf
- http://www.iskur.gov.tr/LoadExternalPage.aspx?uicode=statyonet_melikler
- <http://www.odyoloji.gazi.edu.tr/isitme%20engellilerin%20durumu.htm>
- <http://www.ozida.gov.tr/mevzuat/abrapor.htm#05062003>

<http://www.ozida.gov.tr /raporlar /abrapor.htm>
<http://www.ozida.gov.tr/raporlar/uluslararasi/ ab/ABmuktesebati/2001konseykarari .doc>
<http://www.ozida.gov.tr/raporlar/uluslararasi/abveozurluluk.htm>
http://www.sosyalsiyaset. com/documents ayrimcilikla_mucadele.htm
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18617>
http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_righs_turkce.pdf
http://www.uta.fi/conference/nwb2008/esitykset_pdf/Forsman,%20M.pdf
<https://bianet.org/bianet/toplum/26969-turkiyede-ozurlu-orani-yuzde-12-29>
<https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf> (Erişim Tarihi: 16.08.2018)
<https://www.oecdilibrary.org/docserver/208277770603.pdf?expires=1539342943&id=&accname=guest&checksum=99B251B1AAD56D945C056F45CAB7E2EC>

ÖZGEÇMİŞ KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Oğuzhan AYDEMİR

Uyruğu: Türkiye (T.C)

Doğum Tarihi ve Yeri: 18.01.1983 / İzmit

Medeni Durumu: Evli

Tel: +90 5306037698

e-mail: aydemirogz@gmail.com

Yazışma Adresi: Sanayi Mah. Teknopark Bulvarı No:1/4A İç Kapı No: 312

Pendik/İSTANBUL

EĞİTİM DURUMU

2016 – Esenyurt Üniversitesi – Yönetim ve Organizasyon – Tezli Yüksek Lisans

2014 – Ahmet Yesevi Üniversitesi – Yönetim ve Organizasyon – Tezsiz Yüksek Lisans

2007 – 2013 Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü

2003 – 2005 Gaziantep Pmyo- Ön Lisans

1997 – 2000 İzmir Şemikler Lisesi

ALINAN ÖDÜLLER

Ses Frekansları ile İşitme Engelli Bireylerin İletişimi ve Eğitimi isimli çalışma ile;

20.05.2013 – Tübitak 2238 Bursiyer Ödülü

08.10.2015 – Tübitak 2238 Final Sergisi Katılım Başarısı

08.10.2015 – Tübitak 2238, Sosyal Girişimcilik Kategorisi İKİNCİLİK Ödülü

06.04.2016 – Tet Proje Baharı, Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kategorisi İKİNCİLİK

08.05.2016 – THY Bursa Bilim Şenliği, Ustan Mucitler Kategorisi BİRİNCİLİK Ödülü

13.05.2016 – İstanbul Aydın Üniversitesi, 5. Enformasyon Teknolojileri Yarışması

BİRİNCİLİK Ödülü

İŞ DENEYİMLERİ (Devam Eden İşler)

- 2013 - Gelecekte Gelenler Bilim ve Teknoloji Derneği İktisadi İşletmesi – Yönetim Kurulu Başkanı
- 2013 – Aydemir Bilişim Organizasyon Ltd. Şti. – Müdürler Kurulu Başkanı
- 2017 - New Senses Uzay Teknoloji ve Sağlık Araştırmaları A.Ş. – Kurucu Başkan
- 2017 - ÖNSİAD (Önder İş Dünyası ve Sanayici İş Adamları Derneği) – ARGE’den Sorumlu Başkan
- 2018 - Altered Future OÜ (Estonya) CEO
- 2019 - Altered Future Yazılım A.Ş. - Kurucu Başkan
- 2019 - İnsan ve Yapay Zeka Derneği – Kurucu Başkan

YÜRÜTÜCÜLÜK ve YAZARLIK FAALİYETLERİ

Yürütücülük Faaliyetleri

- Gelecekte Gelenler Engelsiz Teknolojiler Paylaşım Paneli – Sivil Düşün AB Programı 1257 no’lu Proje – 2014
- Çekmeköy Bilim Fuarı– Tübitak 4006 Bilim Fuarları – 2014
- Gelecekte Gelenler Genç Akademi Eğitim Faaliyetleri – Çekmeköy Belediyesi - 01.04.2013/31.12.2013
- Yenilik Akademisi, Çekmeköy Belediyesi– Yürütücü – 2014 –sürüyor
- e-Eğitim Portalı, Çekmeköy Belediyesi– 2014
- 23. Dünya Enerji Kongresi – Genç Mucitler Bilim Yarışması – 2016
- Prof. Dr. Aziz Sancar Uluslararası Bilim Olimpiyatı - Final 20-22 Mayıs 2016
- 22. Dünya Petrol Kongresi - Genç Mucitler Bilim Yarışması – 2017
- Ses Frekansları ile İşitme Engelli Bireylerin İletişimi ve Eğitimi – Tübitak Teydeb 1512 Programı - 2017
- Aliya İzzetbegoviç Uluslararası Bilim Olimpiyatı – Final 18-20 Mayıs 2017
- Uluslararası Umut Vadeden Deha Programı – Final 12 Mayıs 2017
- Necmettin Erbakan Uluslararası Bilim Olimpiyatı – Final 18-20 Mayıs 2018

- Engelsiz Müzik ve Sanat Festivali – Zorlu PSM – 12 Mayıs 2018
- Bence Bilim Ulusal Soru-Cevap Çalışması – 2018
- Bilişim ve Yaratıcılık Atölyeleri – İstanbul Kalkınma Ajansı - 2019
- Fuat Sezgin Bilim Uluslararası Olimpiyatı – Final 28-30 Haziran 2019

Yazarlık Faaliyetleri

- Gelecekte Gelenler Dergisi – Kısa Kısa Bilim Köşesi
- Çekmeköy 2023 Dergisi – Yeni Keşifler Yeni Umutlar Köşesi
- Çekmeköy Çocuk Dergisi – Bilim Kafe Köşesi
- Tenefüs Dergisi – Yayın Kurulu
- Yüreğimin Seçilmişleri – Edebi eser – ISBN: 978-605-148-870-7
- Sen de Hisset - Engelsiz Yarışma Formatı – ISBN: 978-605-80767-0-9
- Bence Bilim – Bilimsel Soru-Cevap – ISBN: 978-605-68947-1-8

